

unicef
για κάθε παιδί

 ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ
Δικαιώματα του Παιδιού

Οι επιπτώσεις των περιοριστικών μέτρων COVID-19 στα Δικαιώματα του Παιδιού

Η έρευνα εκπονήθηκε το 2021 από τον Δρ. Αντώνιο Κουρουτάκη, Επίκουρο Καθηγητή του Πανεπιστημίου ΙΕ της Μαδρίτης, στο πλαίσιο της συνεργασίας του Ευρωπαϊκού Δικτύου Συνηγόρων του Παιδιού (European Network of Ombudspersons for Children-ENOC) και του Γραφείου της UNICEF στην Ελλάδα υπό την εποπτεία και τον συντονισμό της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Το περιεχόμενο της έκθεσης στηρίζεται ιδίως σε συλλογή δεδομένων που πραγματοποιήθηκε μέσω ερωτηματολογίων σε δείγμα πληθυσμού, όπως περιγράφεται ειδικότερα στο Κεφάλαιο 3.1.1

Τα ποσοστά στα γραφήματα που περιλαμβάνονται στην έρευνα, έχουν αποτυπωθεί κατόπιν στρογγυλοποίησης δεκαδικών ψηφίων.

Περιεχόμενα

1. Ιστορικό	7
2. Πεδίο εφαρμογής και στόχοι	11
2.1 Σκοποί	11
2.2 Επιλογή τομέων αξιολόγησης και πεδίο εφαρμογής	12
2.3. Μέτρα	13
2.3.1 Εκπαίδευση	13
2.3.2 Ψυχική Υγεία και ενδοοικογενειακή βία	15
3. Μεθοδολογία	18
3.1 Συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίων	19
3.1.1 Διαμόρφωση ερωτηματολογίων – Ομάδες στόχοι	19
3.1.2 Ερωτηματολογία απευθυνόμενα σε παιδιά	19
3.1.3 Ερωτηματολόγιο γονέων/κηδεμόνων	20
3.1.4 Ερωτηματολογία απευθυνόμενα σε επαγγελματίες	20
3.2 Ασφάλεια των δεδομένων	22
3.3 Συναίνεση	22
3.4 Ποιοτικός έλεγχος των ερωτηματολογίων	23
3.5 Το περιεχόμενο των ερωτηματολογίων	23
3.6 Περιορισμοί	24
4. Ανάλυση ερωτηματολογίων	25
4.1 Δημογραφικά στοιχεία	25
4.2 Εκπαίδευση	27
4.2.1 Τι είπαν τα παιδιά	28

4.2.2. Τι είπαν οι γονείς	36
4.2.3 Τι είπαν οι εκπαιδευτικοί.....	38
4.2.4 Το πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη για την εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών που διαβιούν σε Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.....	44
4.2.5 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Εκπαίδευση	46
4.3 Ψυχική Υγεία	47
4.3.1 Τι είπαν τα παιδιά.....	47
4.3.2 Τι είπαν οι γονείς	49
4.3.3 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου.....	55
4.3.4 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Ψυχική Υγεία....	59
4.4 Ενδοοικογενειακή βία	60
4.4.1 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου	62
4.4.2 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Ενδοοικογενειακή βία	67
4.5 Συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.....	67
4.5.1 Τι είπαν τα παιδιά.....	68
4.5.2 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου.....	69
4.5.3 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για τα ζητήματα συμμετοχής	71
5. Διαπιστώσεις & Συστάσεις.....	72
5.1 Εκπαίδευση	72
5.2 Ψυχική υγεία	75
5.3 Ενδοοικογενειακή βία.....	77
5.4 Αξιολόγηση επιπτώσεων των ρυθμίσεων και αποφάσεων στα παιδιά και ακρόαση της γνώμης τους.....	81

Παραρτήματα	84
A. Βιβλιογραφία	84
B. Δίκτυα και Φορείς που συνέβαλαν με τις απόψεις τους	88
Γ. Ερωτηματολόγια	90

1. Ιστορικό

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας στις 11 Μαρτίου 2020 κήρυξε πανδημία την εξάπλωση του κορωνοϊού SARS-CoV2 (που προκαλεί την ασθένεια COVID-19), σε συνέχεια μετάδοσής του σε πάνω από 220 χώρες¹. Μέχρι στιγμής² τουλάχιστον 349 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν νοσήσει από τον κορωνοϊό (COVID-19) και πάνω από 5,6 εκατομμύρια έχουν πεθάνει.

Αν και ορισμένες χώρες επηρεάζονται περισσότερο από άλλες από την πανδημία, όλες οι κυβερνήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μία εξαιρετική, ιδιότυπη κατάσταση ανάγκης που συνδέθηκε και με την άνευ προηγουμένου επιβάρυνση των εθνικών συστημάτων υγείας. Η επιβάρυνση αποδόθηκε ιδίως στην ένταση μετάδοσης της νόσου και στη συνακόλουθη αύξηση του αριθμού των νοσηλείων σε συνδυασμό με την έλλειψη φαρμάκων και σχετικών εμβολίων³, κυρίως στην πρώτη φάση εξέλιξης της πανδημίας.

Η ανθρωπότητα βίωσε και βιώνει μια δεινή κατάσταση την τελευταία διετία με την εμφάνιση και εξάπλωση ενός ιού με υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, ταχεία μετάδοση, συνεχείς και απρόβλεπτες μεταλλάξεις και με έλλειψη ιατρικών τεχνολογιών για την καταπολέμησή του, τουλάχιστον για ένα μεγάλο διάστημα. Τα νοσοκομεία και εν γένει οι πόροι υγείας αποδείχθηκαν ανεπαρκείς, αναδεικνύοντας την έλλειψη ετοιμότητας για την αντιμετώπιση μίας τέτοιας πανδημίας.

Η κύρια στρατηγική που επιλέχθηκε για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν η κοινωνική ή σωματική αποστασιοποίηση - απομόνωση (social distancing)⁴. Οι πρακτικές κοινωνικής αποστασιοποίησης περιλαμβάνουν την υποχρέωση τήρησης μιας

1. Αναφορικά με την εξάπλωση της πανδημίας βλ. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.

2. Επίσημα στατιστικά δεδομένα μέχρι τις 23.01.2022.

3. Σύμφωνα με μια έκθεση που δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 2020, η αναλογία θνησιμότητας κρουσμάτων (CFR) υπολογίστηκε στο εύρος 1,2-5,6%. Ωστόσο, το ποσοστό θνησιμότητας από χώρα σε χώρα μπορεί να ποικίλλει. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. I. Dorigatti, L. Okell, A. Cori, et al. Report 4: Severity of 2019-novel Coronavirus (nCoV). https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200219-sitrep-30-covid-19.pdf?sfvrsn=3346b04f_2

4. Βλ. N. Ferguson, D. Laydon, G. Nedjati-Gilani et al, Report 9: Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand <https://www.imperial.ac.uk/mrc-global-infectious-disease-analysis/covid-19/report-9-impact-of-npis-on-covid-19/> '(a) mitigation, which focuses on slowing but not necessarily stopping epidemic spread – reducing peak healthcare demand while protecting those most at risk of severe disease from infection, and (b) suppression, which aims to reverse epidemic growth, reducing case numbers to low levels and maintaining that situation indefinitely.'

«ασφαλούς απόστασης» τουλάχιστον ενάμισι (1.5) ή δύο (2) μέτρων μεταξύ ατόμων που δεν ανήκουν στο ίδιο νοικοκυριό, τόσο σε εσωτερικούς όσο και σε εξωτερικούς χώρους. Η κοινωνική αποστασιοποίηση περιλαμβάνει επίσης τη χρήση μάσκας και άλλα προστατευτικά μέτρα⁵.

Στην πράξη, οι καθημερινές δραστηριότητες όπως η φοίτηση στο σχολείο, η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές, αθλητικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες ή σε θρησκευτικές τελετές, η ψυχαγωγία, η εργασία σε χώρους με στενή επαφή των εργαζομένων και η χρήση δημόσιων μέσων μεταφοράς ήταν (και παραμένουν) καταρχήν ασυμβίβαστες με την ανάγκη κοινωνικής αποστασιοποίησης.

Από νομική σκοπιά η κοινωνική αποστασιοποίηση με σκοπό την προάσπιση της δημόσιας υγείας είχε αντίκτυπο στην άσκηση πολλών δικαιωμάτων και ελευθεριών, όπως ενδεικτικά η ελευθερία κυκλοφορίας και συνάθροισης, το δικαίωμα άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων και η ελεύθερη άσκηση της λατρείας.

Συγκεκριμένα, η Ελλάδα εφάρμοσε περιοριστικά μέτρα που υπαγόρευαν μεταξύ άλλων την παραμονή στο σπίτι, την απαγόρευση κυκλοφορίας, τον περιορισμένο αριθμό συμμετεχόντων σε συγκεντρώσεις, τη διακοπή της δια ζώσης λειτουργίας των σχολείων, την απαγόρευση αθλητικών δραστηριοτήτων, την περιορισμένη είσοδο στην Ελλάδα και υποχρεωτική περίοδο καραντίνας 14 ημερών⁶. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούσαν στην προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών στη ζωή και στην υγεία, ταυτόχρονα όμως επηρέασαν και επηρεάζουν -όπου ακόμα εφαρμόζονται- αρνητικά την άσκηση άλλων δικαιωμάτων.

Ο αντίκτυπος των ως άνω περιορισμών στα ανθρώπινα δικαιώματα έχει συζητηθεί εκτενώς επιστημονικά (Brennan, 1988) (Posner, 2003) (Halmai, Mészáros, & Lane Scheppele, 2020), όπως εξάλλου και τα ζητήματα συνταγματικότητας ή μη των μέτρων αυτών με γνώμονα την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας (Βλαχόπουλος, 2020) (Καμτσίδου, 3/2020) (Κοντιάδης, 2020)⁷, ενώ μία σειρά δικαστικών

5. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Centers for Disease Control and Prevention 'Social Distancing' <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/social-distancing.html>.

6. Για μια λεπτομερή καταγραφή των σχετικών νόμων και υπουργικών αποφάσεων βλ. παρακάτω 2.3

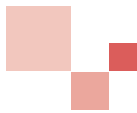
7. Η βιβλιογραφία που παρατίθεται είναι ενδεικτική.

αποφάσεων σε εθνικό⁸ και ευρωπαϊκό επίπεδο⁹ αλλά και σε άλλες εθνικές έννομες τάξεις¹⁰ έχουν ήδη εκδοθεί σχετικά. Σε μεταγενέστερο στάδιο -δηλαδή σε συνέχεια της περιόδου που σχολιάζεται στην παρούσα έκθεση- έλαβε μεγάλη έκταση και η συζήτηση γύρω από τα ζητήματα υποχρεωτικότητας του εμβολίου λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση του Συντάγματος με το ανθρώπινο σώμα (Δρόσος, 2022). Ωστόσο -σε επίπεδο δημόσιου διαλόγου- καθ' όλη τη διάρκεια της πανδημίας έχει δοθεί σημαντικά λιγότερη προσοχή στην άμεση επίδραση και τις τυχόν μεσομακροπρόθεσμες επιπτώσεις των περιοριστικών μέτρων στα παιδιά, δεδομένου ότι στις περισσότερες χώρες δεν έχει θεσμοθετηθεί διαδικασία εκτίμησης αποφάσεων και μέτρων στα δικαιώματα του παιδιού.

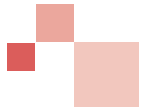
Η υιοθέτηση της διαδικασίας εκπόνησης έκθεσης εκτίμησης των πιθανών επιδράσεων των προτεινόμενων σχεδίων νόμων, πολιτικών και άλλων διοικητικών αποφάσεων ή δράσεων στα δικαιώματα του παιδιού (Child Rights Impact Assessment, "CRIA") και έκθεσης αξιολόγησης των επιδράσεων των ανωτέρω στα δικαιώματα του παιδιού (Child Rights Impact Evaluation, "CRIE")¹¹ υποστηρίζεται από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τη UNICEF και τους Συνηγόρους για τα Δικαιώματα των Παιδιών, καθώς, όπως αναφέρεται και στη σχετική δήλωση του Ευρωπαϊκού Δικτύου Συνηγόρων του Παιδιού (European Network of Ombudspersons for Children-ENOC) με θέμα «Εκτίμηση επίδρασης στα δικαιώματα των παιδιών» της 18ης Νοεμβρίου 2020¹²:

-
8. Ενδεικτικά για την προσωρινή απαγόρευση της τέλεσης κάθε είδους λειτουργιών και ιεροπραξιών στους θρησκευτικούς χώρους λατρείας (ΣτΕ ΕΑ 99/2020, 60/2020, 49/2020), για την απαγόρευση της μεταλήψεως της Θείας Κοινωνίας (ΣτΕ 161/2020), για τους προσωρινούς περιορισμούς στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι (ΣτΕ ΕΑ 263/2020), ενώ σε επόμενο στάδιο ακολούθησε σειρά δικαστικών αποφάσεων σχετικά με τα ζητήματα του εμβολιασμού και της διενέργειας διαγνωστικών ελέγχων (π.χ για τον υποχρεωτικό εμβολιασμό του προσωπικού των νοσοκομείων (ΣτΕ 250/2021,) για την εφαρμογή του υποχρεωτικού μέτρου του διαγνωστικού ελέγχου νόσησης (δωρεάν αυτοδιαγνωστικός έλεγχος) σε μαθητές/τριες και εκπαιδευτικούς, ως προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία (ΣτΕ 1758/2021 και 1759/2021)
 9. Σχετικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι διαθέσιμες εδώ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Covid_ENG.pdf
 10. Ενδεικτικά μία σύνοψη των εξαιρετικά ενδιαφερουσών αποφάσεων του Γαλλικού Conseil d'État είναι διαθέσιμη εδώ <https://www.conseil-etat.fr/en/news/one-year-of-legal-proceedings-linked-to-covid-19>
 11. Περισσότερες πληροφορίες για τη διαδικασία εκτίμησης και αξιολόγησης της επίδρασης νόμων και αποφάσεων στα Δικαιώματα του Παιδιού, διαθέσιμες στην ιστοσελίδα http://enoc.eu/?page_id=3718
 12. Διαθέσιμη στα ελληνικά στην ιστοσελίδα <http://enoc.eu/wp-content/uploads/2021/07/CRIA-%CE%B4%CE%AE%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7-ENOC.pdf>

- Τα παιδιά έχουν δικαιώματα και ανάγκες που είναι ξεχωριστές και διαφορετικές από των ενηλίκων και αυτά πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη.
- Τα παιδιά αποκλείονται σε μεγάλο βαθμό από τις δημόσιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων, χωρίς δικαιώματα ψήφου και με περιορισμένη εξουσία προάσπισης των δικαιωμάτων τους, κυρίως μέσω των ενηλίκων.
- Τα παιδιά χρησιμοποιούν και εξαρτώνται περισσότερο από τις δημόσιες υπηρεσίες απ' ό τι οι ενήλικες και άρα υπάρχει μεγάλη πιθανότητα δυσμενών επιπτώσεων στα παιδιά, όταν αυτές οι υπηρεσίες είναι ελλιπείς ή αποτυγχάνουν.
- Τα παιδιά έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε μηχανισμούς καταγγελιών, επανόρθωσης και αποκατάστασης.

Στο πλαίσιο αυτό, υπό την αιγίδα του Συνηγόρου του Πολίτη και την εποπτεία και τον συντονισμό της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε συνεργασία με το Γραφείο της UNICEF στην Ελλάδα, διεξήχθη έρευνα με σκοπό τη σύνταξη έκθεσης για τις επιπτώσεις της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών στην Ελλάδα. Η έρευνα και έκθεση των επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο, αποτέλεσε μέρος της ευρωπαϊκής έκθεσης που θα δημοσιευθεί εντός του 2022 από το ENOC και το Περιφερειακό Γραφείο της UNICEF για την Ευρώπη και την Κεντρική Ασία και περιλαμβάνει αντίστοιχα ευρήματα, παρατηρήσεις και συστάσεις αναφορικά με τα μέτρα που λήφθηκαν και σε άλλες χώρες (Αλβανία, Βουλγαρία, Γεωργία, Ιρλανδία, Κιργιστάν, Κύπρος, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Ουζμπεκιστάν, Σερβία και Τατζικιστάν).

2. Πεδίο εφαρμογής και στόχοι

2.1 Σκοποί

Η έκθεση αξιολόγησης των επιπτώσεων των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών αποβλέπει στην εξυπηρέτηση δύο στόχων:

Πρώτον, στην ανάδειξη των ζητημάτων που διαφαίνεται ότι επηρεάζουν τα δικαιώματα των παιδιών σε σχέση με τη νομοθεσία που θεσπίστηκε για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Ειδικότερα, στόχος είναι να εξεταστεί ο θετικός και αρνητικός αντίκτυπος των μέτρων που επιβλήθηκαν νομοθετικά στα δικαιώματα των παιδιών, προκειμένου τα διδάγματα από την πανδημία να αξιοποιηθούν στη χάραξη πολιτικής σε αντίστοιχες συνθήκες στο μέλλον.

Δεύτερον, δεδομένης της απουσίας διαδικασίας εκτίμησης της επίδρασης νόμων, αποφάσεων και μέτρων στα δικαιώματα του παιδιού,¹³ στα στάδια προ της εισαγωγής των μέτρων που σχετίζονται με τον COVID-19, στόχος είναι να τονιστεί η σημασία της χρήσης σχετικών μεθόδων αξιολόγησης κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της νομοθεσίας, προκειμένου να δημιουργηθούν συνεπή και αξιόπιστα προ-νομοθετικά εργαλεία αξιολόγησης των νομοσχεδίων και νομοθετικών προτάσεων (pre legislative scrutiny)¹⁴. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να εξασφαλιστεί ότι οι νέοι νόμοι, αποφάσεις και οι συναφείς πολιτικές και στρατηγικές, θα ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες των παιδιών και θα σέβονται τα δικαιώματά τους σε καταστάσεις έκτακτης ή και μη έκτακτης ανάγκης.

Ως προς τους επί μέρους άξονες, σκοπός της αξιολόγησης που πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2021, ήταν να απαντήσει ή προσεγγίσει τα παρακάτω αλληλένδετα ερωτήματα: Πρώτον, εάν τα μέτρα που εφαρμόστηκαν σε σχέση με τα παιδιά ήταν κατάλληλα και απολύτως αναγκαία ή εάν υπήρχε εναλλακτικός τρόπος για την επίτευξη των ίδιων στόχων. Δεύτερον, ποιες ήταν οι επιπτώσεις αυτών των μέτρων στην άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών στην εκπαίδευση, στην ψυχική υγεία και στην προστασία από την ενδοοικογενειακή βία. Τρίτον, εάν ελήφθησαν υπόψη τα δικαιώματα των παιδιών κατά την υιοθέτηση και εφαρμογή των μέτρων.

13. Περισσότερες πληροφορίες για τη διαδικασία εκτίμησης και αξιολόγησης της επίδρασης νόμων και αποφάσεων στα Δικαιώματα του Παιδιού διαθέσιμες στην ιστοσελίδα http://enoc.eu/?page_id=3718.

14. Αναφορικά με τα εργαλεία της προ-νομοθετικής εκτίμησης των νομοσχεδίων και την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας βλ. Jennifer Smookler, “Making a Difference? The Effectiveness of Pre-Legislative Scrutiny” (2006) 59 Parliamentary Affairs 522.

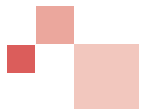
2.2 Επιλογή τομέων αξιολόγησης και πεδίο εφαρμογής

Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19 αφορούσαν και αφορούν ποικίλες πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών και μετακινήσεων, του εμπορίου, της εργασίας, της εκπαίδευσης, της θρησκευτικής λατρείας, του αθλητισμού κ.λπ. Δυστυχώς τα μέτρα επηρεάζουν πολλαπλά δικαιώματα των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων ενδεικτικά αυτών στην ψυχική και σωματική υγεία, στην εκπαίδευση, στην κοινωνικοποίηση, στην ελεύθερη έκφραση, στην επαφή με την οικογένειά τους, στην ομαλή ψυχική και συναισθηματική ανάπτυξη και στην προστασία από κάθε μορφή κακοποίησης.

Σύμφωνα με την προτεινόμενη μεθοδολογία στο πλαίσιο της συνεργασίας του ENOC και της UNICEF για την αξιολόγηση των μέτρων COVID-19, ο έλεγχος όλων των νομοθετικών πράξεων, πρωτογενών και δευτερογενών, που θεσπίστηκαν για την καταπολέμηση της πανδημίας ήταν ένα απαραίτητο προκαταρκτικό στάδιο. Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε η καταγραφή των νομοθετικών μέτρων που λήφθηκαν μεταξύ Μαρτίου 2020 και Φεβρουαρίου 2021. Εκτιμήθηκε ότι αυτή η περίοδος των δώδεκα (12) μηνών επέτρεπε την αξιολόγηση της εφαρμογής και του αντικτύπου των μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη το ταχέως μεταβαλλόμενο τοπίο για την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19. Παρείχε επίσης τη δυνατότητα κατανόησης της εξελισσόμενης και σωρευτικής εφαρμογής, αναστολής και προσαρμογής των μέτρων για τον COVID-19.

Η έρευνα επικεντρώθηκε στην εξέταση των μέτρων που εφαρμόστηκαν την παραπάνω χρονική περίοδο και είχαν επιπτώσεις σε τρία κυρίως πεδία: στο δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση (άρθρα 28 και 29 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού -ΔΣΔΠ), στο δικαίωμα του παιδιού για προστασία από κάθε μορφή βίας (άρθρο 19 ΔΣΔΠ) και στο δικαίωμα του παιδιού για προστασία της ψυχικής του υγείας (άρθρο 24 ΔΣΔΠ), όπως αυτά κατοχυρώνονται και ερμηνεύονται υπό το πρίσμα των γενικών αρχών της ΔΣΔΠ - δηλαδή των αρχών περί μη διάκρισης (άρθρο 2 ΔΣΔΠ), βέλτιστου συμφέροντος (άρθρο 3 παρ. 1 ΔΣΔΠ), επιβίωσης - ανάπτυξης του παιδιού (άρθρο 6 παρ.2 ΔΣΔΠ) και ακρόασης της γνώμης των παιδιών (άρθρο 12 παρ.1 ΔΣΔΠ).

Η επιλογή των παραπάνω πεδίων σχετίζεται με τον αυξημένο αριθμό καταγγελιών και αναφορών για παραβιάσεις αυτών των δικαιωμάτων που δέχτηκε ο Συνήγορος του Πολίτη κατά την κρίσιμη περίοδο ισχύος των μέτρων περιορισμού της πανδημίας, αλλά και με τη διασύνδεση των συγκεκριμένων δικαιωμάτων με την αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης. Επιπλέον, η επιλογή έγινε σύμφωνα με τις οδηγίες του

ΕΝΟC για τη μεθοδολογία της αξιολόγησης, ιδιαίτερα τα βήματα 1 και 2, τα οποία περιγράφουν τα κριτήρια για την επιλογή των θεματικών, συγκεκριμένα: αντίκτυπος σε μεγάλο αριθμό παιδιών, μεγαλύτερος αντίκτυπος στα πιο περιθωριοποιημένα παιδιά και σημαντική επίπτωση στα παιδιά.

2.3. Μέτρα

2.3.1. Εκπαίδευση

Για να αντιμετωπίσει την έκτακτη συνθήκη της πανδημίας τον Μάρτιο 2020, η ελληνική κυβέρνηση καταρχάς ανέστειλε προσωρινά τη δια ζώσης λειτουργία όλων των σχολικών μονάδων της χώρας για δύο εβδομάδες¹⁵ και θεσμοθέτησε την ασύγχρονη και σύγχρονη διαδικτυακή εκπαίδευση, ώστε να διατηρηθεί η επαφή των μαθητών με το σχολείο¹⁶.

Η αναστολή παρατάθηκε για τρεις εβδομάδες¹⁷ και στη συνέχεια για έναν ακόμη μήνα¹⁸. Στις 6 Μαΐου 2020 η Πολιτεία επέτρεψε την επανέναρξη των δια ζώσης μαθημάτων για τη Γ΄ Λυκείου και προοδευτικά για τους/τις υπόλοιπους/ες μαθητές/τριες¹⁹. Παράλληλα, θεσπίστηκε για εκείνη την περίοδο η δυνατότητα παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σχολικές μονάδες που είχαν κλείσει και η παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παράλληλα με τη δια ζώσης λειτουργία, σε σχολικές μονάδες όπου φοιτούσαν μαθητές που αδυνατούσαν να παρακολουθήσουν δια ζώσης²⁰. Επίσης, η σχολική χρονιά παρατάθηκε για δύο εβδομάδες, έως τις 12 Ιουνίου 2020²¹,

15. Βλ. ΦΕΚ 783 / Β / 10.3.2020.

16. Βλ. εγκύκλιο Αρ. Πρωτ.: Φ8/38091/Δ4, 16-3-2020 του ΥΠΑΙΘ με θέμα: «Διαβίβαση Οδηγιών Υλοποίησης Προγραμμάτων Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης».

17. Σχετικά με την επέκταση έως τις 10 Απριλίου 2020 βλ. ΦΕΚ 956/Β/21.03.2020.

18. ΦΕΚ 24343/Β/10.4.2020 και 1293/Β/10.04.2020.

19. ΦΕΚ 1739/Β/06.05.2020, 1699/Β/05.05.2020 και 2026/Β/27.05.2020.

20. ΦΕΚ 1859/Β/15.05.2020.

21. ΦΕΚ 1764/Β/08.05.2020.

ως αντιστάθμισμα της αναστολής των δια ζώσης μαθημάτων κατά τη διάρκεια της χρονιάς.

Για το νέο σχολικό έτος 2020-2021 τα μαθήματα ξεκίνησαν δια ζώσης με ειδικά μέτρα πρόληψης της εξάπλωσης του ιού, λόγου χάρη με υποχρεωτική χρήση μάσκας και με ειδικούς κανονισμούς για τα διαλείμματα και τη λειτουργία των κυλικείων²². Ωστόσο, στις 14 Νοεμβρίου 2020 η εξ αποστάσεως εκπαίδευση κρίθηκε εκ νέου αναγκαία²³. Στις 8 Ιανουαρίου 2021 ξεκίνησαν ξανά τα μαθήματα δια ζώσης²⁴, αλλά στις 10 Φεβρουαρίου αποφασίστηκε και πάλι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση για ορισμένες περιοχές της Ελλάδας (συμπεριλαμβανομένης της περιφέρειας της Αττικής)²⁵, ενώ σταδιακά έκλειναν ολοένα και περισσότερα σχολεία σε όλη τη χώρα²⁶.

22. ΦΕΚ 3780/08-09-2020.

23. ΦΕΚ 5043/Β/14.11.2020.

24. ΦΕΚ 23/Β/08.01.2021.

25. ΦΕΚ 23/Β/08.01.2021.

26. ΦΕΚ 793/Β/27.02.2021.

**Πίνακας Α: Βασικές Υπουργικές αποφάσεις εισαγωγής έκτακτων μέτρων
για την εκπαίδευση**

Αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης	Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 16838	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση για δύο εβδομάδες
	Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 20021	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση για τρεις εβδομάδες
	Αριθμ.Δ1α/ΓΠ.οικ.24343 και Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 24343	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση για ένα μήνα
Επανάρξη της δια ζώσης εκπαίδευσης	Αριθμ. 51888/ΓΔ4, Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.28237 και Αριθμ. 63314/ΓΔ4	Δια ζώσης μαθήματα για τη Γ' Λυκείου και προοδευτικά για τους/τις υπόλοιπους/ες μαθητές/τριες
Επέκταση της σχολικής χρονιάς 2019-2020	Αριθμ. 52488/ΓΔ4	Παράταση του σχολικού έτους με δια ζώσης μαθήματα έως τις 12 Ιουνίου 2020
Δια ζώσης εκπαίδευση και ειδικοί περιορισμοί	Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 55339	Δια ζώσης εκπαίδευση και υποχρεωτική χρήση μάσκας
Αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης	Αριθμ.Δ1α/Γ.Π.οικ. 69543	Αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης μέχρι το τέλος του 2020
Δια ζώσης εκπαίδευση	Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 969	Δια ζώσης εκπαίδευση με υποχρεωτική χρήση μάσκας
Αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης	Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 969 Αριθμ.Δ1α/Γ.Π.οικ. 12639	Αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης σταδιακά σε όλη τη χώρα

2.3.2. Ψυχική Υγεία και ενδοοικογενειακή βία

Σε σχέση με την ψυχική υγεία, οι επιπτώσεις σχετίζονται με το γενικό απαγορευτικό ως το κύριο μέτρο που εφαρμόστηκε για την πρόληψη της εξάπλωσης του ιού²⁷. Εκδόθηκε απόφαση περιορισμού κυκλοφορίας των πολιτών/παραμονής στο σπίτι με συγκεκριμένες εξαιρέσεις, όπως επισκέψεις σε γιατρό, άσκηση σε εξωτερικούς χώρους ή αγορές ειδών πρώτης ανάγκης. Επιπλέον, οι αθλητικές και πολιτιστικές

27. Η νομική βάση όλων των αποφάσεων ήταν η ΠΝΠ από 25 Φεβρουαρίου 2020 βλ. ΦΕΚ Α 42/2020.

δραστηριότητες απαγορεύτηκαν και οι παιδικές χαρές έκλεισαν. Τα συγκεκριμένα μέτρα επιβλήθηκαν για πρώτη φορά στις 23 Μαρτίου 2020²⁸ και διήρκησαν έως τις 4 Μαΐου 2020²⁹. Στις 21 Σεπτεμβρίου η συνάθροιση άνω των 9 ατόμων απαγορεύτηκε αρχικά για την περιοχή της Αττικής³⁰ και στη συνέχεια επιβλήθηκε εκ νέου περιορισμός στην κυκλοφορία τον Οκτώβριο 2020 για τις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας³¹, ο οποίος επεκτάθηκε σε ολόκληρη τη χώρα στις 6 Νοεμβρίου³² και μέχρι τις 18 Ιανουαρίου 2021, οπότε ορισμένοι περιορισμοί αντικαταστάθηκαν με νυχτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας³³. Τέλος, στις 10 Φεβρουαρίου 2021 κρίθηκε και πάλι αναγκαίος ο περιορισμός κυκλοφορίας σε όλη την επικράτεια³⁴.

Τα παραπάνω μέτρα σε συνδυασμό με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των παιδιών στο σπίτι και τη διακοπή κάθε κοινωνικής τους δραστηριότητας.

Κατά τη συλλογή του υλικού εκτιμήθηκε ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εις βάρος των παιδιών σχετιζόταν άμεσα ή έμμεσα με αποφάσεις/μέτρα ως προς την αναγκαστική κατ' οίκον παραμονή, την τηλεκπαίδευση, την τηλεργασία, την αναστολή λειτουργίας των Δικαστηρίων και της Εισαγγελίας³⁵ και την περιορισμένη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών (όπως πχ οι καθ' ύλην αρμόδιες για διερεύνηση περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων)³⁶.

28. ΦΕΚ 986/Β/22.3.2020

29. ΦΕΚ 1168/Β/04.04.2020.

30. ΦΕΚ 4019/Β/20.09.2020.

31. ΦΕΚ 4709/Β/23.10.2020.

32. ΦΕΚ 4899/Β/06.11.2020.

33. ΦΕΚ 3060/Β/15.01.2021.

34. ΦΕΚ 534/Β/10.02.2021.

35. Βλ. ΦΕΚ 833 / ΒΔ / 12.3.2020) που προβλέπει την αναστολή λειτουργίας όλων των Δικαστηρίων και Εισαγγελιών του Κράτους από 13.3.2020. μέχρι 27.3.2020.

36. Βλ. ΠΝΠ 11.3.2020, Άρθρο 5 «Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της εξάπλωσής του.»

Πίνακας Β: Βασικές Υπουργικές αποφάσεις στον τομέα της ψυχικής υγείας και της ενδοοικογενειακής βίας κατά των παιδιών

Περιορισμός/Απαγόρευση κυκλοφορίας πολιτών	Αριθμ. Δ1α/Γ.Π οικ 20036	Για δύο εβδομάδες
Περιορισμός/Απαγόρευση κυκλοφορίας πολιτών	Αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ.20036	Επέκταση για ένα μήνα
Περιορισμοί στις συγκεντρώσεις	Αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ.55821	Απαγόρευση των συναθροίσεων άνω των 9 ατόμων στην Αττική
Περιορισμός/Απαγόρευση κυκλοφορίας πολιτών	Αριθμ.Δ1α/Γ.Π.οικ. 67924	Για τις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας
	Αριθμ.Δ1α/Γ.Π.οικ.71342	Για όλη τη χώρα από τις 18 Ιανουαρίου 2021
	Αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ. 9147	Από τις 10 Φεβρουαρίου 2021
Προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας θεάτρων, κινηματογράφων, χώρων αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, αρχαιολογικών χώρων και μουσείων	Αριθμ. Δ1α/Γ.Π οικ 20036	Κλείσιμο χώρων άθλησης, απαγόρευση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και κλείσιμο των παιδικών χαρών, μεταξύ άλλων από τις τοπικές αρχές
Προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας θεάτρων, κινηματογράφων, χώρων αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, αρχαιολογικών χώρων και μουσείων	Αριθμ.Δ1α/Γ.Π.οικ. 69863	Κλείσιμο χώρων άθλησης, απαγόρευση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και κλείσιμο των παιδικών χαρών, μεταξύ άλλων σε περιοχές υψηλού κινδύνου όσον αφορά τα περιστατικά COVID-19

3. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε κατ' αρχήν στη συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίων σχετικά με τα ως άνω επιλεγέντα πεδία (εκπαίδευση, ψυχική υγεία και ενδοοικογενειακή βία), τα οποία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, κρίθηκαν καίρια για την αξιολόγηση των επιπτώσεων των περιοριστικών μέτρων στα παιδιά. Τα ερωτηματολόγια εμπεριείχαν ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Επίσης, περιλάμβαναν ένα συνδυασμό ερωτήσεων α) γνώμης β) γνώσης γεγονότων και γ) ερμηνευτικές ή επεξηγηματικές.

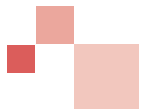
Στη συνέχεια, η ανάλυση και ερμηνεία των στοιχείων που συλλέχθηκαν, πραγματοποιήθηκε σε συνδυασμό με την ανασκόπηση δευτερευουσών πηγών, όπως άρθρα, επίσημα στατιστικά στοιχεία, άλλες έρευνες, ανεξάρτητες εκθέσεις.

Περαιτέρω, στις επί μέρους θεματικές, αξιοποιήθηκαν τα πρακτικά και οι συστάσεις που προέκυψαν από τη διαβούλευση³⁷ της Ομάδας Εφήβων Συμβούλων³⁸ του Συνηγόρου του Πολίτη που εργάστηκε εντατικά στα ζητήματα των επιπτώσεων των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας, καθώς επίσης -στο σκέλος της εξέτασης της θεματικής της εκπαίδευσης- και το πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη με τίτλο «Εκπαιδευτική ένταξη παιδιών που διαβιούν σε Δομές και ΚΥΤ του Υπουργείου Μετανάστευσης & Ασύλου»³⁹ που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 2021.

37. Το 2021 η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου, εργάστηκε εντατικά στη θεματική των επιπτώσεων των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας και κατέληξε σε συστάσεις, τις οποίες μοιράστηκε με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εφήβων Συμβούλων που αποτελεί συμβουλευτικό όργανο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Συνηγόρων του Παιδιού. Οι συστάσεις των ευρωπαϊκών εφήβων συμβούλων είναι διαθέσιμες εδώ <http://enoc.eu/wp-content/uploads/2021/10/ENYA-Report-2021-COVID-19-learning-for-the-future.pdf>

38. Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του για την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού, συγκροτεί κάθε χρόνο ομάδες εφήβων συμβούλων με συμμετοχή παιδιών από σχολικές μονάδες κυρίως της Αττικής, αλλά -κατά τη διάρκεια της πανδημίας- και της υπόλοιπης Ελλάδας, που επιλέγονται με κλήρωση. Στην ΟΕΣ του 2021 συμμετείχαν 25 παιδιά.

39. Τα στοιχεία του πορίσματος συγκεντρώθηκαν, μετά τον μεγάλο αριθμό που δέχθηκε ο Συνήγορος του Πολίτη σχετικά με την πρόσβαση των παιδιών που διαβιούν σε δομές φιλοξενίας σε όλη τη χώρα. Η Αρχή απευθύνθηκε αποστέλλοντας ερωτηματολόγια σε όλες τις Δομές του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου (καταυλισμούς, ασφαλείς ζώνες, Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης κ.ά.), στο Αυτοτελές Τμήμα Συντονισμού & Εκπαίδευσης Προσφύγων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και στην Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, ζητώντας πληροφόρηση ως προς τους αριθμούς των παιδιών που βρίσκονται στις δομές αυτές, συνοδευόμενα από τους γονείς τους ή και ασυνόδευτα, τα εγγεγραμμένα παιδιά, αλλά και εκείνα που φοιτούσαν πραγματικά στο ελληνικό σχολείο μετά την έναρξη της τρέχουσας σχολικής χρονιάς. Επιπλέον, ζητήθηκε πληροφόρηση ως προς την ίδρυση και στελέχωση των Τάξεων Υποδοχής (Τ.Υ.) και των Δομών Υποδοχής

Κατόπιν, όλα τα παραπάνω στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή συμπερασμάτων και συστάσεων για τους συγκεκριμένους τομείς που μελετήθηκαν.

3.1 Συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίων

3.1.1 Διαμόρφωση ερωτηματολογίων – Ομάδες στόχοι

Η βασική προσέγγιση σχετικά με τη συλλογή στοιχείων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης αξιολόγησης ήταν η χρήση ερωτηματολογίων (surveys) που διανεμήθηκαν μέσω διαδικτύου. Για το σκοπό αυτόν διαμορφώθηκαν έξι ερωτηματολόγια, ανάλογα με την ομάδα πληθυσμού στόχου: 1) δύο για παιδιά, 2) ένα για γονείς και 3) τρία ερωτηματολόγια που απευθύνονταν σε βασικούς φορείς παροχής υπηρεσιών.

3.1.2 Ερωτηματολόγια απευθυνόμενα σε παιδιά

Δεδομένου ότι τα ερωτηματολόγια απευθύνονταν τόσο σε παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης της προσχολικής ηλικίας, όσο και σε παιδιά δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (5-18 ετών), δημιουργήθηκαν δύο εκδοχές ερωτηματολογίων με ερωτήσεις προσαρμοσμένες στην ηλικία των παιδιών.

Στο ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν σε παιδιά, στο επίκεντρο των ερωτήσεων ήταν η εκπαίδευση, ενώ τα θέματα που σχετίζονταν με την ψυχική υγεία διερευνήθηκαν με έμμεσες ερωτήσεις. Δεν συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία με γνώμονα την προστασία των παιδιών. Οι ερωτήσεις αφορούσαν ιδίως στο κλείσιμο των σχολείων, στην αντικατάσταση της δια ζώσης εκπαίδευσης με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στην αποτελεσματικότητά της.

Ο διαμοιρασμός τους έγινε με τρόπο, ώστε να διασφαλιστεί ότι θα συμμετέχουν στα ερωτηματολόγια ομάδες παιδιών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που συνήθως

και Εκπαίδευσης Προσφύγων (ΔΥΕΠ), την τοποθέτηση Συντονιστών Εκπαίδευσης (ΣΕΠ), τη συνεργασία με τις τοπικές κοινότητες, την υλοποίηση των μεταφορών των μαθητών/τριών, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κ.ά. Το πόρισμα είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.synigoros.gr/resources/docs/20210420-porisma.pdf>.

δεν λαμβάνονται υπόψη στη χάραξη πολιτικής, όπως ενδεικτικά τα παιδιά που μετακινούνται (προσφυγικού-μεταναστευτικού προφίλ).

Τα ερωτηματολόγια απεστάλησαν στα Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Υπουργείου Παιδείας και μέσω αυτών προωθήθηκαν στις Διευθύνσεις των σχολικών μονάδων της χώρας, οι οποίες τα προώθησαν στους γονείς/κηδεμόνες των παιδιών στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις που χρησιμοποιούσαν οι γονείς για την εγγραφή των παιδιών τους και την επικοινωνία με το σχολείο. Παράλληλα, το ερωτηματολόγιο προωθήθηκε στις Ομάδες Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού των ετών 2020 και 2021, δηλαδή σε παιδιά ηλικίας 13-17 ετών από τις ευρύτερες περιοχές της Αττικής και της Πελοποννήσου. Τέλος, ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν μέσω της Εθνικής Ομάδας Εργασίας για την Παιδική Προστασία και των εταίρων του Γραφείου της UNICEF στην Ελλάδα σε παιδιά που διαμένουν σε Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο.

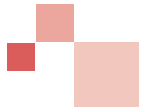
3.1.3 Ερωτηματολόγιο γονέων/κηδεμόνων

Για την έρευνα που απευθυνόταν σε γονείς, περιλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο δύο θεματικές, εκείνες της εκπαίδευσης και της ψυχικής υγείας. Και στην ομάδα αυτή δεν διατυπώθηκαν ερωτήσεις σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία. Το ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους γονείς/κηδεμόνες είχε μία κοινή εκδοχή, ανεξαρτήτως ηλικίας των παιδιών τους.

Για τη διανομή του ερωτηματολογίου που απευθυνόταν στους γονείς, χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία επικοινωνίας που τηρούνται στις σχολικές μονάδες με την ίδια μέθοδο που αναφέρθηκε παραπάνω για τα παιδιά.

3.1.4 Ερωτηματολόγια απευθυνόμενα σε επαγγελματίες

Όπως αναφέρθηκε ήδη, στο πλαίσιο της έρευνας αποφασίστηκε η διαμόρφωση τριών διακριτών ερωτηματολογίων απευθυνόμενων σε επαγγελματίες διαφορετικών ειδικοτήτων που έρχονται σε επαφή με παιδιά, ανάλογα με το αντικείμενο της εργασίας τους, π.χ. εκπαιδευτικοί και επαγγελματίες με ενασχόληση στο πεδίο σε σχέση με παιδιά που μετακινούνται (προσφυγικού και μεταναστευτικού προφίλ) και παιδιά που διαβιούν σε δομές κλειστού τύπου-ιδρυματικού χαρακτήρα. Η διαφοροποίηση αυτή κρίθηκε σκόπιμη, προκειμένου να δοθεί η αναγκαία βαρύτητα σε επιμέρους

πτυχές της καθημερινότητας των παιδιών και των προβλημάτων που αναδύθηκαν, ανάλογα με το πεδίο δραστηριοποίησης των επαγγελματιών αυτών (λ.χ. εκπαίδευση, παιδική προστασία, ψυχολογική υποστήριξη).

Το ερωτηματολόγιο που απευθύνθηκε σε εκπαιδευτικούς (προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας), αφορούσε την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τη γνώμη τους για την ανταπόκριση των μαθητών στη νέα εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και την εκτίμησή τους για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στην πρόοδό τους. Για τη διανομή του ερωτηματολογίου αξιοποιήθηκε και πάλι το δίκτυο των συνεργαζόμενων φορέων του Συνηγόρου του Πολίτη και τα ερωτηματολόγια απεστάλησαν μέσω των Περιφερειακών Κέντρων Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού και μέσω αυτών παραδόθηκαν στις διευθύνσεις κάθε σχολείου της χώρας, ώστε να τα λάβει κάθε εκπαιδευτικός στην προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το πέμπτο και έκτο ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκαν με σκοπό να ληφθούν υπόψη οι απόψεις των επαγγελματιών που έρχονται σε επαφή ή/και αλληλεπιδρούν με ευάλωτες ομάδες παιδιών, συγκεκριμένα με παιδιά που μετακινούνται (προσφυγικού/μεταναστευτικού προφίλ) και παιδιά που βρίσκονται σε πλαίσιο ιδρυματικής φροντίδας. Το περιεχόμενο των συγκεκριμένων ερωτηματολογίων σχεδιάστηκε και προσαρμόστηκε, ώστε να συνάδει με την εμπειρία και την εξειδίκευσή τους. Ειδικότερα, το πέμπτο ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε επαγγελματίες φορέων παροχής υπηρεσιών, που δραστηριοποιούνται στον τομέα προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται (προσφυγικού και μεταναστευτικού προφίλ). Οι θεματικές του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου ήταν η ψυχική υγεία και η ενδοοικογενειακή βία, με σκοπό να συγκεντρωθούν πληροφορίες κυρίως για τα παιδιά που μετακινούνται. Το έκτο ερωτηματολόγιο, απευθυνόταν σε επαγγελματίες φορέων παροχής υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παιδικής προστασίας (παροχή υποστήριξης, εναλλακτική φροντίδα). Οι θεματικές που καλύφθηκαν από το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο ήταν η εκπαίδευση, η ψυχική υγεία και η ενδοοικογενειακή βία με σκοπό σε αυτή την περίπτωση να συγκεντρωθούν πληροφορίες, κυρίως για τα παιδιά που διαβιούν σε δομές κλειστού τύπου-ιδρυματικού χαρακτήρα.

Για τη διανομή των ανωτέρω ερωτηματολογίων αξιοποιήθηκαν δύο συνεργαζόμενα Δίκτυα με τον Συνήγορο του Πολίτη - το Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται⁴⁰ και το Δίκτυο για την Αποϊδρυματοποίηση και την

40. Στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται συμμετέχουν Διεθνείς Οργανισμοί, όπως η UNICEF, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, ο Διεθνής Ορ-

Εναλλακτική Φροντίδα⁴¹.

3.2 Ασφάλεια των δεδομένων

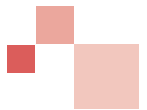
Η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων διασφαλίστηκαν με τους ακόλουθους τρόπους: 1) οι απαντήσεις ήταν ανώνυμες ως προεπιλεγμένη ρύθμιση, 2) οι διευθύνσεις IP δεν ήταν ανιχνεύσιμες και 3) οι προσκλήσεις μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας δεν ήταν ανιχνεύσιμες. Επίσης, τα δεδομένα που είναι αποθηκευμένα στην πλατφόρμα SurveyMonkey διαγράφηκαν αυτόματα μετά από εξήντα (60) ημέρες. Με την ολοκλήρωση της αξιολόγησης, τα στατιστικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν και που δεν περιείχαν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μεταφορτώθηκαν και αποθηκεύτηκαν στο γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

3.3 Συναίνεση

Προϋπόθεση για την επεξεργασία των ερωτηματολογίων αποτελούσε η παροχή συναίνεσης των συμμετεχόντων. Όλα τα ερωτηματολόγια περιλάμβαναν αρχική ερώτηση για την παροχή συναίνεσης μετά από ενημέρωση του εκάστοτε ατόμου. Στην ερώτηση αυτή παρέχόταν προηγούμενη πληροφόρηση σχετικά με τον σκοπό της μελέτης, τον τρόπο συλλογής των δεδομένων και τα στοιχεία επικοινωνίας των αρμόδιων για την εκπόνηση της έρευνας. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα ερωτηματολόγια που απευθύνονταν σε ανηλίκους, προβλεπόταν η παροχή συναίνεσης μετά από ενημέρωση τόσο από τον γονέα ή τον κηδεμόνα/φροντιστή τους, όσο και από το ίδιο το παιδί.

γανισμός Μετανάστευσης, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις όπως οι «ΑΡΣΙΣ», Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων Γιατρού του Κόσμου, Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ιατρική Παρέμβαση Κέντρο, ΜΕΤΑδραση, Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος, Σχεδία, Χαμόγελο του Παιδιού κ.ά.

41. Στο Δίκτυο για την Εναλλακτική Φροντίδα και Αποϊδρυματοποίηση συμμετέχουν οι ακόλουθοι φορείς: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής, Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος, UNICEF, Άρσις, Παιδικά Χωριά SOS, Χαμόγελο του Παιδιού, Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ρίζες ΑΜΚΕ, Εξέλιξη Ζωής, Κέντρο Παιδιού και Εφήβου Χίου, Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας, Tandem, ομάδες και δίκτυα αναδόχων γονέων κ.ά.

3.4 Ποιοτικός έλεγχος των ερωτηματολογίων

Η μεθοδολογία εκπόνησης της παρούσας έκθεσης αξιολόγησης υπεβλήθη στη «Διαδικασία Δεοντολογικού Ελέγχου στην Έρευνα» της UNICEF⁴² και έλαβε τη σχετική έγκριση. Αυτές οι προδιαγραφές και τα πρότυπα δεοντολογίας ευθυγραμμίζονται με το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, πιο συγκεκριμένα, αντικατοπτρίζουν τις θεμελιώδεις αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, δηλαδή το δικαίωμα στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη, τη λήψη υπόψη του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού για οποιαδήποτε απόφαση το αφορά, τη μη διάκριση και την ακρόαση της γνώμης του.

3.5 Το περιεχόμενο των ερωτηματολογίων

Για την αξιολόγηση ενός μέτρου ή μιας διοικητικής απόφασης (σε αυτήν την περίπτωση, των μέτρων για τον COVID-19), πραγματοποιήθηκε στάθμιση με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, προκειμένου να εκτιμηθεί η τήρηση της αναλογικότητας σε σχέση με τον εκάστοτε επιδιωκόμενο σκοπό.

Ως εκ τούτου, το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε δύο βασικά ερωτήματα: i) εάν ο/η ερωτώμενος/η θεωρούσε ότι τα θεσπισθέντα μέτρα για τον COVID-19 ήταν κατάλληλα και απολύτως αναγκαία ή εάν υπήρχε εναλλακτικός τρόπος για την επίτευξη των ίδιων στόχων και ii) ποιος ήταν ο αντίκτυπος αυτών των μέτρων στην εκπαίδευση, την ψυχική υγεία και την ενδοοικογενειακή βία. Τα παραπάνω ερωτήματα συμπληρώθηκαν με μια ακόμη στοχευμένη ερώτηση σχετικά με το εάν η κυβέρνηση έλαβε υπόψη τα δικαιώματα των παιδιών, όταν υιοθέτησε και εφάρμοσε τα μέτρα που σχετίζονται με τον COVID-19 και εάν συμβουλευτήκε προηγουμένως τα ίδια τα παιδιά.

Τα ανωτέρω εξειδικεύθηκαν περαιτέρω μέσω επιπλέον ερωτήσεων, προκειμένου να προκύψουν συγκεκριμένα δεδομένα προς αξιοποίηση στα συμπεράσματα της αξιολόγησης.

42. Για περισσότερες πληροφορίες βλ UNICEF Procedure for Ethical Standards in Research Evaluation, Data Collection and Analysis, Document Number: CF/PD/DRP/2015-001: 01 April 2015 Issued by: Director, Division of Data, Research and Policy (DRP).

3.6 Περιορισμοί

Η έκθεση αξιολόγησης είχε τους εξής περιορισμούς:

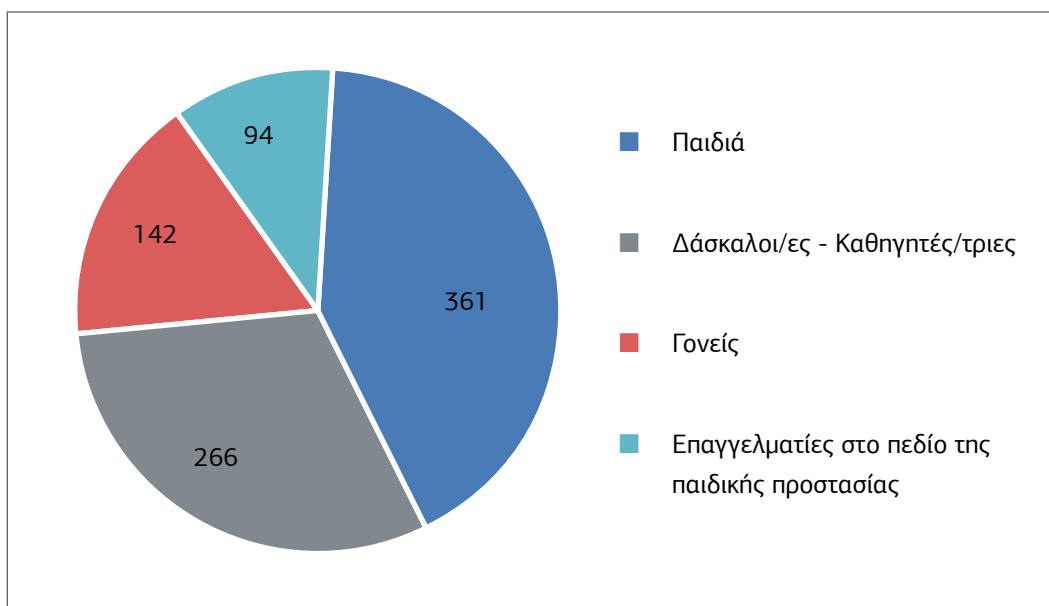
1. Όπως έχει σημειωθεί ήδη, τα ερωτηματολόγια αναπτύχθηκαν χρησιμοποιώντας τη διαδικτυακή πλατφόρμα “Survey Monkey”. Η μέθοδος δειγματοληψίας πραγματοποιήθηκε με αυτοεπιλογή (self-selection) των συμμετεχόντων, που έχει αναπόφευκτα ως αποτέλεσμα τη συλλογή μη στατιστικά αντιπροσωπευτικών δεδομένων.
2. Σε σχέση με τα ερωτηματολόγια που απευθύνονταν σε παιδιά, δεδομένου ότι οι γονείς/κηδεμόνες/φροντιστές ήταν το πρόσωπο επικοινωνίας, ειδικά για τα παιδιά μικρότερης ηλικίας είναι πιθανό τα ενήλικα άτομα να συμπλήρωσαν τα ίδια τα ερωτηματολόγια και ως εκ τούτου να επηρέασαν την αποτύπωση των απόψεων των παιδιών.
3. Δεδομένου ότι οι διαδικτυακές έρευνες δεν είναι προσβάσιμες σε παιδιά που δεν έχουν πρόσβαση σε υπολογιστές και διαδίκτυο, καθώς και σε πληροφορίες γενικότερα, οι απόψεις των παιδιών αυτών δεν αποτυπώνονται.
4. Τέλος ένας πρόσθετος περιορισμός απορρέει από το χρόνο πραγματοποίησης της έρευνας (Ιούνιος 2021), ειδικά λόγω λήξης του σχολικού έτους, οπότε οι προτεραιότητες στις εκπαιδευτικές μονάδες ήταν διαφορετικές (περίοδος ενδοσχολικών και πανελλήνιων εξετάσεων, λήξη σχολικού έτους για το δημοτικό), γεγονός που είναι πιθανό να πλήττει την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος.

4. Ανάλυση ερωτηματολογίων

4.1 Δημογραφικά στοιχεία

Στη μελέτη συμμετείχαν 863 άτομα, εκ των οποίων 361 ήταν παιδιά (βλ. Γράφημα Α), 56% κορίτσια και 44% αγόρια. Επιπλέον, συμμετείχαν 266 εκπαιδευτικοί (121 από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και 145 από τη δευτεροβάθμια), 142 γονείς και 42 επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της παιδικής προστασίας, καθώς και 52 επαγγελματίες από το χώρο της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται (προσφυγικού/μεταναστευτικού προφίλ).

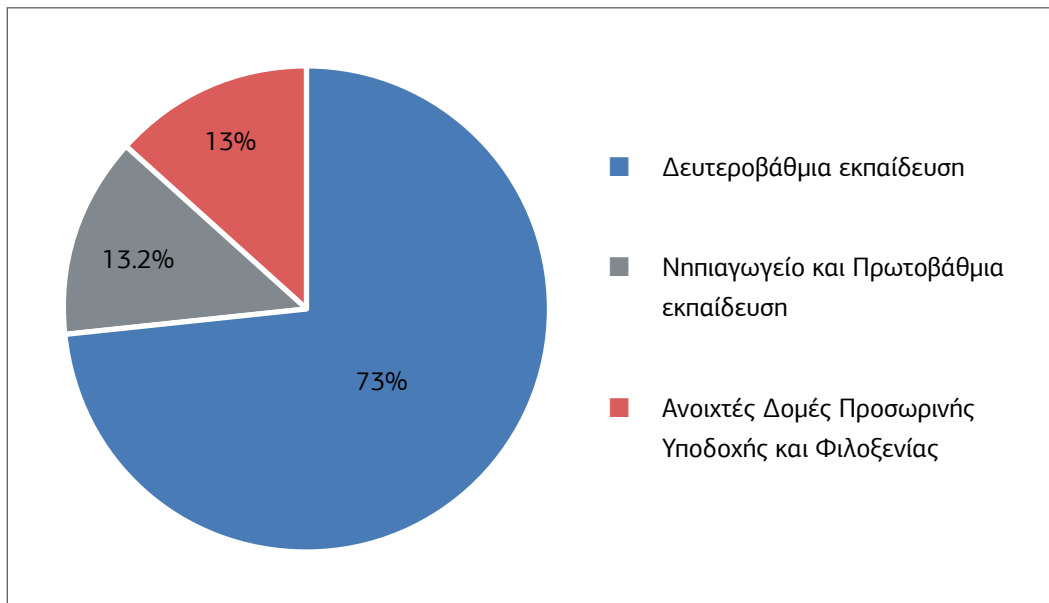
Γράφημα Α: Συμμετέχοντες - Συμμετέχουσες

Το δείγμα των παιδιών περιλάμβανε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων παιδιών προσφύγων και μεταναστών, ηλικίας 5 έως 18 ετών και συγκεκριμένα 48 παιδιά προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 313 παιδιά δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εκ των οποίων 47 παιδιά από Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο.

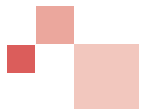

Γράφημα Β: Η κατανομή των παιδιών με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης

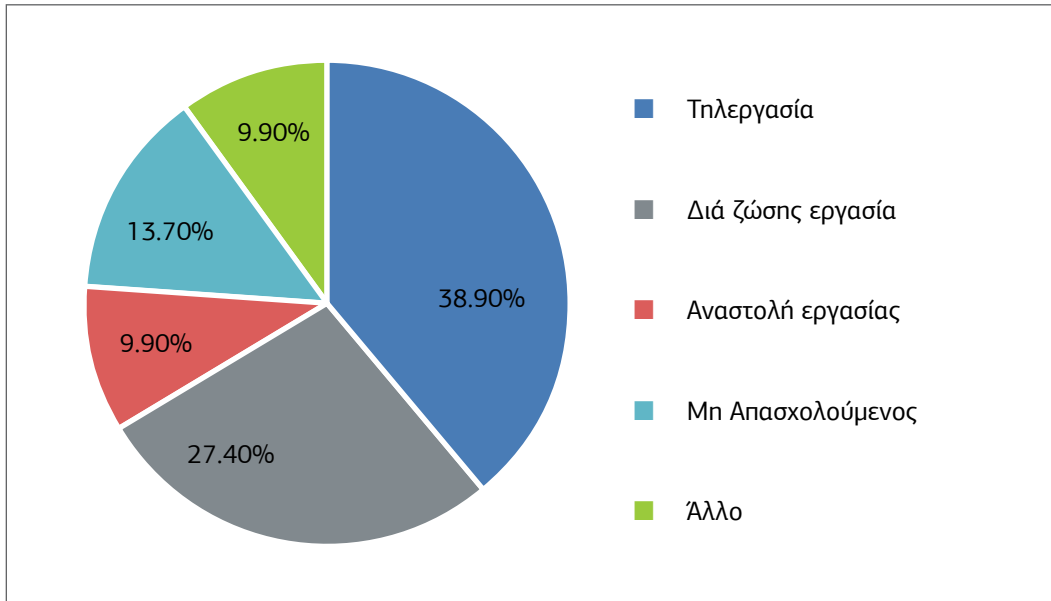

Όσον αφορά τις απαντήσεις των παιδιών, δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ της έρευνας που διενεργήθηκε σε παιδιά μέσω των σχολείων και εκείνης που διενεργήθηκε σε παιδιά μέσω των Ανοιχτών Δομών Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στα ερωτηματολόγια συμμετείχαν γονείς/κηδεμόνες με διαφορετικό εργασιακό καθεστώς, με το 38,9% να βρίσκεται σε καθεστώς τηλεργασίας, το 27,4% σε καθεστώς εργασίας με αυτοπρόσωπη παρουσία, το 9,9% σε αναστολή και το 13,7% εκτός εργασίας (βλ. Γράφημα Γ).

Γράφημα Γ: Εργασιακό καθεστώς των γονέων/κηδεμόνων

4.2 Εκπαίδευση

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε από τον αυξημένης τυπικής ισχύος ν. 2101/1992, κατοχυρώνει το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση⁴³. Ειδικότερα, το άρθρο 28 εγγυάται την πρόσβαση στην εκπαίδευση και υπαγορεύει ένα σχολικό σύστημα κατάλληλο για τα παιδιά, ενώ το άρθρο 29 εστιάζει στη στόχευση της εκπαίδευσης με την έννοια ιδίως της ανάπτυξης της προσωπικότητας, των χαρισμάτων και του σεβασμού, καθώς και την προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή. Όπως συμβαίνει με όλα τα δικαιώματα της Σύμβασης, το δικαίωμα στην εκπαίδευση δεν νοείται αποκομμένο από τις γενικές αρχές της ΔΣΔΠ και χωρίς να εξετάζεται η διασύνδεση μεταξύ διαφορετικών αξιών και αγαθών που κατοχυρώνονται σε άλλα δικαιώματα (Hodgkin & Newell, 2007).

Επομένως, το άρθρο 28 πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το άρθρο 29 της ΔΣΔΠ, έτσι ώστε το δικαίωμα στην εκπαίδευση να μην αφορά μόνο την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών⁴⁴

43. Το δικαίωμα αυτό βρίσκεται σε συνάρτηση με το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1948 και το άρθρο (2) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα.

44. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article

λαμβάνοντας υπόψη ότι «η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται με τρόπο που να σέβεται την εγγενή αξιοπρέπεια του παιδιού και να επιτρέπει στο παιδί να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφος 1 και να συμμετέχει στη σχολική ζωή»⁴⁵. Επιπλέον, η άσκηση και αυτού του δικαιώματος πρέπει να διασφαλίζεται σύμφωνα με το άρθρο 2 της ΔΣΔΠ για την απαγόρευση των διακρίσεων, επομένως στη βάση των ίσων ευκαιριών.

Όπως προαναφέρθηκε, για να αντιμετωπίσει την επιτακτική ανάγκη της πανδημίας, η κυβέρνηση ανέστειλε κατά περιόδους τη δια ζώσης εκπαίδευση στα σχολεία. Είναι ενδιαφέρον ότι η κυβέρνηση παρέτεινε τη σχολική χρονιά κατά δύο επιπλέον εβδομάδες - έως τις 12 Ιουνίου 2020⁴⁶ - προκειμένου να αντισταθμίσει την αναστολή των δια ζώσης μαθημάτων ωρρίτερα μέσα στη χρονιά. Παράλληλα, η εξαίρεση από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία, με την εξακολούθηση της διά ζώσης λειτουργίας των ειδικών σχολείων, διαφάνηκε ότι αποτέλεσε ένα θετικό μέτρο για τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία⁴⁷.

Επισημαίνεται ότι η εφαρμογή του μέτρου της διαδικτυακής εκπαίδευσης απαιτεί ολοκληρωμένη ψηφιακή υποδομή. Ωστόσο η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 27η θέση από τα τότε 28 κράτη μέλη της ΕΕ στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2020 (Digital Economy and Society Index 2020 Thematic Chapters). Αυτή η κατάταξη υπογραμμίζει εκ πρώτης όψεως την ασυμβατότητα της διαδικτυακής εκπαίδευσης με την ελληνική πραγματικότητα, ενώ αναδεικνύει την ανάγκη αναπλήρωσης των υφιστάμενων ελλείψεων και την υπερβάλλουσα προσπάθεια που ήταν αναγκαία εκ μέρους της Πολιτείας, για την έστω και στοιχειωδώς αποτελεσματική εφαρμογή του μέτρου της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

4.2.1 Τι είπαν τα παιδιά

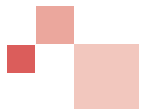
Όσον αφορά τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στα παιδιά, η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών/μαθητριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

29 (1), The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1: <https://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>.

45. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1: <https://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>

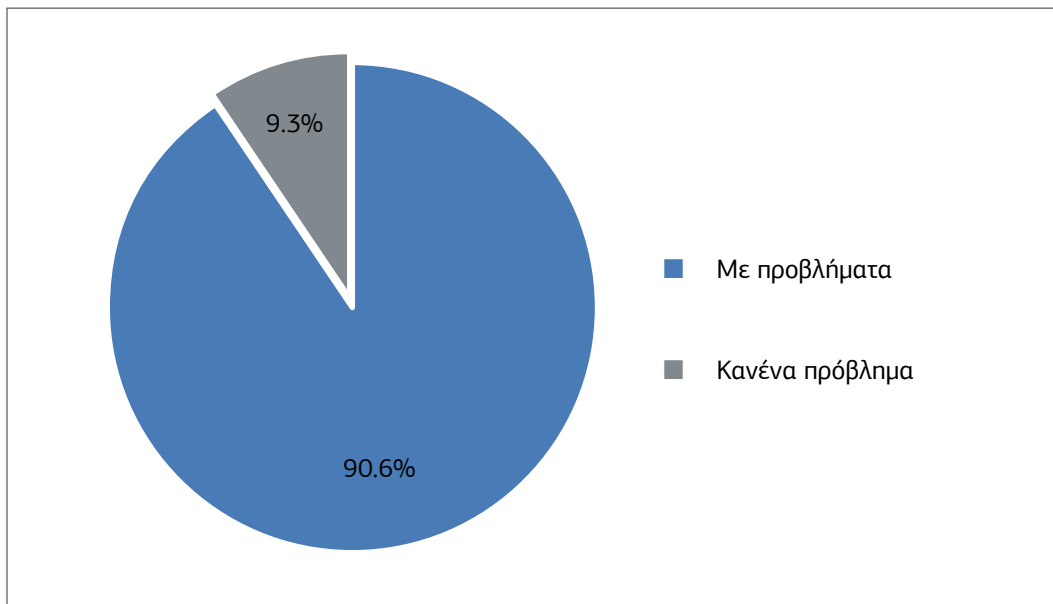
46. ΦΕΚ 1764/Β/08.05.2020.

47. ΦΕΚ 4810/Β/31.10.2020.

αντιμετώπισε προβλήματα κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ποσοστό 90.6%), ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό, της τάξης του 9.3% δήλωσε ότι δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα (βλ Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Ύπαρξη προβλημάτων κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

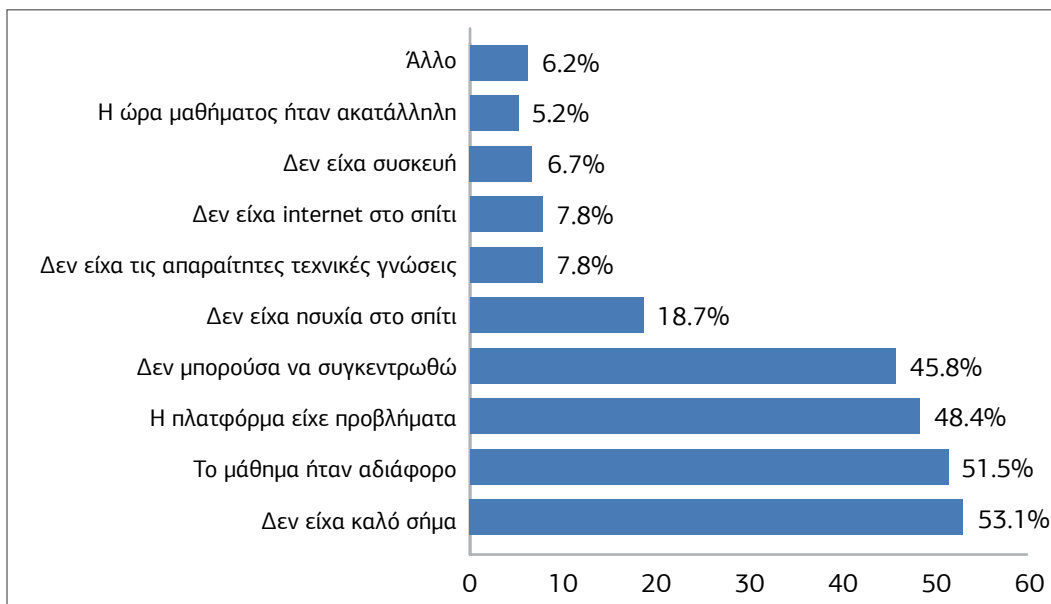
Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν τα παιδιά

Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν τα παιδιά αφορούσαν σε τεχνικά θέματα σχετικά με τον εξοπλισμό ή/και την πρόσβαση στο διαδίκτυο, στην έλλειψη γνώσεων ή εξοικείωσης με τις διαδικασίες αλλά και σε εγγενείς αδυναμίες της εκπαίδευσης μέσω διαδικτύου (Valentine, 2002).

Στα κυριότερα προβλήματα καταγράφηκαν επίσης η έλλειψη καλής σύνδεσης στο διαδίκτυο (53.1%), το γεγονός ότι ο τρόπος που γινόταν το μάθημα δεν παρουσίαζε ενδιαφέρον (51.5%) και επομένως δεν «κρατούσε» την προσοχή των τηλεκπαιδευόμενων, η εκδήλωση προβλημάτων στην εκπαιδευτική πλατφόρμα (48.4%) και η αδυναμία συγκέντρωσης και παρακολούθησης του μαθήματος (45.8%) (βλ Γράφημα 2).

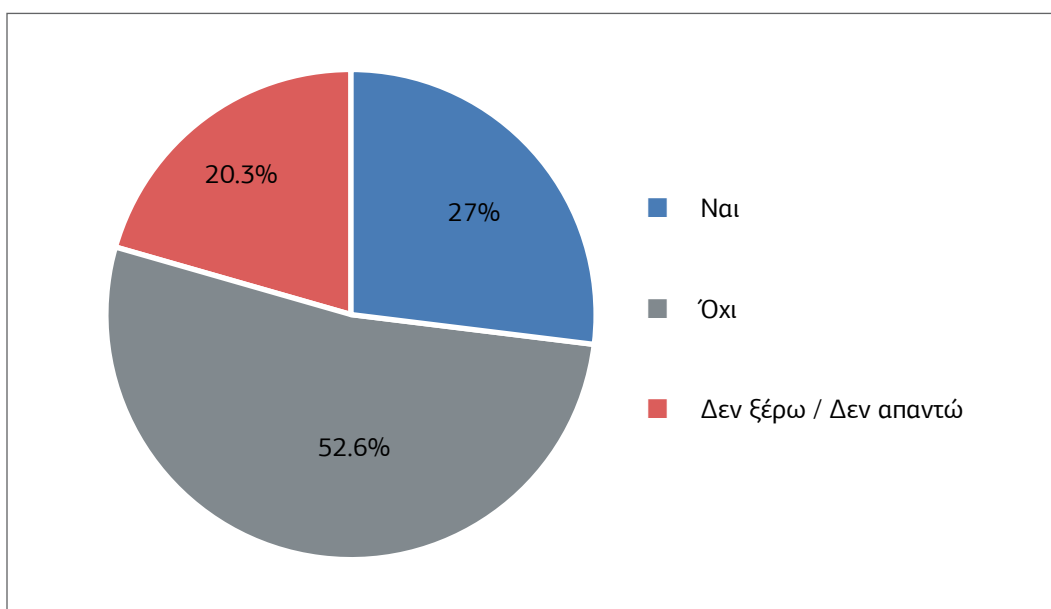

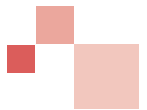
Γράφημα 2: Τα κυριότερα προβλήματα που παρατηρήθηκαν

Ειδικότερα, αναφορικά με την πλατφόρμα που χρησιμοποιήθηκε για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, η πλειονότητα των μαθητριών/μαθητών δεν έμεινε ικανοποιημένη σε ποσοστό 52.6% και μόνο ένα ποσοστό της τάξης του 27.08% δήλωσαν ικανοποιημένοι/ες (βλ Γράφημα 3).

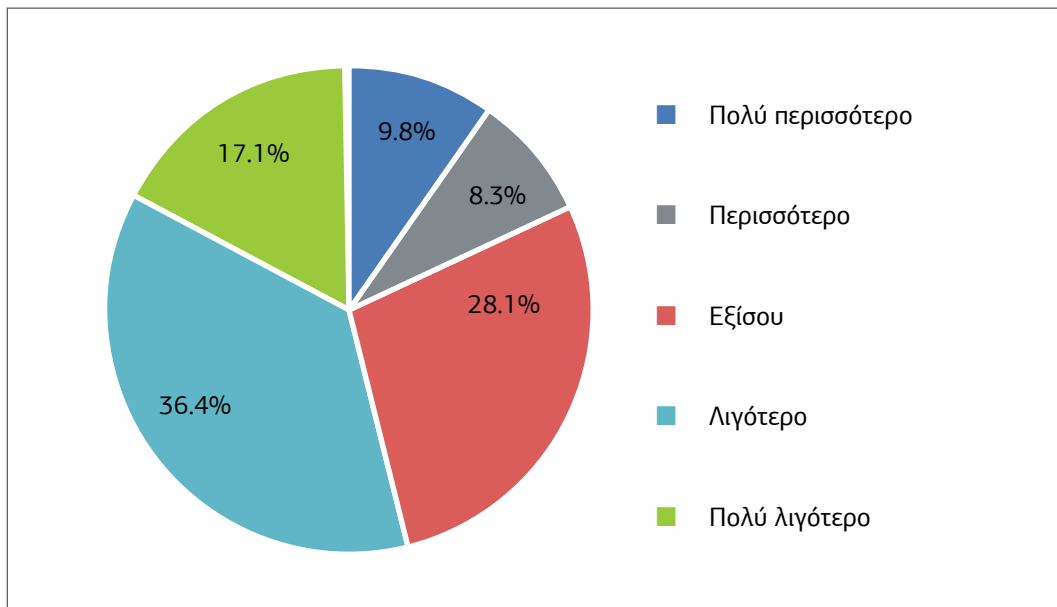
Γράφημα 3: Ικανοποίηση ή μη από την πλατφόρμα εξ αποστάσεως διδασκαλίας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αξιολόγηση του τρόπου άσκησης του δικαιώματος στην εκπαίδευση, παρουσιάζει η εκτίμηση της πλειονότητας των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων (75.5%), ότι η παράδοση καινούργιας ύλης ήταν λιγότερο αποτελεσματική κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, συγκριτικά με τη φυσική παρουσία στο σχολείο (βλ Γράφημα 4).

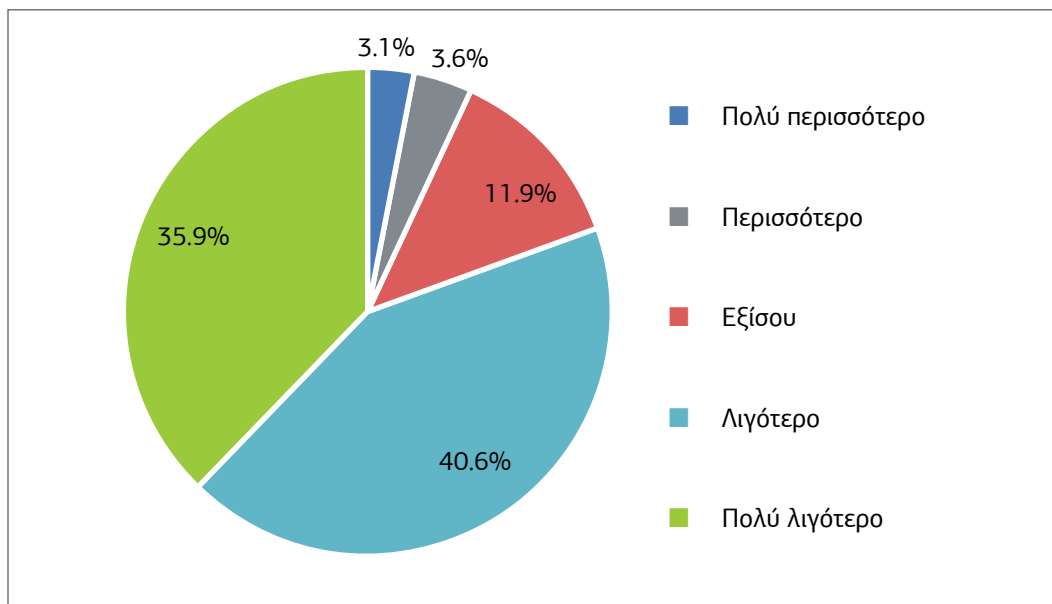
Γράφημα 4: Ήταν το ίδιο αποτελεσματική η παράδοση της νέας ύλης;

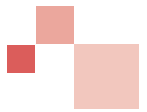
Επιπλέον, η πλειονότητα των μαθητριών/μαθητών(53.6%) δήλωσε ότι συμμετείχε λιγότερο στο μάθημα κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (βλ Γράφημα 5).

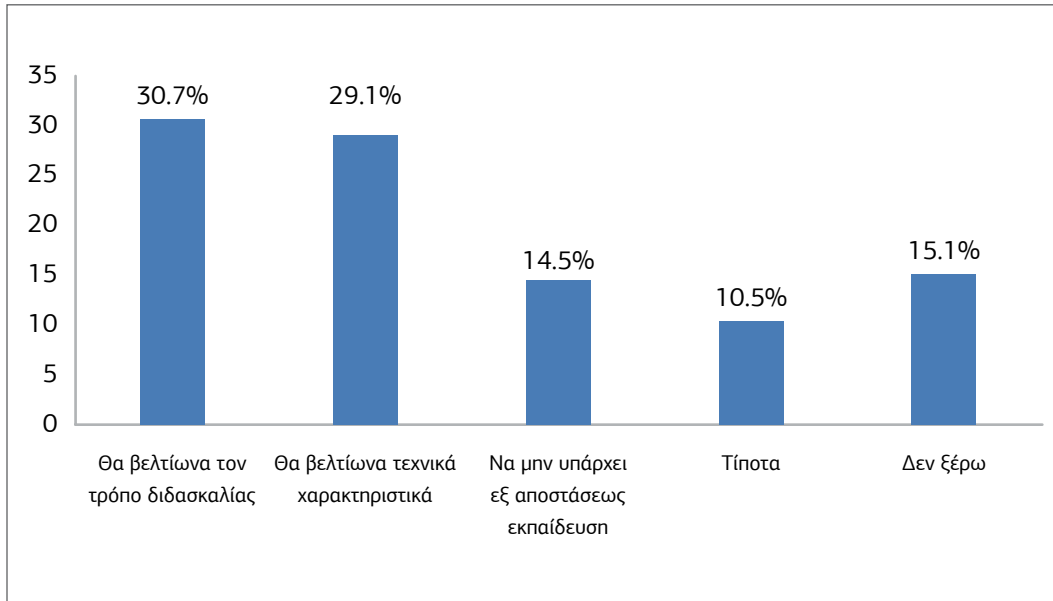
Γράφημα 5: Βαθμός συμμετοχής μαθητριών/των κατά την παράδοση

Τέλος, στην ανοικτή ερώτηση «Τι θα άλλαζες στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση» (βλ Γράφημα 6) το 30.7% των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων αναφέρθηκε στον τρόπο διδασκαλίας, όπως τη διαδραστικότητα του μαθήματος, την προετοιμασία των καθηγητριών/καθηγητών, τη συμμετοχή των συμμαθητριών/συμμαθητών. Στην ίδια ερώτηση, το 29.1% των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων αναφέρθηκε σε τεχνικά θέματα, όπως η ταχύτητα του ίντερνετ, η ποιότητα του σήματος, η καταλληλότητα της πλατφόρμας που χρησιμοποιήθηκε για την εξ αποστάσεως διδασκαλία. Ενδιαφέρον έχει ότι το 14.5% των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων απέρριψε συλλήβδην την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Γράφημα 6: Προτάσεις βελτίωσης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

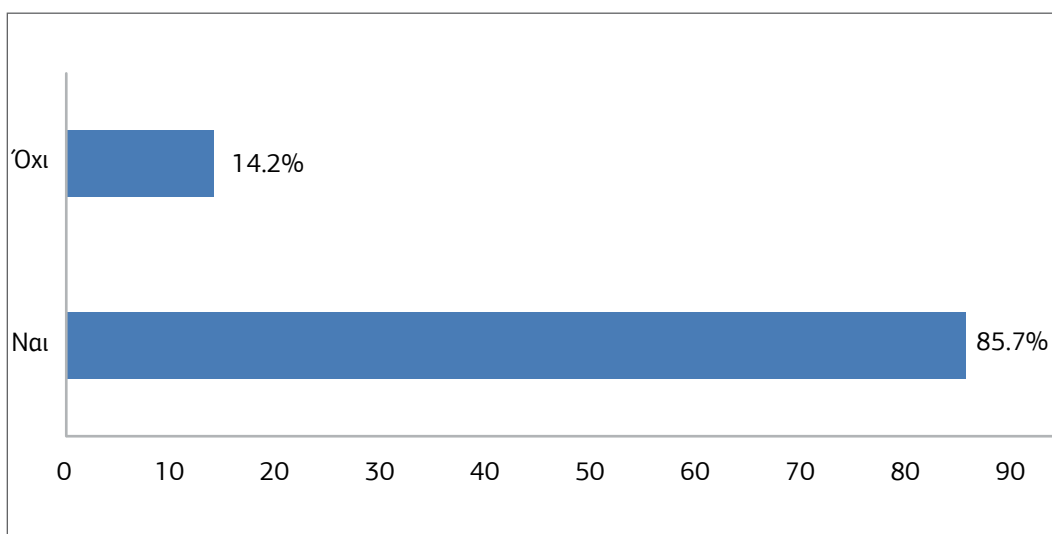
Με τα λόγια των παιδιών

- ✓ «Δεν θέλω την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καλύτερα στη τάξη. Αν ξανακάνουμε, πρέπει οι καθηγητές και οι μαθητές να έχουν καλό ίντερνετ και γρήγορες συσκευές»
- ✓ «Δεν πιστεύω ότι η οποιαδήποτε βελτίωση μπορεί να αντικαταστήσει τη φυσική παρουσία»
- ✓ «Μακάρι να μην ξαναβρεθούμε στην ίδια κατάσταση, η φυσική παρουσία είναι απλά πιο αποτελεσματική»
- ✓ «Δεν συμφωνώ με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Προτιμώ τη φυσική παρουσία»
- ✓ «Να μην ξανα-υπάρξει (η τηλεεκπαίδευση)»

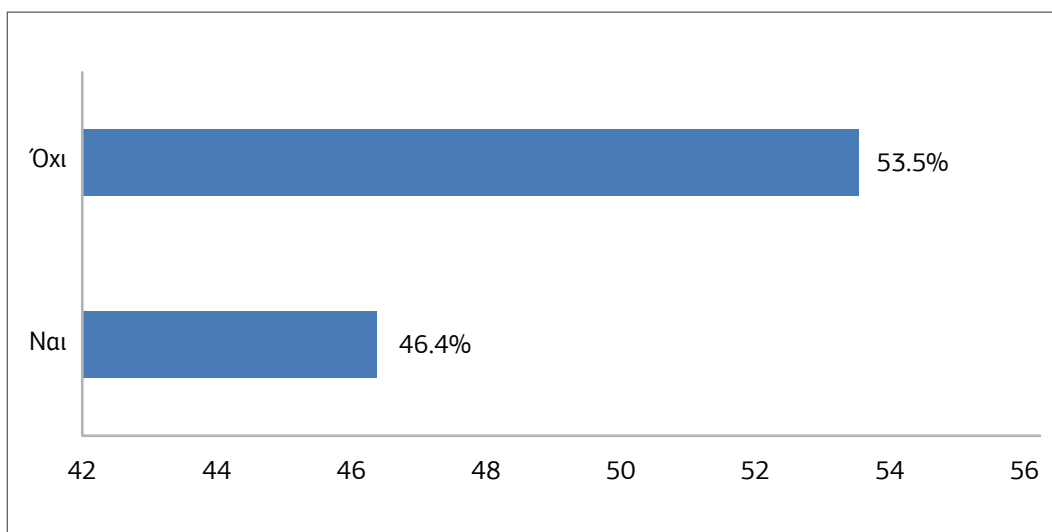
Οι δυσκολίες στις μικρότερες ηλικίες

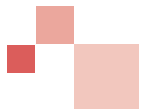
Αναφορικά με τα παιδιά του δημοτικού και νηπιαγωγείου, η συντριπτική πλειονότητα (ποσοστό 85.7%) ήξερε να χρησιμοποιεί ηλεκτρονικές συσκευές, όπως το τάμπλετ (βλ Γράφημα 7). Ωστόσο σε ποσοστό 53.5% δήλωσαν ότι δυσκολεύονταν να συνδεθούν στο διαδίκτυο (βλ. Γράφημα 8). Το σημαντικότερο όμως είναι ότι, όπως δήλωσαν, είχαν δυσκολία να παρακολουθήσουν το δάσκαλο ή τη δασκάλα μέσα από την οθόνη του υπολογιστή (βλ Γράφημα 9).

Γράφημα 7: Γνώση χρήσης υπολογιστή (ή τάμπλετ)

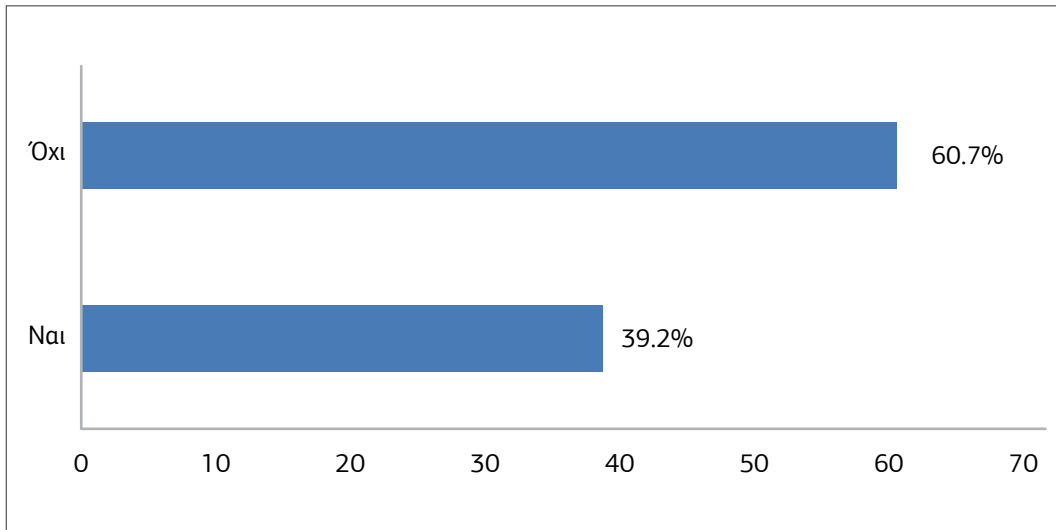

Γράφημα 8: Ευκολία σύνδεσης στο διαδίκτυο και παρακολούθησης μαθήματος

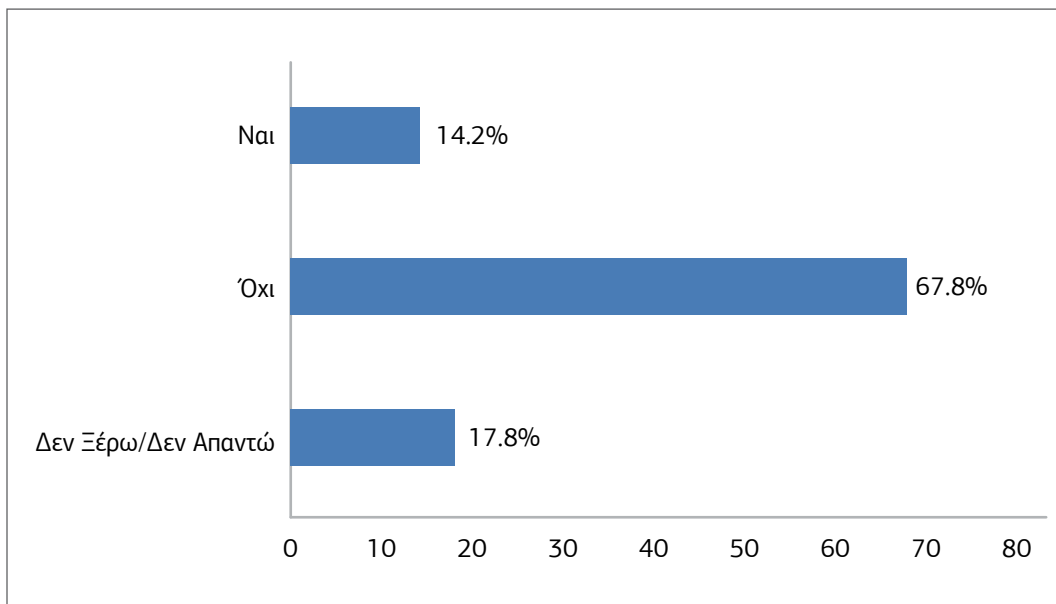

Γράφημα 9: Ευκολία παρακολούθησης δασκάλου/δασκάλας μέσα από την οθόνη

Συνολικά, στην πλειονότητα των παιδιών του δημοτικού και του νηπιαγωγείου (ποσοστό 67.86%) δεν άρεσε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε αντίθεση με το 14.29%, που εκτίμησε την εμπειρία ως θετική (βλ Γράφημα 10).

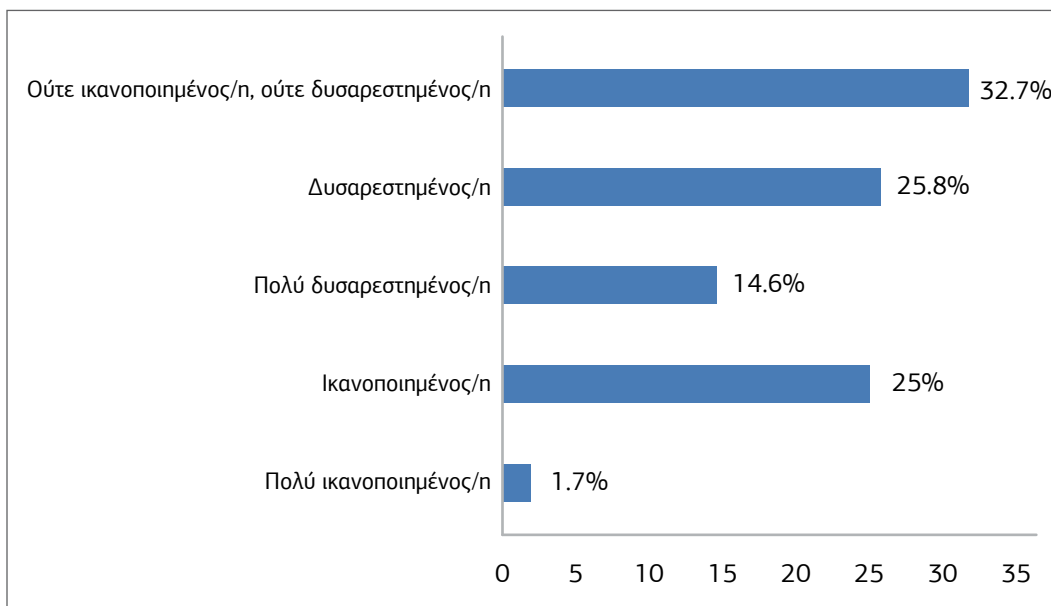
Γράφημα 10: Σας άρεσε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

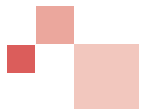

4.2.2. Τι είπαν οι γονείς

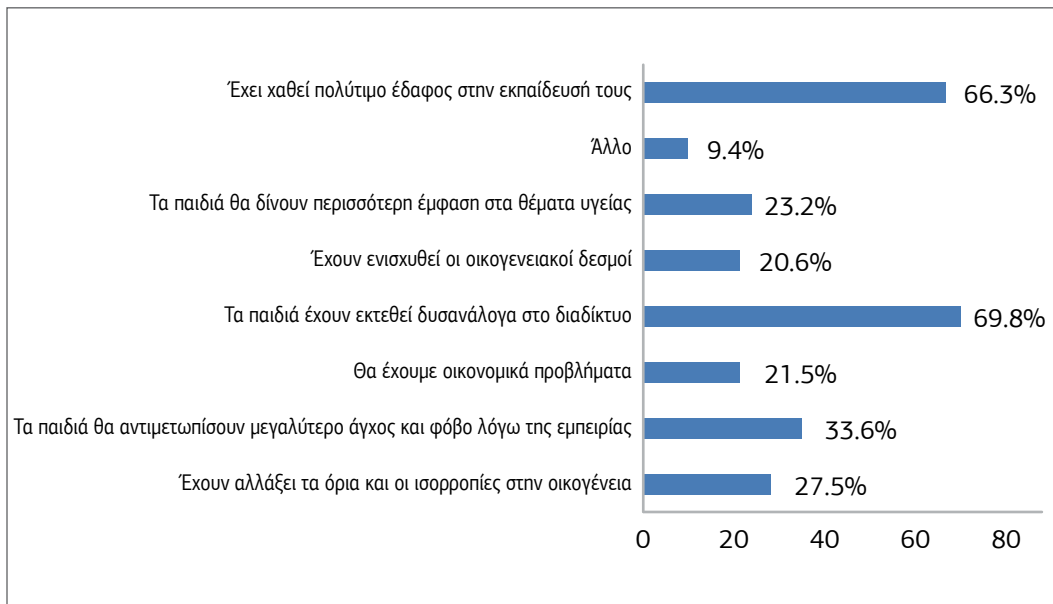
Το ερωτηματολόγιο που εστάλη και απαντήθηκε από γονείς παιδιών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποτελεί πηγή πολύτιμων πληροφοριών και συμπληρώνει την εικόνα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα, τις προκλήσεις του μέτρου της τηλεκπαίδευσης, αλλά και συνολικά τις επιπτώσεις των περιορισμών. Ειδικότερα, ως προς το ζήτημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης οι γονείς σε ποσοστό 40.5% δήλωσαν πολύ δυσαρεστημένοι ή δυσαρεστημένοι και μόλις σε ποσοστό 26.7% δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι ή ικανοποιημένοι, με ένα ποσοστό 32.7% να μην είναι ούτε ικανοποιημένο ούτε δυσαρεστημένο (βλ. Γράφημα 11). Επιπλέον, η πλειονότητα των γονέων (66.3%) πιστεύει ότι έχει καθεί πολύτιμο έδαφος στην εκπαίδευση των παιδιών τους και ότι τα παιδιά τους έχουν εκτεθεί δυσανάλογα στο διαδίκτυο (69.8%) (βλ. Γράφημα 12).

Γράφημα 11: Βαθμός ικανοποίησης από την χρήση εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως μέσου για την κάλυψη διδακτικής ύλης

Γράφημα 12: Εκτίμηση για τις συνέπειες των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας στα παιδιά στο μέλλον

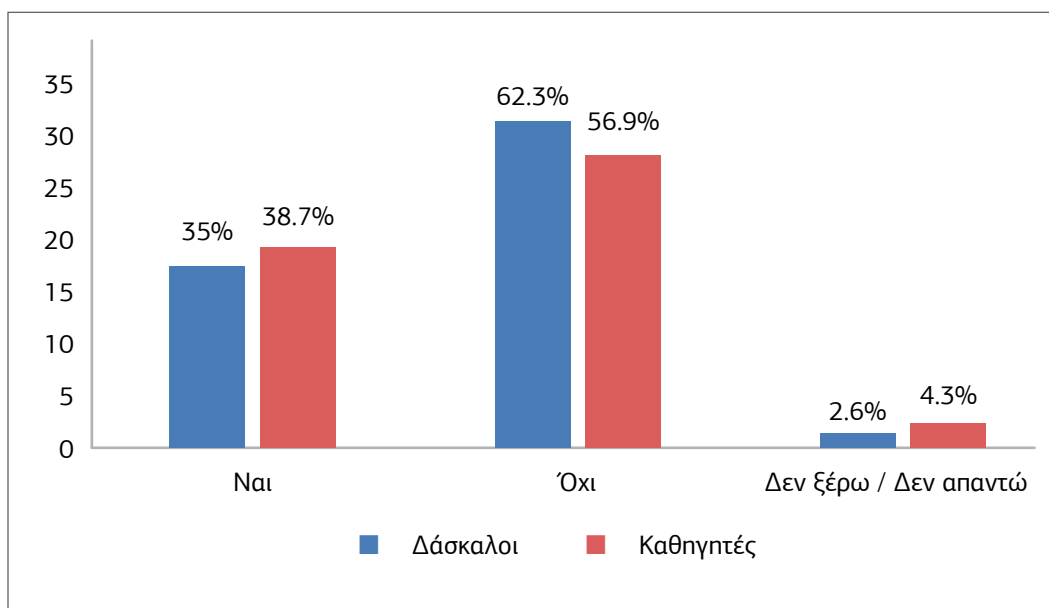
Με τα λόγια των γονιών

- ✓ «Θεωρώ ότι η τηλεεκπαίδευση εφαρμόστηκε για πολύ μεγάλο διάστημα. Δεν υπήρχε ο τεχνολογικός εξοπλισμός που χρειαζόταν»
- ✓ «Η Πολιτεία είχε δυσκολία γενικότερα να ακούσει τις ανάγκες των πολιτών, πολλώ δε μάλλον των παιδιών»
- ✓ «Η Πολιτεία δεν σκέφτηκε την ψυχολογική, κοινωνική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών κλείνοντάς τα μέσα σε ένα σπίτι και καθλώνοντάς τα υποχρεωτικά για δυόμισι ώρες σε έναν υπολογιστή»
- ✓ «Τα παιδιά έχασαν το δικαίωμά τους στην κοινωνικοποίηση, στο οικείο περιβάλλον τους που δεν είναι άλλο, πέραν της οικογένειας, από το σχολείο τους και τους φίλους τους»
- ✓ «Την περίοδο της καραντίνας το μάθημα μέσω webex δεν είχε ενδιαφέρον για τα παιδιά. (Η Πολιτεία) έπρεπε και πρέπει να πάρει μέτρα για τη δια ζώσης εκπαίδευση. Έχω δυο παιδιά και έπρεπε να λύσω μόνη μου την επάρκεια σύγχρονων τάμπλετ που να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του webex και του zoom για το φροντιστήριο καθώς και του γρήγορου ίντερνετ, με ό,τι συνεπάγεται αυτό για τον οικογενειακό μας προϋπολογισμό»

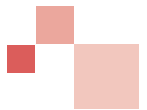
4.2.3 Τι είπαν οι εκπαιδευτικοί

Τα ευρήματα της έρευνας σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμπληρώνουν την αξιολόγηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Κατ' αρχάς, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας (62.3%) και δευτεροβάθμιας (56.9%) εκπαίδευσης δήλωσε ότι δεν δρομολογήθηκε/παρασχέθηκε η απαραίτητη υποστήριξη προς τους ίδιους, ώστε να εξασφαλιστεί η ομαλή μετάβαση στην τηλεκπαίδευση (βλ. Γράφημα 13).

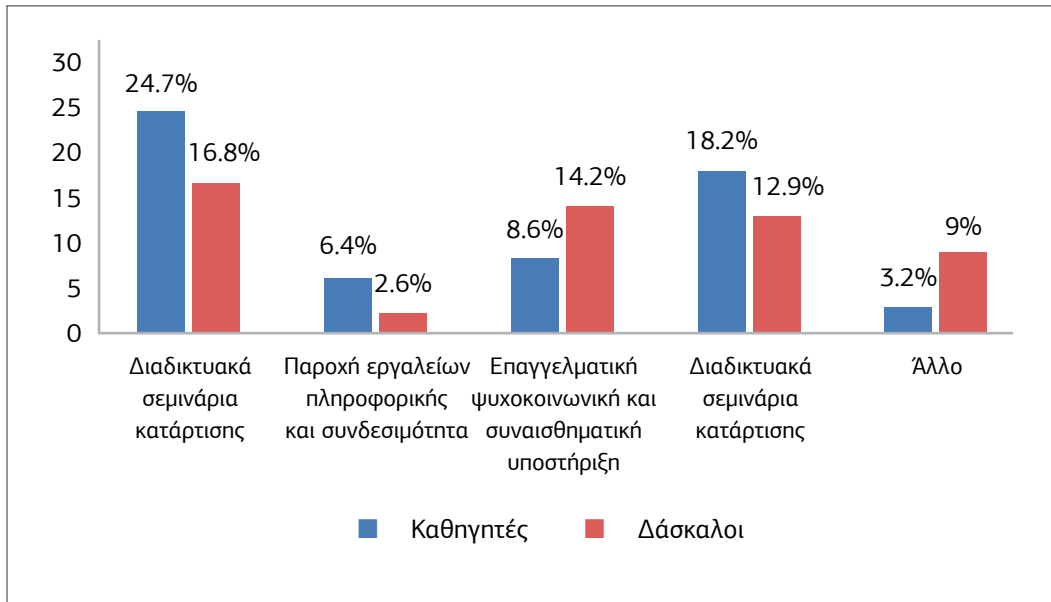
Γράφημα 13: Παροχή αναγκαίας υποστήριξης (συνολικά) για την μετάβαση στην τηλεκπαίδευση

Στις απαντήσεις αναφορικά με τα ζητήματα της επιμόρφωσης, της εποπτείας και του εφοδιασμού τους με χρήσιμα εργαλεία για την υλοποίηση της τηλεκπαίδευσης, αναδεικνύεται η αποσπασματικότητα και η ανομοιογενής διαχείριση της ανάγκης, καθώς μερίδα μόνο των εκπαιδευτικών δήλωσε ότι τους είχαν παρασχεθεί διαδικτυακά σεμινάρια κατάρτισης (24.7% των καθηγητών/τριών και 16.8% των δασκάλων), ένα μικρότερο ποσοστό ανέφερε εργαλεία πληροφορικής (6.4% των καθηγητών/τριών και 2.6% των δασκάλων), επαγγελματική, ψυχοκοινωνική και συναισθηματική υποστήριξη (8.6% των καθηγητών/τριών και 14.2% των δασκάλων) και εκπαιδευτικό υλικό (18.2% των καθηγητών/τριών και 12.9% των δασκάλων) (βλ Γράφημα 14).

Γράφημα 14: Υποστήριξη προς τους εκπαιδευτικούς για την μετάβαση στην τηλεκπαίδευση

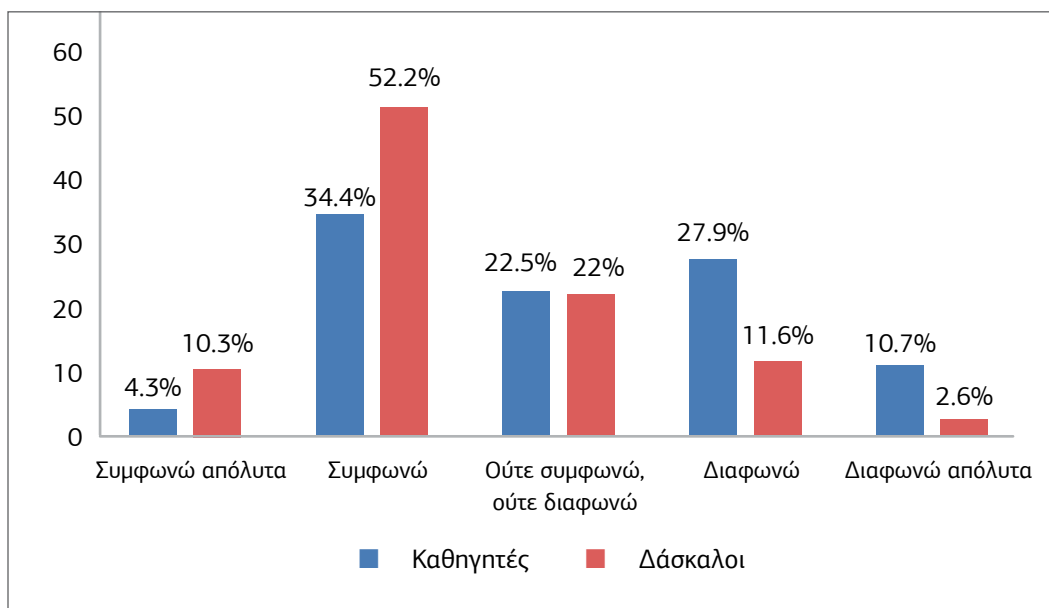
Το ζήτημα της διατήρησης της σχέσης με την εκπαιδευτική διαδικασία

Περαιτέρω, τρία ήταν τα κρίσιμα ερωτήματα που απαντήθηκαν: Πρώτον, αν η εξ αποστάσεως διδασκαλία συνέβαλε στη διατήρηση της επαφής των μαθητριών/μαθητών με τη μαθησιακή διαδικασία, δεύτερον αν η εξ αποστάσεως διδασκαλία αντικατέστησε το μάθημα στην τάξη και τρίτον αν το σύστημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατάφερε να προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις στους μαθητές.

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα παρατηρήθηκε διάσταση απόψεων μεταξύ των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (63.6%) δήλωσε ότι η εξ αποστάσεως διδασκαλία διατήρησε την επαφή των μαθητριών/μαθητών με τη μαθησιακή διαδικασία και ένα μικρότερο ποσοστό (μόλις το 14.2%) θεωρεί ότι δεν τη διατήρησε. Αντίθετα, πολύ μικρότερος αριθμός εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας -σε σύγκριση με τον αντίστοιχο της πρωτοβάθμιας - συμμερίζεται την άποψη ότι διατηρήθηκε η επαφή (μόλις σε ποσοστό 38.7%), ενώ σημαντικό ποσοστό (38,91%) δήλωσε ότι η επαφή δεν διατηρήθηκε (βλ Γράφημα 15).

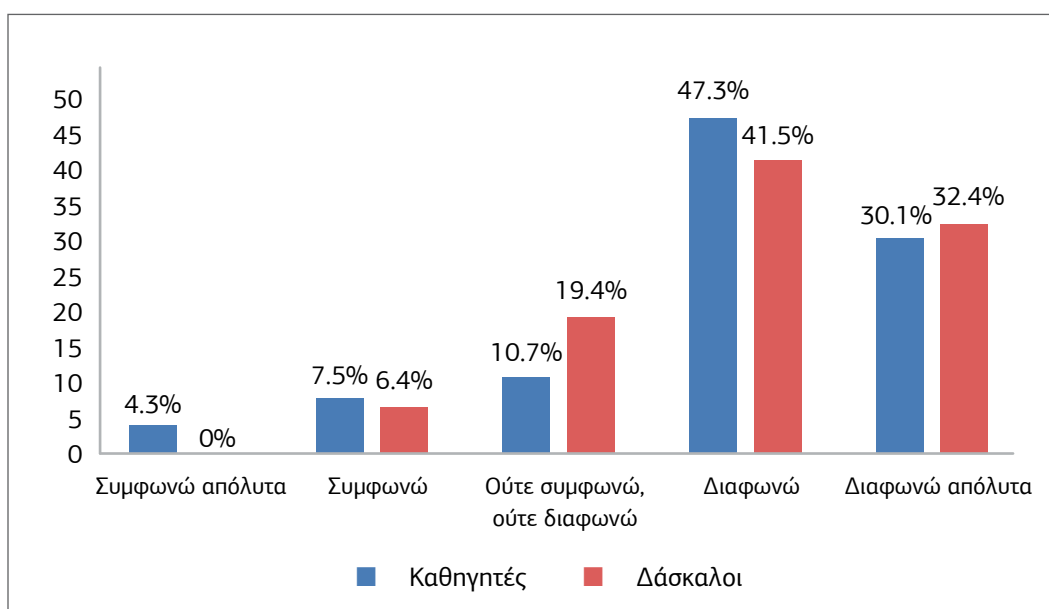

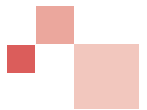
Γράφημα 15: Διατηρήθηκε η επαφή των μαθητριών-μαθητών με την μαθησιακή διαδικασία;

Ωστόσο, στο ερώτημα αν η εξ αποστάσεως διδασκαλία αντικατέστησε το μάθημα στην τάξη, οι εκπαιδευτικοί τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ποσοστό πάνω από 70% απάντησαν αρνητικά (βλ Γράφημα 16).

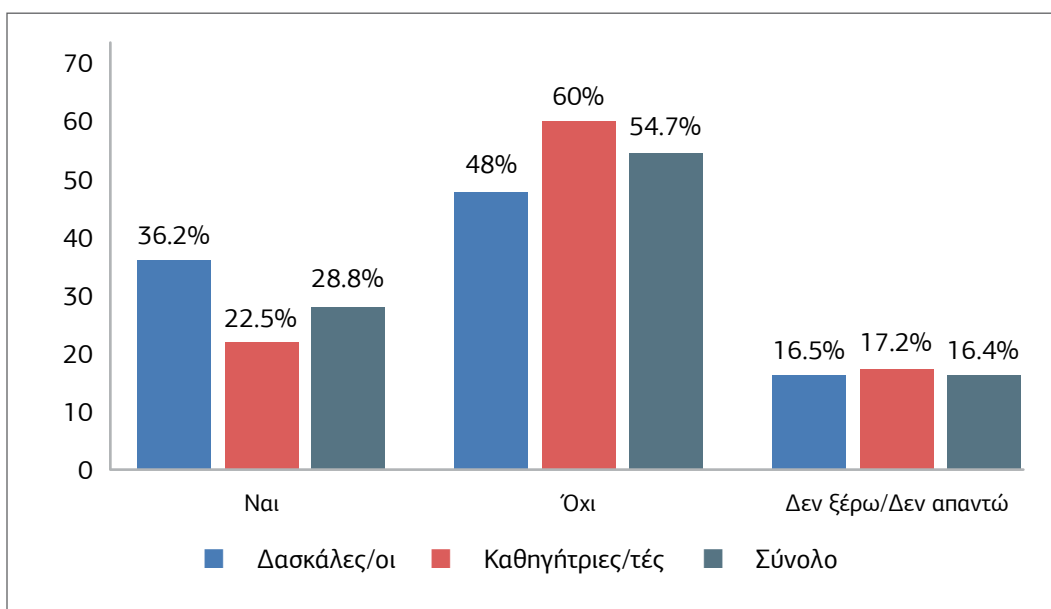
Γράφημα 16: Αντικαταστάθηκε το μάθημα στην τάξη από την εξ αποστάσεως διδασκαλία;

Επίσης, ταύτιση απόψεων καταγράφηκε μεταξύ των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και εκείνων της δευτεροβάθμιας βαθμίδας στο ερώτημα, αν το σύστημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατάφερε να προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις στους/στις μαθητές/τριες. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες απάντησαν αρνητικά στην πλειονότητά τους (σε ποσοστό 54.70%) και μόλις το 28.82% είχε αντίθετη εκτίμηση (βλ Γράφημα 17).

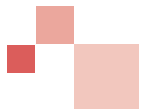
Γράφημα 17: Παρέχονται οι αναγκαίες γνώσεις μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;

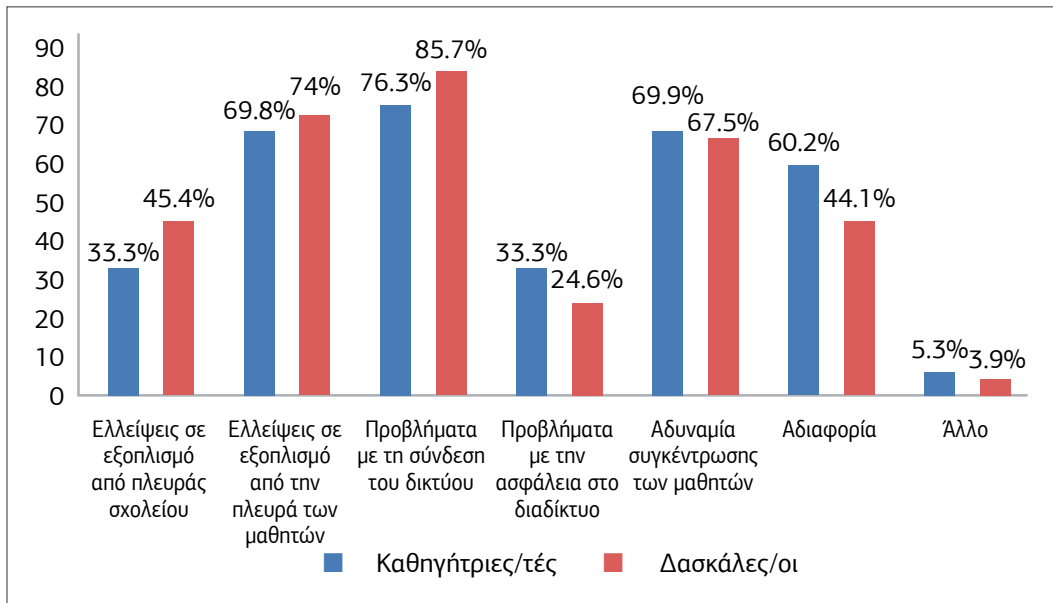
Τα προβλήματα που κλήθηκαν να διαχειριστούν οι εκπαιδευτικοί

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο πρόβλημα που καταγράφηκε σχετιζόταν με τη σύνδεση στο διαδίκτυο (δάσκαλοι/δασκάλες 85.7%, καθηγητές/καθηγήτριες 76.3%). Η παρατήρηση αυτή εξάλλου ταυτίζεται με την αντίστοιχη που προέκυψε από τα ερωτηματολόγια των παιδιών (βλ. παραπάνω), επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη σοβαρού ζητήματος, τόσο στον πληθυσμό των εκπαιδευτικών όσο και σε εκείνο των μαθητών/τριών.

Άλλα ζητήματα που καταγράφηκαν ήταν τα ακόλουθα: Ανεπαρκής εξοπλισμός από πλευράς μαθητριών/μαθητών (δάσκαλοι/δασκάλες 74%, καθηγητές/καθηγήτριες 69.8%), αδυναμία συγκέντρωσης των μαθητριών/μαθητών (δάσκαλοι/δασκάλες 67.5%, καθηγητές/καθηγήτριες 69.9%), αδιαφορία των παιδιών για το μάθημα (δάσκαλοι/δασκάλες 44.1%, καθηγητές/καθηγήτριες 60.2%), ανεπαρκής εξοπλισμός από πλευράς σχολείου (δάσκαλοι/δασκάλες 45.4%, καθηγητές/καθηγήτριες 33.3%), προβλήματα σχετικά με την ασφάλεια στο διαδίκτυο (δάσκαλοι/δασκάλες 24.5%, καθηγητές/καθηγήτριες 33.3%) (βλ. Γράφημα 18).

Γράφημα 18: Προβλήματα που καταγράφηκαν από εκπαιδευτικούς

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο πρόβλημα που καταγράφηκε σχετιζόταν με τη σύνδεση στο διαδίκτυο (δάσκαλοι/δασκάλες 85.7%, καθηγητές/καθηγήτριες 76.3%). Η παρατήρηση αυτή εξάλλου ταυτίζεται με την αντίστοιχη που προέκυψε από τα ερωτηματολόγια των παιδιών (βλ. παραπάνω), επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη σοβαρού ζητήματος, τόσο στον πληθυσμό των εκπαιδευτικών όσο και σε εκείνο των μαθητών/τριών.

Άλλα ζητήματα που καταγράφηκαν ήταν τα ακόλουθα: Ανεπαρκής εξοπλισμός από πλευράς μαθητριών/μαθητών (δάσκαλοι/δασκάλες 74%, καθηγητές/καθηγήτριες 69.8%), αδυναμία συγκέντρωσης των μαθητριών/μαθητών (δάσκαλοι/δασκάλες 67.5%, καθηγητές/καθηγήτριες 69.9%), αδιαφορία των παιδιών για το μάθημα (δάσκαλοι/δασκάλες 44.1%, καθηγητές/καθηγήτριες 60.2%), ανεπαρκής εξοπλισμός από πλευράς σχολείου (δάσκαλοι/δασκάλες 45.4%, καθηγητές/καθηγήτριες 33.3%), προβλήματα σχετικά με την ασφάλεια στο διαδίκτυο (δάσκαλοι/δασκάλες 24.5%, καθηγητές/καθηγήτριες 33.3%) (βλ Γράφημα 18).

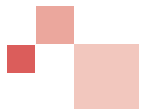
4.2.4 Το πόρισμα⁴⁸ του Συνηγόρου του Πολίτη για την εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών που διαβιούν σε Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου

Σε σχέση με τη ροή της διαδικασίας και τη δυνατότητα πρόσβασης ευάλωτων πληθυσμών, τα ευρήματα συμπληρώνει και το πόρισμα της Ανεξάρτητης Αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη, που δημοσιεύθηκε κατόπιν έρευνας σε Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο και Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης αναφορικά με τη σχολική φοίτηση παιδιών - προσφύγων και μεταναστών, στο οποίο αναδείχθηκαν τα ακόλουθα:

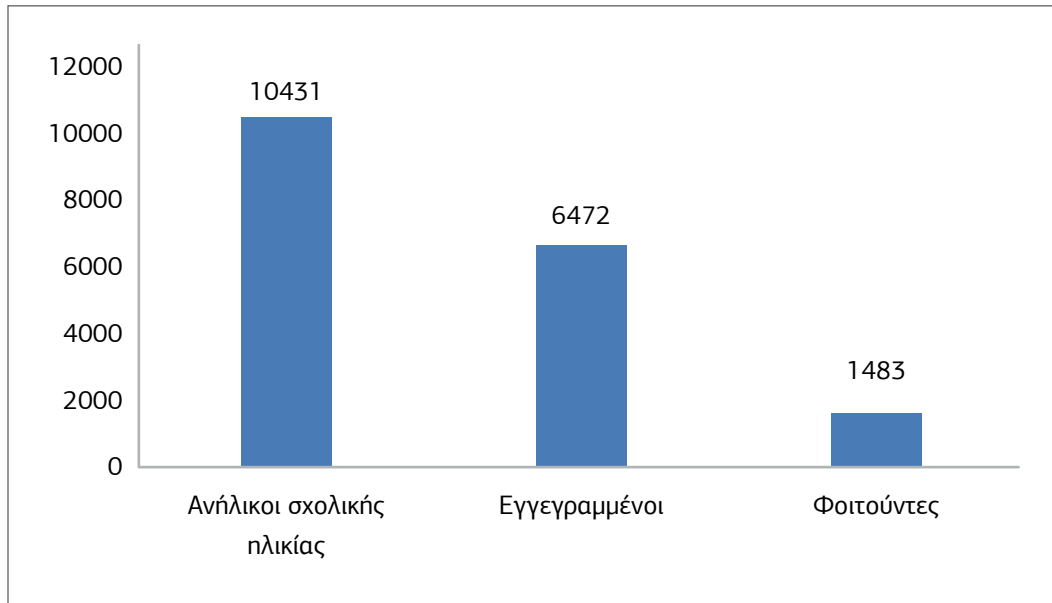
- Ιδιαίτερα σημαντικές καθυστερήσεις στην πλήρωση θέσεων εκπαιδευτικών σε τάξεις υποδοχής και ΔΥΕΠ, που κατέστησαν αδύνατη τόσο τη δια ζώσης, όσο και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.
- Αποκλεισμός σημαντικού αριθμού των παιδιών από τη δια ζώσης εκπαίδευση, για όσο διάστημα τα σχολεία παρέμειναν ανοιχτά, λόγω διοικητικών προσκομμάτων⁴⁹ και σοβαρών προβλημάτων στη διενέργεια μεταφορών των παιδιών από και προς το σχολείο.
- Αποκλεισμός σημαντικού αριθμού των παιδιών από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση λόγω της έλλειψης υλικοτεχνικού εξοπλισμού.
- Ιδιαίτερα μικρός αριθμός εν τοις πράγμασι φοιτούντων παιδιών (14.2%) στα σχολεία από την εκδήλωση της πανδημίας έως και τον Ιανουάριο του 2021 (βλ. Γράφημα 19).

48. Βλ. υποσημείωση 39

49. Αυτά τα διοικητικά προσκόμματα συνδέονται περισσότερο με τα αποσπασματικά διαστήματα δια ζώσης λειτουργίας των σχολείων και αφορούν τις κανονιστικές πράξεις (ενδεικτικά: ΚΥΑ Δ1α/ΓΠ.οικ.: 1293/2021 - ΦΕΚ 30/Β/8-1-2021, ΚΥΑ Δ1 α/ΓΠ.οικ. 3060/2021 - ΦΕΚ 89/Β/16-1-2021, ΚΥΑ Αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ. 8378/2021, ΦΕΚ 454/Β/5-2-2021) που προέβλεπαν αναστολή εξόδου από τις δομές φιλοξενίας. Σε ορισμένες δομές (περίπου 13) η απαγόρευση ερμηνεύθηκε διασταλτικά, δηλαδή θεωρήθηκε ότι καταλαμβάνει και την πρόσβαση των παιδιών στο σχολείο.

Γράφημα 19: Σύγκριση συνολικού αριθμού παιδιών που διαβιούν σε δομές φιλοξενίας, αριθμού εγγεγραμμένων και φοιτούντων (έως τον Ιανουάριο του 2021)

4.2.5 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Εκπαίδευση

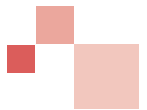
Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων (ΟΕΣ) επισήμανε -λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης- τις δυσκολίες πρόσβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία ειδικά για τα παιδιά εκείνα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (παιδιά με αναπηρίες, παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, παιδιά που μετακινούνται, παιδιά Ρομά κ.λπ.).

Περαιτέρω η εξ αποστάσεως εκπαίδευση χαρακτηρίστηκε από τους/τις συμβούλους μονότονη και χωρίς ενδιαφέρον, ενώ επισημάνθηκε -προς επίρρωση και των παραπάνω ευρημάτων- ότι δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη δια ζώσης εκπαίδευση, που αποτελεί μέσο αλληλεπίδρασης και είναι αλληλένδετη με την κοινωνικοποίηση των παιδιών.

Επίσης, διατυπώθηκε η γνώμη ότι ο εξεταστικο-κεντρικός χαρακτήρας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος συνέβαλε στην υπέρμετρη πίεση που δέχτηκαν μαθητές και μαθήτριες στη συνέχεια προκειμένου να αποδώσουν, αλλά και να διαγωνιστούν σε ύλη που δεν διδάχθηκαν δια ζώσης.

Στο σκέλος των συστάσεων, η ΟΕΣ εστίασε ιδιαίτερα στο γεγονός ότι η αναστολή λειτουργίας της δια ζώσης εκπαίδευσης πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο, αφού έχουν πρωτίστως εξαντληθεί όλα τα υπόλοιπα μέτρα περιορισμού διασποράς του ιού (μικρότερα τμήματα, καλύτερες συνθήκες υγιεινής εντός των σχολικών μονάδων κ.λπ.). Για το σκοπό αυτό υπογραμμίστηκε η ανάγκη εξασφάλισης μεγαλύτερου αριθμού προσωπικού για την κάλυψη των αναγκών των μαθητριών και μαθητών που αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις, αλλά και για τη μείωση του αριθμού των παιδιών ανά τμήμα. Στο ίδιο πνεύμα τονίστηκε η σημασία των συστηματικών επιμορφώσεων των εκπαιδευτικών.

Ως προς την εξ αποστάσεως εκπαίδευση η ΟΕΣ επεσήμανε την ανάγκη υιοθέτησης μιας περισσότερο βιωματικής/παιγνιώδους και λιγότερο στείρας διδακτικής προσέγγισης, καθώς και την ανάγκη μεγαλύτερης διάδρασης μεταξύ του εκπαιδευτικού και της εικονικής τάξης. Περαιτέρω, επέμεινε ιδιαίτερα στην ανάγκη εξασφάλισης όλων των τεχνικών πόρων (wi-fi, εξοπλισμός) -που αποτελούν προϋπόθεση συμμετοχής- για όλα τα παιδιά και ιδίως για τα πλέον ευάλωτα. Τέλος, υποστηρίχθηκε η άποψη, ότι σε επείγουσες συνθήκες, η έκταση της ύλης και οι εξεταστικές διαδικασίες πρέπει να προσαρμόζονται αναλόγως ώστε να μην επιβαρύνονται υπέρμετρα με άγχος οι μαθήτριες και οι μαθητές.

4.3 Ψυχική Υγεία

Το άρθρο 24 της ΔΣΔΠ θεσπίζει το δικαίωμα του παιδιού στην υγεία, σωματική και ψυχική, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης⁵⁰. Περαιτέρω, η ουσιαστική πραγμάτωση του δικαιώματος του παιδιού στην υγεία είναι συνάρτηση και άλλων δικαιωμάτων, όπως είναι ενδεικτικά το δικαίωμα του παιδιού σε επαρκές βιοτικό επίπεδο (άρθρο 27), στην εκπαίδευση (άρθρα 28,29), στο παιχνίδι και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες (άρθρο 31) αλλά και στην προστασία από κάθε μορφής σωματική ή ψυχική βία (άρθρο 19) (Hodgkin & Newell, 2007).

Όπως προαναφέρθηκε, στην Ελλάδα, το κρίσιμο μέτρο που εφαρμόστηκε για την πρόληψη της εξάπλωσης του ιού ήταν η απαγόρευση κυκλοφορίας (lockdown). Εκδόθηκε εντολή παραμονής στο σπίτι με περιορισμένες εξαιρέσεις⁵¹, όπως επισκέψεις σε γιατρό, άσκηση σε εξωτερικούς χώρους ή μετακίνηση για απαραίτητες αγορές. Επιπλέον, απαγορεύτηκαν οι αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες και έκλεισαν ακόμη και οι παιδικές χαρές.

4.3.1 Τι είπαν τα παιδιά

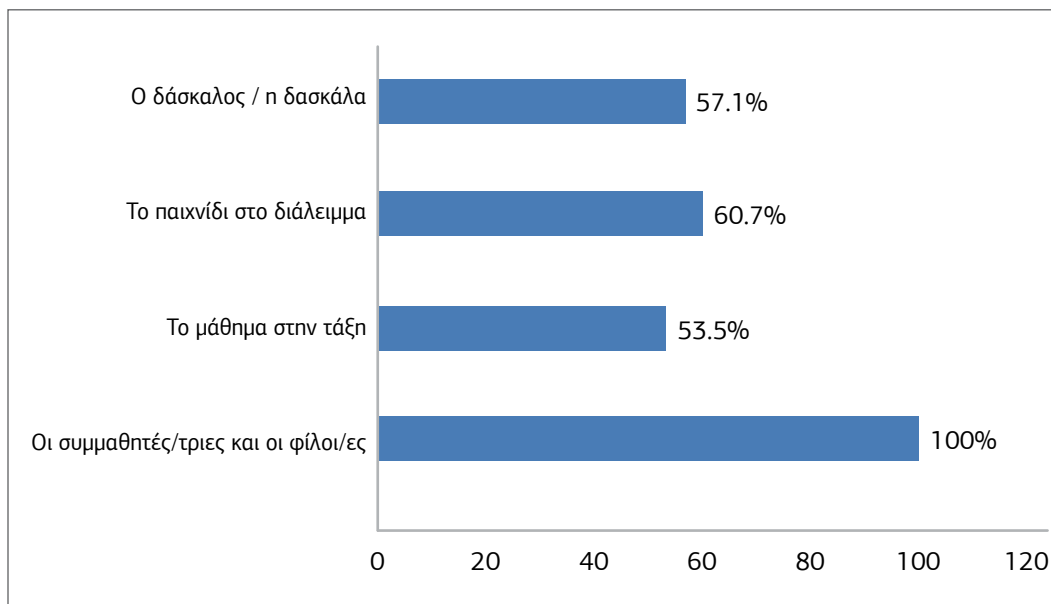
Οι μαθήτριες/μαθητές του δημοτικού και του νηπιαγωγείου, στο σύνολό τους (δηλαδή σε ποσοστό 100%) δήλωσαν ότι τους έλειπαν οι συμμαθήτριες και συμμαθητές τους, γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη που αναδύθηκε και τη συνακόλουθη έλλειψη που βίωσαν τα παιδιά, ενώ δήλωσαν επίσης ότι τους έλειψε το παιχνίδι στο διάλειμμα (60.7%), ο δάσκαλος/η δασκάλα τους (57.1%) και τα μαθήματα στην τάξη (53.5%) (βλ. Γράφημα 20).

50. Βλ. επίσης Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Άρθρο 25, παράγραφος 2 «Οι μητέρες και τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε ειδική φροντίδα και περίθαλψη. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν γεννήθηκαν εντός ή εκτός γάμου, έχουν την ίδια κοινωνική προστασία» και Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Άρθρο 12.

51. Βλ. ΦΕΚ 986/ Β`/22.3.2020, «Επιβολή του μέτρου του προσωρινού περιορισμού της κυκλοφορίας των πολιτών για την αντιμετώπιση του κινδύνου εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID-19», το οποίο συμπληρώθηκε με το ΦΕΚ 104/Β`/26.3.2020, «Συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Δ1α/Γ.Π. 20036/22.3.2020 Κοινής Υπουργικής Απόφασης - Επιβολή του μέτρου του προσωρινού περιορισμού της κυκλοφορίας των πολιτών για την αντιμετώπιση του κινδύνου εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID-19» (Β' 986), η ισχύς της οποίας παρατάθηκε πολλές φορές. Βλ. λόγου χάρι, ΦΕΚ 1168/Β`/4.4.2020, «Παράταση ισχύος της κοινής υπουργικής απόφασης με αρ. Δ1α/Γ.Π.οικ.20036/22.03.2020 (Β' 986), όπως συμπληρώθηκε με την αρ. 20797/26.03.2020 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 1040)».

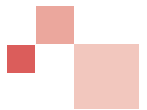
Γράφημα 20: Τι έλειψε στα παιδιά από το σχολείο;

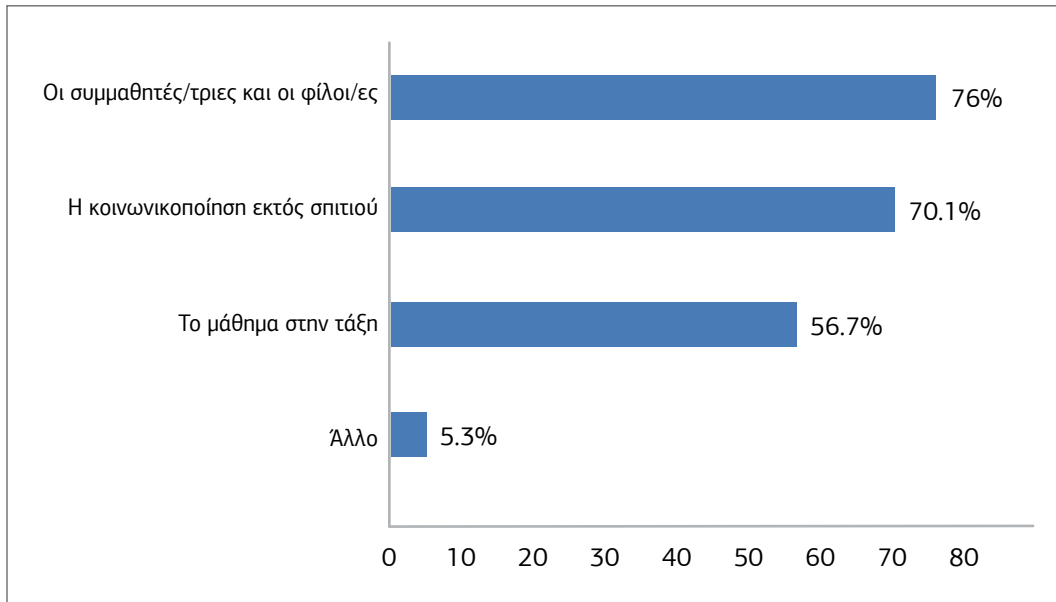
Το πλήγμα στην κοινωνικοποίηση των παιδιών

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τον πολυσήμαντο και πολύ-πλευρο ρόλο του σχολείου, το οποίο εξάλλου σε επίπεδο στοχοθεσίας δεν περιορίζεται στην απόκτηση γνωστικών δεξιοτήτων, αλλά αποτελεί -σύμφωνα και με το πνεύμα και περιεχόμενο του άρθρου 29 της ΔΣΔΠ- το περιβάλλον κοινωνικοποίησης, ανάπτυξης της προσωπικότητας και καλλιέργειας του σεβασμού.

Ομοίως, οι μαθητές/τριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απάντησαν ότι τους έλειψαν οι συμμαθητές και οι φίλοι τους (76%), οι κοινωνικές συναναστροφές εκτός σπιτιού (70.1%) και τα μαθήματα στην τάξη (56.7%) (Βλ. Γράφημα 21).

Γράφημα 21: Τι έλειψε στα παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το σχολείο;

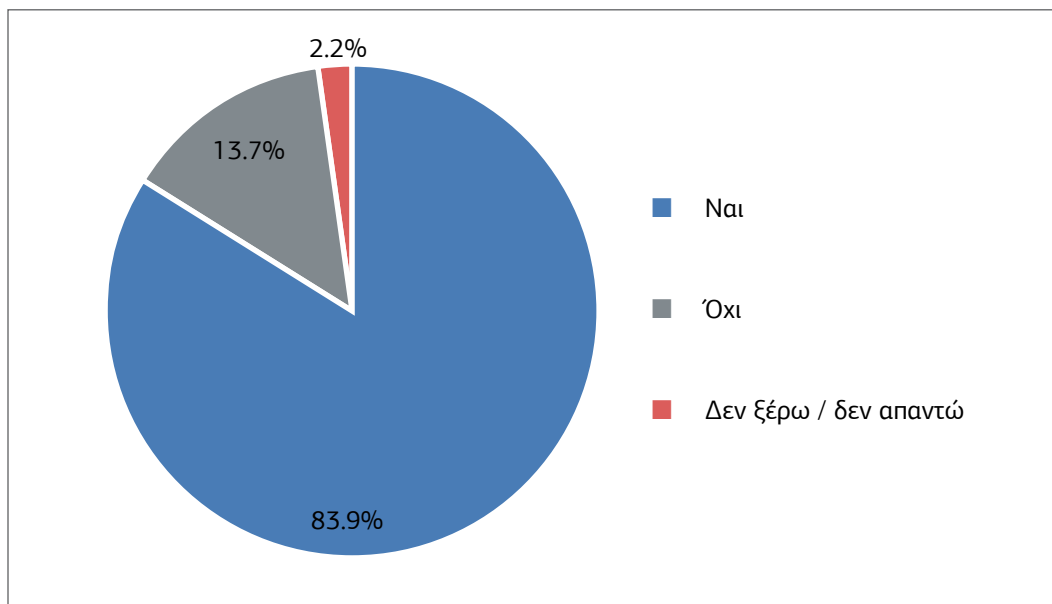

4.3.2 Τι είπαν οι γονείς

Οι γονείς/κηδεμόνες που συμμετείχαν στην έρευνα εξέφρασαν τις ανησυχίες τους σχετικά με αλλαγές στις καθημερινές συνήθειες, τη συμπεριφορά και την ψυχική υγεία των παιδιών τους. Οι ανωτέρω, συμφώνησαν σε μεγάλο βαθμό (83.9%), ότι η ψυχολογία των παιδιών επιβαρύνθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας (βλ. Γράφημα 22).

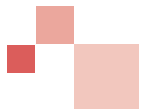

Γράφημα 22: Επιβαρύνθηκε η ψυχολογία των παιδιών;

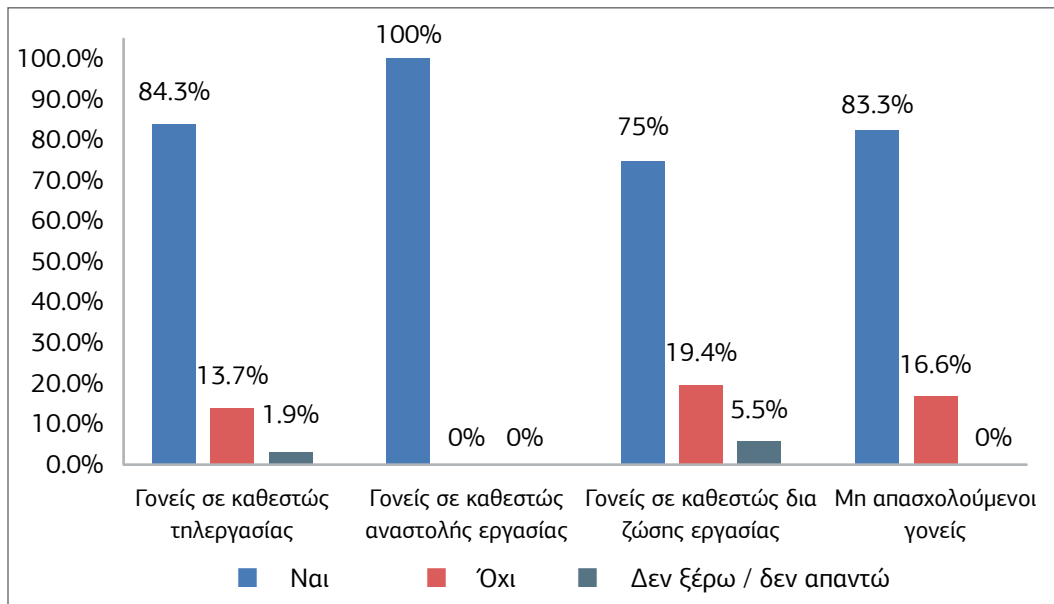

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το γεγονός, ότι όλοι οι γονείς/κηδεμόνες που βρίσκονταν σε εργασιακό καθεστώς αναστολής, στην απάντησή τους εκτίμησαν ότι επιβαρύνθηκε η ψυχολογία των παιδιών τους⁵² (βλ. Γράφημα 23).

52. Αναφορικά με το καθεστώς εργασίας των γονέων/κηδεμόνων βλ. Ανωτέρω Γράφημα Γ.

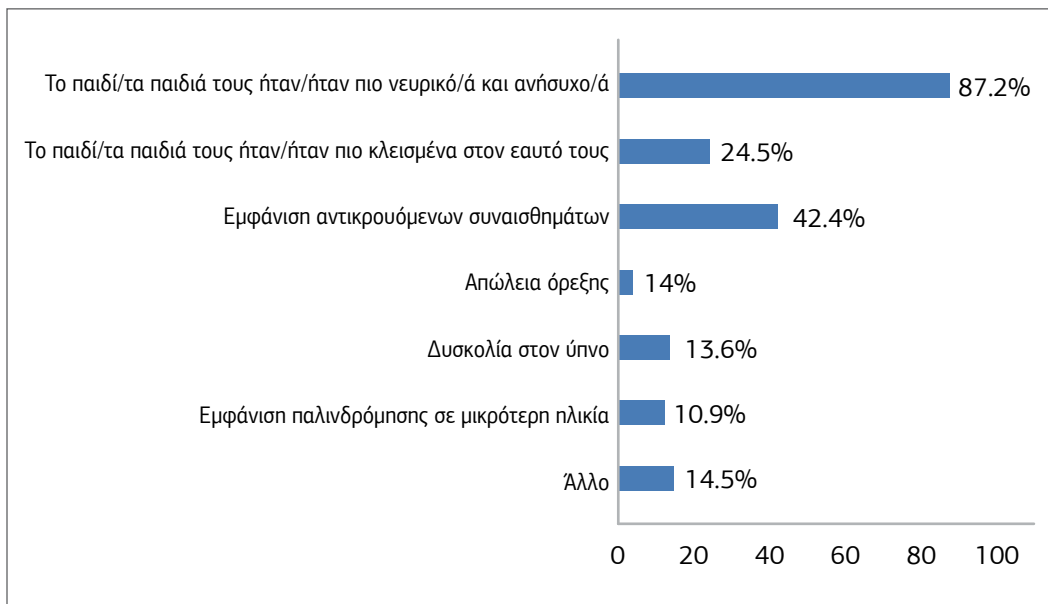
Γράφημα 23: Απαντήσεις των γονέων/κηδεμόνων ανάλογα με το καθεστώς εργασίας τους

Ειδικότερα, η συντριπτική πλειονότητα των γονέων/κηδεμόνων (87.2%) ανέφερε ότι τα παιδιά τους ήταν πιο νευρικά και ανήσυχια, ενώ επίσης σε μικρότερα ποσοστά οι γονείς ανέφεραν ότι στα παιδιά τους εμφανίστηκαν συναισθηματικές μεταπτώσεις (42.4%), καθώς και ότι φαίνονταν πιο κλεισμένα στον εαυτό τους (24.5%). Επίσης, σε μικρότερο ποσοστό (13.6%) δήλωσαν ότι τα παιδιά τους αντιμετώπισαν δυσκολίες στον ύπνο, ενώ καταγράφηκε ως αντίδραση και η παλινδρόμηση (10.9%), υπό την έννοια ότι τα παιδιά εκδήλωσαν συμπεριφορές που αντιστοιχούν σε μικρότερη ηλικία κατά τη διάρκεια ισχύος των περιοριστικών μέτρων (βλ. Γράφημα 24).

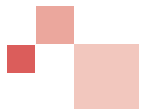

Γράφημα 24: Πώς επηρεάστηκε η ψυχολογία των παιδιών;

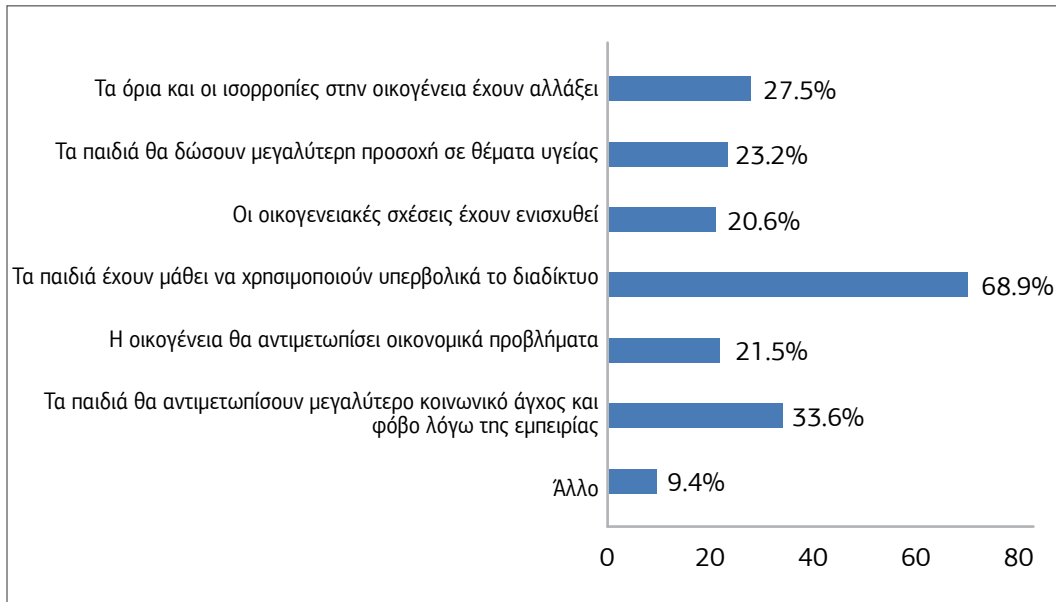

Οι γονείς επισημαίνουν τις επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών και τις οικογενειακές ισορροπίες

Το ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους γονείς/κηδεμόνες κατέγραψε επίσης τις αγωνίες τους για τις μελλοντικές επιπτώσεις της πανδημίας στα παιδιά. Ειδικότερα, ένα σημαντικό ποσοστό (69.8%) ανέφερε ότι τα παιδιά τους έχουν πλέον συνηθίσει στην υπερβολική χρήση του διαδικτύου. Περαιτέρω, μερίδα των γονέων (33.6%) θεωρεί ότι το παιδί/τα παιδιά τους θα διακατέχονται από μεγαλύτερο κοινωνικό άγχος και φόβο λόγω της εμπειρίας (του παρατεταμένου περιορισμού), ενώ άλλοι γονείς παρατήρησαν ότι τα όρια και οι ισορροπίες στην οικογένεια έχουν αλλάξει (27.5%). Τέλος, στο φάσμα των ανησυχιών/προβληματισμών, προστίθεται και η ανησυχία των γονέων αναφορικά με πιθανή ανάδυση οικονομικών προβλημάτων στο μέλλον (21.5%). Σε ό,τι αφορά τη θετική επίδραση των περιοριστικών μέτρων και των απότοκων αυτών αλλαγών στην καθημερινότητα, αρκετοί γονείς (23.2%) δήλωσαν ότι θεωρούν ότι τα παιδιά τους θα δώσουν μεγαλύτερη προσοχή σε θέματα υγείας στο μέλλον, ενώ ένα άλλο ποσοστό (20.6%) υποστήριξε ότι οι οικογενειακές σχέσεις έχουν ενισχυθεί (βλ. Γράφημα 25).

Γράφημα 25: Μελλοντικές επιπτώσεις στα παιδιά με βάση την εκτίμηση των γονέων

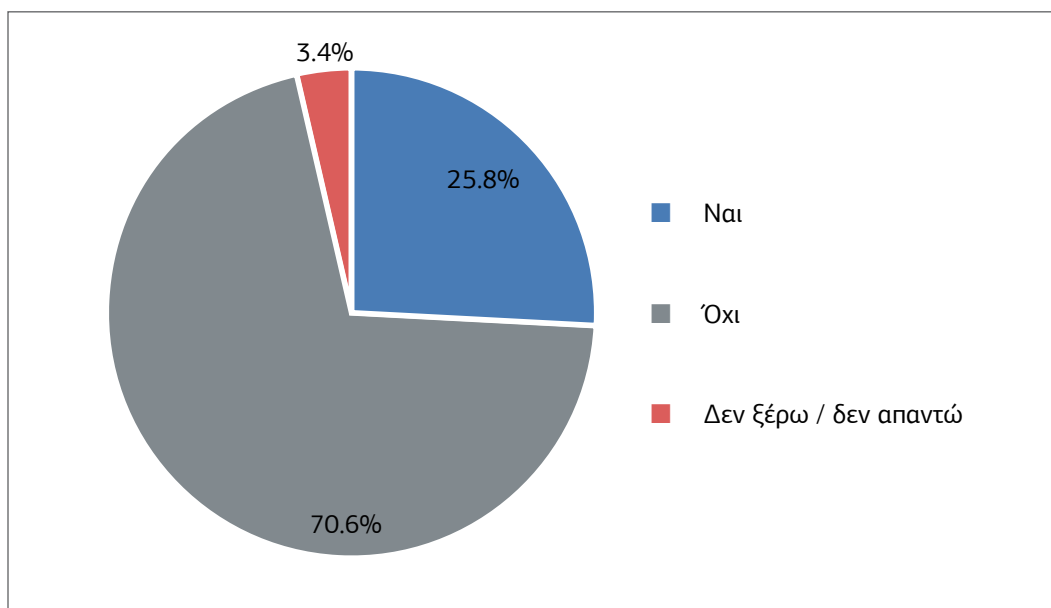

Ζήτησαν υποστήριξη οι γονείς;

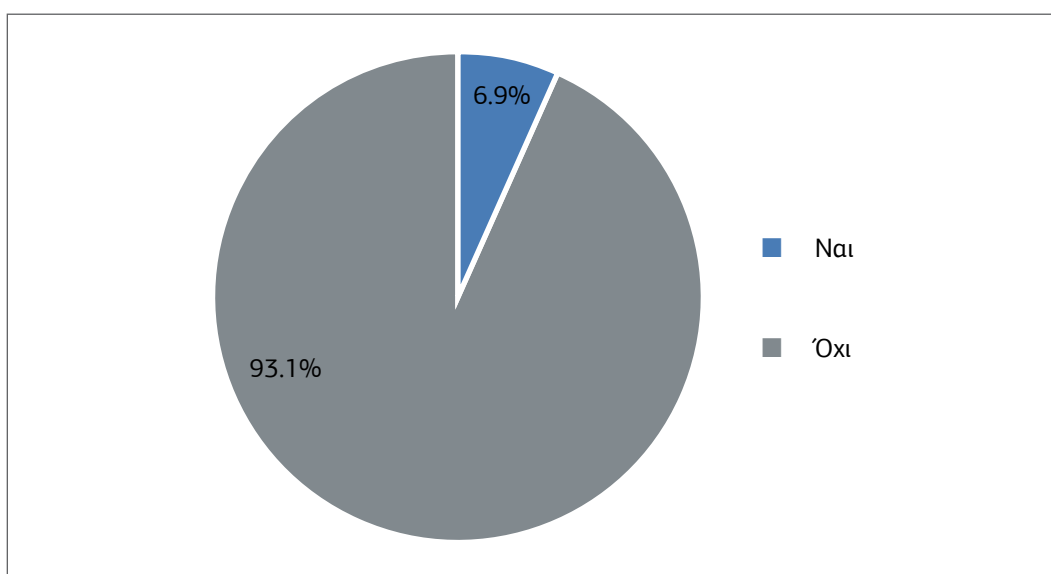
Όσον αφορά στις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι γονείς σε σχέση με τα ζητήματα ψυχικής υγείας, αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των γονέων (70.6%) δήλωσε πως δεν ένιωσε την ανάγκη να ζητήσει βοήθεια από ειδικούς (βλ. Γράφημα 26) -παρά τα ανωτέρω προβλήματα που επισημάνθηκαν- ενώ σημαντικά μικρότερο ποσοστό (25.8%) δήλωσε πως ένιωσε αυτή την ανάγκη. Ενδιαφέρον είναι επίσης, ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό (μόλις το 6,9%) των γονέων αναζήτησε βοήθεια από ιδιωτικό ή δημόσιο φορέα, όπως ενδεικτικά δημόσιες υπηρεσίες ψυχικής υγείας ή ιδιώτες ψυχολόγους (βλ. Γράφημα 27).

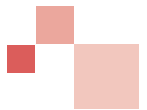

Γράφημα 26: Αισθάνθηκαν οι γονείς την ανάγκη να ζητήσουν βοήθεια από ειδικούς;

Γράφημα 27: Ζήτησαν οι γονείς βοήθεια από ειδικούς;

Στο σημείο αυτό επισημαίνεται, ότι σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε πρώιμο στάδιο της πανδημίας στην Ελλάδα και δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2020, περίπου το ένα τρίτο των συμμετεχόντων γονέων ή κηδεμόνων ανέφερε ότι η ψυχική υγεία του παιδιού τους επηρεάστηκε αρνητικά από την απαγόρευση κυκλοφορίας και το γενικό απαγορευτικό (Magklara & et al).

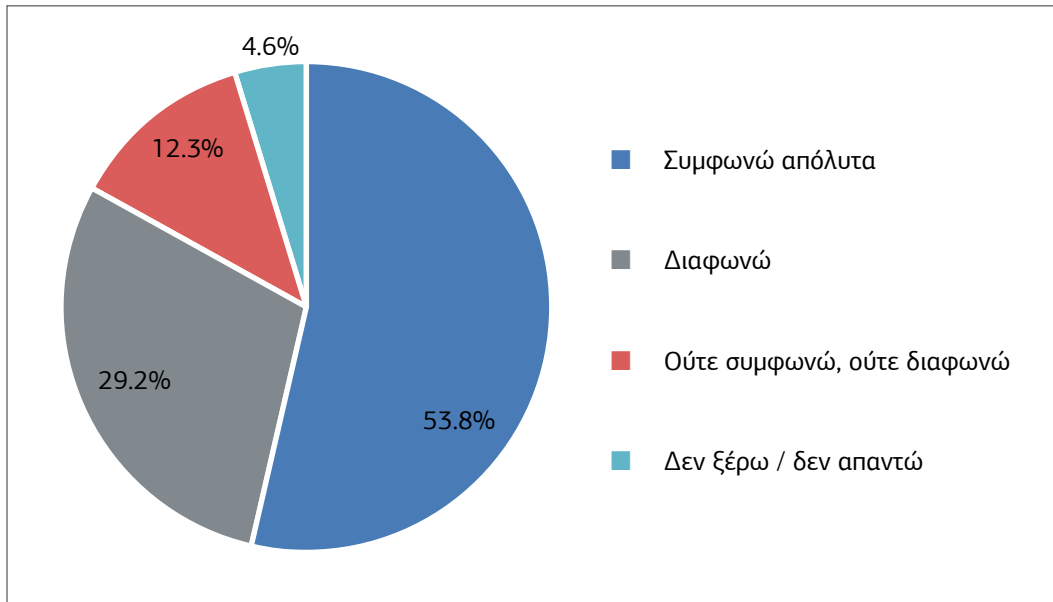
4.3.3 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου

Αναφορικά με την προστασία της ψυχικής υγείας των παιδιών κατά την περίοδο της πανδημίας, οι επαγγελματίες που μετέχουν στα Δίκτυα του Συνηγόρου για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται και για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα⁵³, αναγνώρισαν ότι η πρόσβαση των παιδιών στα κέντρα παιδικής ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων ήταν δυσκολότερη. Συγκεκριμένα, η πλειονότητα (53.8%) συμφώνησε απόλυτα με την εκτίμηση αυτή, ενώ σε μικρότερο ποσοστό (29.2%) οι επαγγελματίες απλώς συμφώνησαν, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι η πρόσβαση των παιδιών στα κέντρα παιδικής ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια ισχύος των περιοριστικών μέτρων ήταν ευκολότερη. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες απάντησαν είτε ότι δεν γνωρίζουν, είτε ότι ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν (βλ. Γράφημα 28).

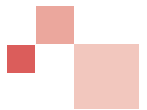
53. Βλ. υποσημειώσεις 40 και 41.

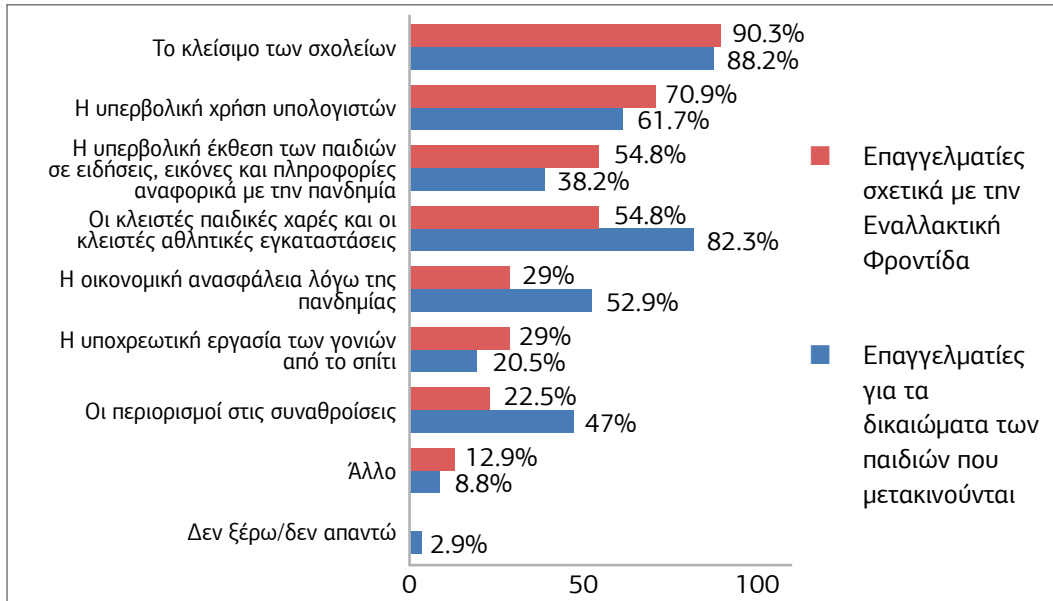
Γράφημα 28: Ήταν η πρόσβαση των παιδιών στα κέντρα παιδικής ψυχικής υγείας πιο δύσκολη;

Στο ερώτημα σχετικά με το τι ήταν πιο επιζήμιο για την ψυχική υγεία των παιδιών, οι επαγγελματίες που ανήκουν στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται σε υψηλό ποσοστό (91.1%) απάντησαν ότι οι περιορισμοί στη μετακίνηση και, συνεπώς, ο αναγκαστικός περιορισμός των παιδιών στο σπίτι ή στις Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο είχαν τον πλέον επιβαρυντικό αντίκτυπο στα παιδιά, ενώ οι επαγγελματίες που ανήκουν στο Δίκτυο για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα απάντησαν ότι συγκριτικά πιο επιζήμια ήταν η αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης (90.3%) (βλ. Γράφημα 29).

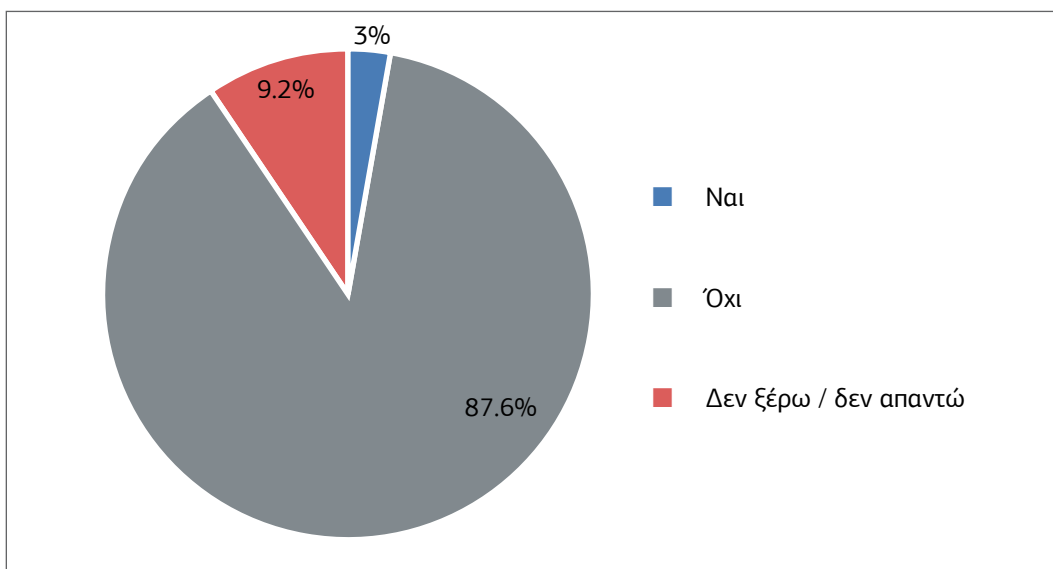

Γράφημα 29: Τι ήταν πιο επιζήμιο για την ψυχική υγεία των παιδιών;

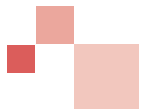
Τέλος, όσον αφορά τα μέτρα που έλαβε η Πολιτεία, η πλειονότητα των επαγγελματιών που ανήκουν στα δύο Δίκτυα του Συνηγόρου (87.6%) κρίνει ότι η Πολιτεία δεν έλαβε υπόψη, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των μέτρων, τις πιθανές επιπτώσεις τους στην ψυχική υγεία των παιδιών (βλ. Γράφημα 30).

Γράφημα 30: Θεωρείτε ότι η Πολιτεία έλαβε υπόψη τις πιθανές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών;

Τα μέτρα του περιορισμού κυκλοφορίας σε συνδυασμό με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των παιδιών σε εσωτερικούς χώρους και τον συνακόλουθο περιορισμό των κοινωνικών δραστηριοτήτων και συναναστροφών τους. Ενώ η θετική πτυχή αυτών των μέτρων ήταν το γεγονός ότι τα παιδιά περνούσαν κατά κανόνα περισσότερο χρόνο με τα μέλη της οικογένειάς τους, τα ευρήματα δείχνουν ότι συνολικά η κατάσταση επηρέασε αρνητικά την ψυχική τους υγεία.

Περαιτέρω όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τη βιβλιογραφία, από την οποία καθίσταται πλέον σαφές, ότι η κοινωνική απομόνωση και η μοναξιά είχαν και έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην ευημερία και την ψυχική υγεία των παιδιών (σε ευθυγράμμιση εξάλλου με τα επιστημονικά ευρήματα που αναδεικνύουν τη σημασία της φιλίας στην ευημερία και την ψυχική υγεία τους (Taylor & et al, 1984) (Donovan & Anwar-McHenry, 2016) (Taylor & et al, 2020) (Rubin & et al, 2016). Επίσης, έρευνες επισημαίνουν ότι η κρίση της πανδημίας αύξησε τον κίνδυνο άγχους, κατάθλιψης και διαταραχής μετατραυματικού στρες (PTSD) στους εφήβους (Bera , Souchon, Ladsous, Colin, & Lopez-Castroman, 2022), ενώ νέα ευρήματα αποκαλύπτουν ότι η απομόνωση και η μοναξιά αυξάνουν τον κίνδυνο κατάθλιψης έως και 9 χρόνια αργότερα (Wagner, October 7, 2020). Επιπλέον, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα ερευνών που αναδεικνύουν τη σημασία της φιλίας στην ευημερία και την ψυχική υγεία των παιδιών. Τέλος, φαίνεται ότι τα περιοριστικά μέτρα -ιδίως στις περιπτώσεις οικογενειών που βίωσαν και βιώνουν ανεργία, ασθένεια ή ενδοοικογενειακή βία- ενδέχεται να αύξησαν τον κίνδυνο αυτοκτονικής συμπεριφοράς (Suicidal Behavior) στους εφήβους (Bera , Souchon, Ladsous, Colin, & Lopez-Castroman, 2022)

4.3.4 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Ψυχική Υγεία

Οι έφηβοι σύμβουλοι μοιράστηκαν την προσωπική τους εμπειρία και εκείνη των συμμαθητριών και συμμαθητών τους, λέγοντας πως τα περιοριστικά μέτρα ενάντια στην πανδημία και ιδίως η αναστολή της δια ζώσης εκπαίδευσης, αλλά και των αθλητικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων -και συνακόλουθα της καθημερινής συναναστροφής με συνο-

μηλίκους- τους γέμισε άγχος, ανησυχία και θλίψη που ήταν δύσκολα διαχειρίσιμα. Επίσης, εξέφρασαν την πεποίθηση ότι αυξήθηκαν τα περιστατικά σχολικού και διαδικτυακού εκφοβισμού όταν άνοιξαν εν τέλει τα σχολεία και αυτό εν μέρει αντικατοπτρίζει τη συσσωρευμένη ένταση και τα προβλήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια του «εγκλεισμού».

Περαιτέρω οι έφηβοι επεσήμαναν πως η κατάσταση τους βρήκε «απροετοίμαστους», δεδομένου ότι δεν γνώριζαν αρκετά για την ψυχική υγεία, τη δυνατότητα αναζήτησης βοήθειας και κατά τη γνώμη τους, οι πληροφορίες που δίνονται στο σχολείο δεν είναι επαρκείς και δεν συμβάλλουν στον αποστιγματισμό της αναζήτησης βοήθειας από ειδικούς ψυχικής υγείας.

Στο σκέλος των συστάσεων οι έφηβοι υπογράμμισαν την ανάγκη ενίσχυσης του συστήματος παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας στη γειτονιά, με αύξηση των δομών αυτών και αντίστοιχα των επαγγελματιών. Πρότειναν επίσης την υλοποίηση εκστρατείας ευαισθητοποίησης με θέμα τις προκλήσεις ψυχικής υγείας στους ανηλίκους. Επιπλέον, είπαν ότι θα θεωρούσαν ιδιαίτερα χρήσιμη την εισαγωγή ενός curriculum για τα θέματα ψυχικής υγείας στο σχολείο, επί του οποίου θα γίνονται συζητήσεις-εντός της σχολικής κοινότητας-και με τους γονείς με στόχο την ενημέρωση των παιδιών και την εξασφάλιση της εγρήγορσης των γονέων, αλλά και εν γένει την ευαισθητοποίηση της κοινότητας.

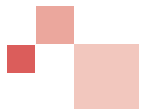
4.4 Ενδοοικογενειακή βία

Το άρθρο 19 της ΔΣΔΠ προβλέπει ότι «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί» και το άρθρο 39 αναφέρει ότι: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος...».

Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται «το δικαίωμα των παιδιών στον πλήρη σεβασμό της αξιοπρέπειας και της σωματικής και προσωπικής τους ακεραιότητας» από κάθε μορφή βίας, ιδιαίτερα εντός του σπιτιού (Hodgkin & Newell, 2007), αλλά και το δικαίωμά τους στην αποκατάσταση και την προστασία από δευτερογενή θυματοποίηση μετά τη διαπίστωση άσκησης ενδοοικογενειακής βίας. Ως εκ τούτου, ανεξαρτήτως συνθηκών, κρίνεται επιβεβλημένη η αυξημένη εγρήγορση σε όλα τα επίπεδα και ιδίως σε εκείνα της έγκαιρης αναγνώρισης, διαχείρισης και παρέμβασης με στόχο την επανένταξη του παιδιού και την ομαλή ψυχοσυναισθηματική του εξέλιξη μετά την αναγνώριση του σκοτεινού αυτού φαινομένου.

Η Παγκόσμια Έκθεση για τη Βία κατά των Παιδιών, μια εις βάθος διεθνής μελέτη για το θέμα υπό την αιγίδα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, επισήμανε μεταξύ άλλων ότι «τα κράτη έχουν την πρωταρχική ευθύνη να προασπίζουν τα δικαιώματα των παιδιών στην πρόσβαση σε υπηρεσίες και να υποστηρίζουν την οικογένεια, ώστε να παρέχει στα παιδιά φροντίδα σε ένα ασφαλές περιβάλλον» καθώς και ότι «τα κράτη έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν τη λογοδοσία σε κάθε περίπτωση βίας. Η ευαλωτότητα των παιδιών στη βία συνδέεται με την ηλικία και την εξελικτική τους ικανότητα. Ορισμένα παιδιά, λόγω φύλου, φυλής, εθνικής καταγωγής, αναπηρίας ή κοινωνικής θέσης, είναι ιδιαίτερα ευάλωτα...» (Pinheiro, 2006).

Όταν στην Ελλάδα εκδόθηκε υπουργική απόφαση παραμονής στο σπίτι με ελάχιστες εξαιρέσεις για μετακινήσεις, παρέμειναν σε λειτουργία μόνο οι βασικές υπηρεσίες, όπως τα καταστήματα τροφίμων, τα φαρμακεία, τα βενζινάδικα και τα ιατρικά κέντρα. Η αναγκαστική κατ' οίκον παραμονή, η τηλεκαίδηση, η τηλεργασία και η διακοπή των κοινωνικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με την αναστολή λειτουργίας

των Δικαστηρίων και των Εισαγγελιών της χώρας⁵⁴ και την περιορισμένη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών⁵⁵, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που είναι επιφορτισμένες με τη διερεύνηση και τη διαχείριση περιστατικών βίας σε βάρος των παιδιών, φαίνεται να είχαν επίδραση στην επιδείνωση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας⁵⁶, ενώ εξάλλου σε πολλές διεθνείς και εθνικές αναφορές επισημάνθηκε σημαντική αύξηση⁵⁷.

Στο σκέλος των γενικών δεδομένων, τα στοιχεία της Εθνικής Τηλεφωνικής Γραμμής για Παιδιά «SOS 1056» παρέχουν πληροφορίες για την αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας. Συγκρίνοντας τα στατιστικά στοιχεία του 2019 με τα αντίστοιχα του 2020, οι κλήσεις στη Γραμμή βοήθειας για τη βία αυξήθηκαν πάνω από 36% το 2020. Ειδικότερα, πριν την πανδημία, από 1/1/2019 έως 31/12/2019, η «Εθνική Τηλεφωνική Γραμμή για Παιδιά SOS 1056» κατέγραψε συνολικά 825 καταγγελίες για σοβαρά περιστατικά παιδικής κακοποίησης και οι καταγγελίες αφορούσαν συνολικά 1.622 παιδιά. Το 2020, συγκριτικά, ο συνολικός αριθμός των καταγγελιών σοβαρής κακοποίησης παιδιών ήταν 1.123 και ο συνολικός αριθμός των παιδιών στα οποία αφορούσαν οι καταγγελίες ήταν 2.009 παιδιά.

54. Βλ. ΦΕΚ 833/Β/12.3.2020) που προβλέπει την αναστολή λειτουργίας όλων των Δικαστηρίων και Εισαγγελιών του Κράτους από 13.3.2020 μέχρι 27.3.2020.

55. Βλ. ΠΝΠ 11.3.2020, Άρθρο 5 «Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της εξάπλωσής του».

56. Βλ. ΦΕΚ 833/Β/12.3.2020) που προβλέπει την αναστολή λειτουργίας όλων των Δικαστηρίων και Εισαγγελιών του Κράτους από 13.3.2020 από 27.3.2020 και ΠΝΠ 11.3.2020, Άρθ. 5 «Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της εξάπλωσής του».

57. Βλ. λ.χ. Διεύθυνση Σχεδιασμού, Δημιουργίας Προτύπων και Παρακολούθησης Πολιτικών Ισότητας των Φύλων και η Διεύθυνση Κοινωνικής Προστασίας και Συμβουλευτικών Υπηρεσιών με την εξής ομάδα εργασίας:, «1η Ετήσια Έκθεση για τη βία κατά των Γυναικών» (Νοέμβριος 2020). Βλ. επίσης Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, 'Second General Report on GREVIO's activities' (Council of Europe, April 2021). Σε σχέση με την Ελλάδα, βλ. λ.χ. Bimonthly Report Newsletter #1: Policies and Actions of the G.S.F.P.G.E for the Prevention and Response to Violence against Women and Domestic Violence, During the Movement Restriction Due to the Pandemic of the Covid-19 in Greece. Analysis of Gender-Based Violence Data from the Network of Structures and the SOS Hotline 15900 (March 2020 -April 2020).

Η ενδοοικογενειακή βία είναι σκοτεινό φαινόμενο, επειδή τα παιδιά δεν καταγγέλλουν εύκολα

Ωστόσο, αυτοί οι αριθμοί δεν είναι σε θέση να αποδώσουν την πλήρη εικόνα λαμβάνοντας υπόψη ότι «τα παιδιά σπανιότερα και δυσκολότερα θα καταγγείλουν τα ίδια την κακοποίησή τους...Τούτο συμβαίνει διότι τα παιδιά επίσης δύσκολα θα αντιληφθούν ως κακοποίηση ή παραβίαση των δικαιωμάτων τους αυτό που τους συμβαίνει, λόγω της αγάπης και της (συνήθως αδιαπραγμάτευτης) εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του γονέα» (Κουφονικολάκου, 2020). Επιπλέον, οι απαραίτητες συνθήκες για τη χρήση της Γραμμής Βοήθειας είναι, μεταξύ άλλων, η πρόσβαση σε κινητό ή σταθερό τηλέφωνο, η δυνατότητα του παιδιού να εξέλθει μόνο του από το σπίτι, όπου υφίσταται ενδοοικογενειακή βία, ώστε να πραγματοποιήσει την κλήση ή η πρόσβαση σε ιδιωτικό χώρο στο σπίτι, από τον οποίο να μπορεί να τηλεφωνήσει και να αναφέρει τη βία. Επομένως, για όλους τους παραπάνω λόγους, εκτιμάται ότι υπάρχει υπο-αναφορά των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά ανηλίκων.

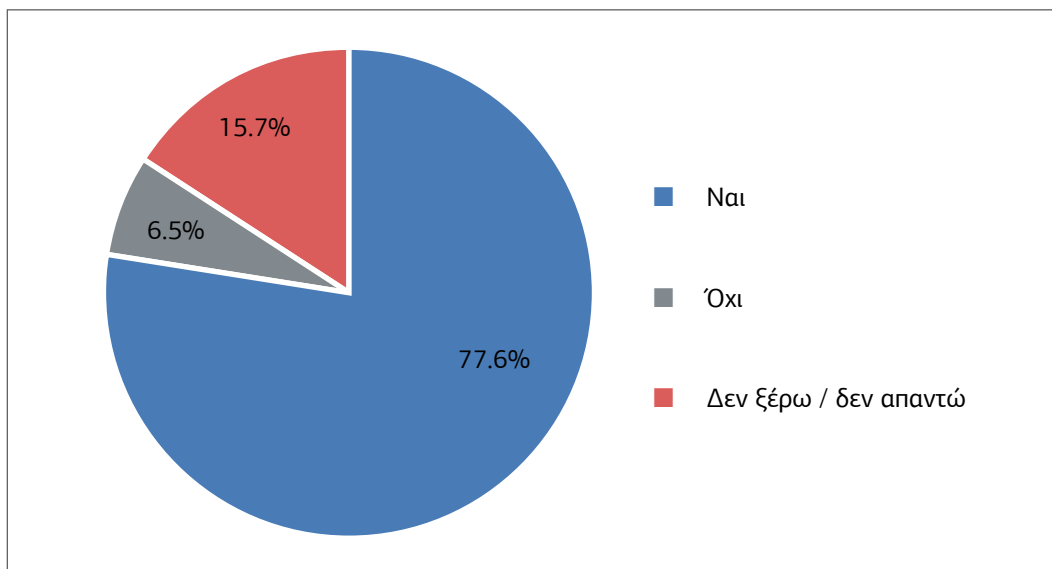
4.4.1 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις, οι επαγγελματίες που ανήκουν στα Δίκτυα για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται και για την Αποϊδρυματοποίηση και Εναλλακτική Φροντίδα, ερωτήθηκαν εάν (από την εμπειρία τους στο πεδίο) πράγματι αντιλήφθηκαν αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος των παιδιών και εάν οι υπηρεσίες πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας ήταν αποτελεσματικές κατά τη διάρκεια ισχύος των περιοριστικών μέτρων.

Η πλειονότητα των επαγγελματιών (77.6%) δήλωσε ότι αντιλήφθηκε αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό (6.5 %) δήλωσε ότι δεν αντιλήφθηκε κάποια αύξηση (βλ. Γράφημα 31).

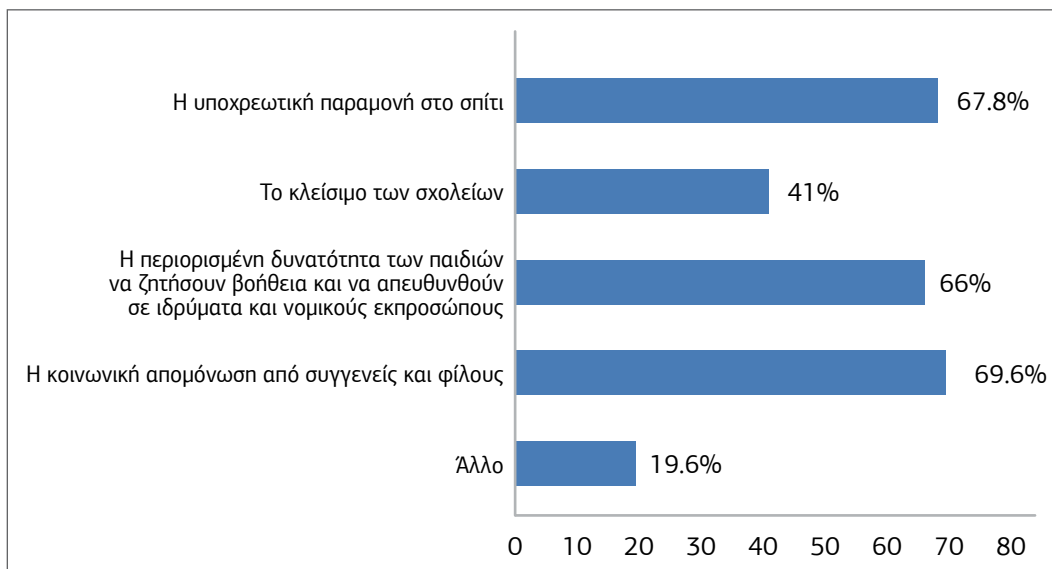
Γράφημα 31: Αυξήθηκαν (από την εμπειρία σας) τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας;

Σε σχέση με τους λόγους αύξησης των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, οι κύριες αιτίες που αναφέρθηκαν ήταν η κοινωνική απομόνωση από συγγενείς και φίλους (69.6%), η υποχρεωτική παραμονή στο σπίτι (67.8%), η περιορισμένη δυνατότητα των παιδιών να ζητήσουν βοήθεια και να απευθυνθούν σε κατάλληλες υπηρεσίες και δικηγόρους (66%) και το κλείσιμο σχολείων (41%) (βλ. Γράφημα 32).

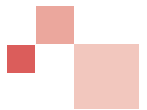
Γράφημα 32: Ποιοι παράγοντες συνέβαλαν στην αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας;

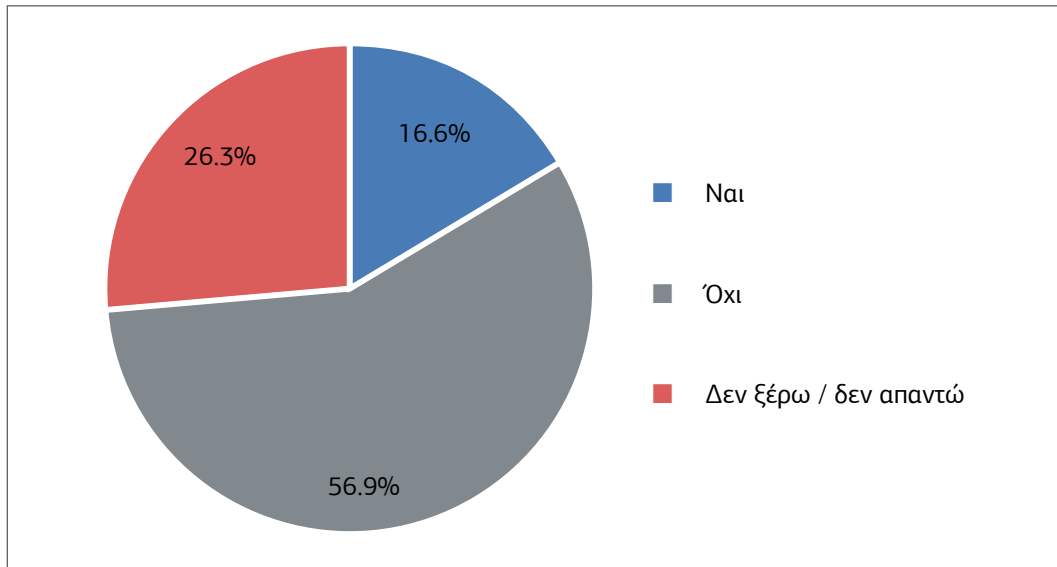
Ανταποκρίθηκαν οι υπηρεσίες στις αυξημένες ανάγκες;

Σε σχέση με τη διαχείριση υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος των παιδιών, διατυπώθηκαν δύο βασικά ερωτήματα: πρώτον, εάν οι υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας ήταν αποτελεσματικές και δεύτερον, - δεδομένου του σημαντικού θεσμικού ρόλου του σχολείου στον εντοπισμό και στην αναφορά περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας βάσει και του ν. 3500/2006, εάν το κενό που δημιουργήθηκε από το κλείσιμο των σχολείων καλύφθηκε, έστω εν μέρει, είτε από μέλη της οικογένειας ή τον κοινωνικό περίγυρο (φίλους, συγγενείς, γειτονιά) είτε από άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς.

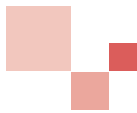
Σε σχέση με το πρώτο ερώτημα, η πλειονότητα των επαγγελματιών (56.9%) απάντησε ότι οι υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση-αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, κατά τη διάρκεια της πανδημίας δεν ήταν αποτελεσματικές, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό (16.6%) ανέφερε ότι ήταν αποτελεσματικές (βλ. Γράφημα 33).

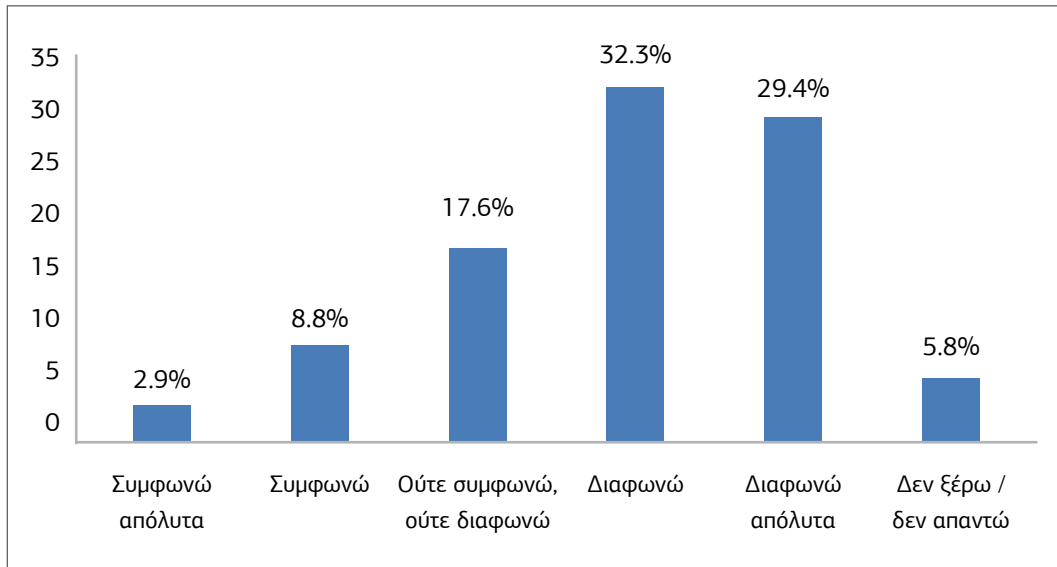
Γράφημα 33: Ήταν οι υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεσματικές;

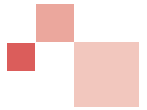

Στο ερώτημα αναφορικά με το αν επιστρατεύθηκαν φορείς για την αντιστάθμιση της αναστολής της δια ζώσης εκπαίδευσης -δεδομένης της σημασίας του ρόλου του σχολείου στον εντοπισμό και την αναφορά-παραπομπή περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας- η πλειονότητα των επαγγελματιών θεωρεί ότι δεν υπήρξαν φορείς που να λειτούργησαν αντισταθμιστικά (61.6%), ενώ ένα μικρότερο ποσοστό (11.7%) δήλωσε ότι υπήρξαν τέτοιοι φορείς (βλ. Γράφημα 34).

Γράφημα 34: Το σχολείο είναι σημαντικό για την έγκαιρη αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας. Όσο ήταν κλειστό, άλλοι φορείς λειτούργησαν αντισταθμιστικά, ώστε να καλύψουν το κενό

4.4.2 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για την Ενδοοικογενειακή βία

Στην ενότητα αυτή, οι έφηβοι σύμβουλοι εξέφρασαν την πεποίθηση ότι οι εκπαιδευτικοί δεν είναι επαρκώς ενημερωμένοι για την έγκαιρη αναγνώριση του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης, καθώς και ότι δεν τροφοδοτούνται αρκετά οι σχέσεις εμπιστοσύνης με τα παιδιά, ώστε να ενθαρρύνεται η εκμυστήρευση από τα ίδια.

Επίσης διατύπωσαν τη γνώμη ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων, δεν θα πρέπει να παρεμβαίνουν μόνο μετά την υποβολή καταγγελιών κακοποίησης και παραμέλησης για τη διερεύνηση των περιστατικών αυτών, αλλά θα πρέπει να ενεργοποιούνται προληπτικά, ώστε να εντοπίζονται εγκαίρως οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν μεγάλες προκλήσεις και επομένως αυξημένο κίνδυνο.

Στο πλαίσιο αυτό, οι έφηβοι σύμβουλοι πρότειναν την ενίσχυση των υπηρεσιών αυτών με ανθρώπινο δυναμικό και τη συστηματική εκπαίδευση των επαγγελματιών που τις στελεκώνουν. Υπογράμμισαν επίσης την ανάγκη υποχρεωτικής επιμόρφωσης όλων των εκπαιδευτικών και την καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης και ενθάρρυνσης των παιδιών μέσα στη σχολική καθημερινότητα. Περαιτέρω πρότειναν την ενδυνάμωση των παιδιών με παροχή πληροφοριών σχετικά με την κακοποίηση, από μικρή ηλικία σε γλώσσα απλή και κατανοητή, ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν κακοποιητικές συμπεριφορές και να τις καταγγείλουν τα ίδια.

4.5 Συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων

Μία από τις πιο θεμελιώδεις αρχές της ΔΣΔΠ, που αποτέλεσε και βασικό παράγοντα μετασχηματισμού της κυρίαρχης αναπαράστασης του παιδιού, είναι το δικαίωμά του σε ακρόαση της γνώμης του για οποιοδήποτε ζήτημα το αφορά, ανάλογα με την ηλικία και το βαθμό ωριμότητάς του. Αυτή είναι και η αφετηρία για το δημόσιο διάλογο αναφορικά με τη συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που τα επηρεάζουν, που εξάλλου αντικατοπτρίζεται και στην κοινή δήλωση των Ευρωπαίων Συνηγόρων του Παιδιού για την εκτίμηση επίδρασης αποφάσεων στα δικαιώματα

των παιδιών.⁵⁸ Στη δήλωση αυτή, στο σκέλος των συστάσεων, ρητά περιγράφεται η ουσιαστική διαβούλευση με τα παιδιά που όμως πρέπει να είναι σωστά ενημερωμένα σε γλώσσα φιλική προς τα ίδια και ενδυναμωμένα, ώστε να εκφράζουν την άποψή τους στο πλαίσιο διαδικασιών που θα πρέπει να εισαχθούν για το σκοπό αυτό.

Υπό το πρίσμα του άρθρου 12 της ΔΣΔΠ για την έκφραση της άποψης των παιδιών, έχει ιδιαίτερη αξία η αξιολόγηση της συμμετοχής των παιδιών, με οποιονδήποτε τρόπο, σε συζητήσεις και διαβουλεύσεις για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, είτε σε στάδιο πριν την υιοθέτηση και εφαρμογή των μέτρων (με γνώμονα την *ex ante* εκτίμηση της επίδρασης), είτε σε στάδιο μεταγενέστερο της υιοθέτησης των μέτρων (με βάση τη διαδικασία *ex post* αξιολόγησης της εφαρμογής τους).

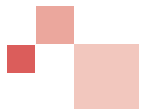
4.5.1 Τι είπαν τα παιδιά

Ακούστηκε η γνώμη των παιδιών;

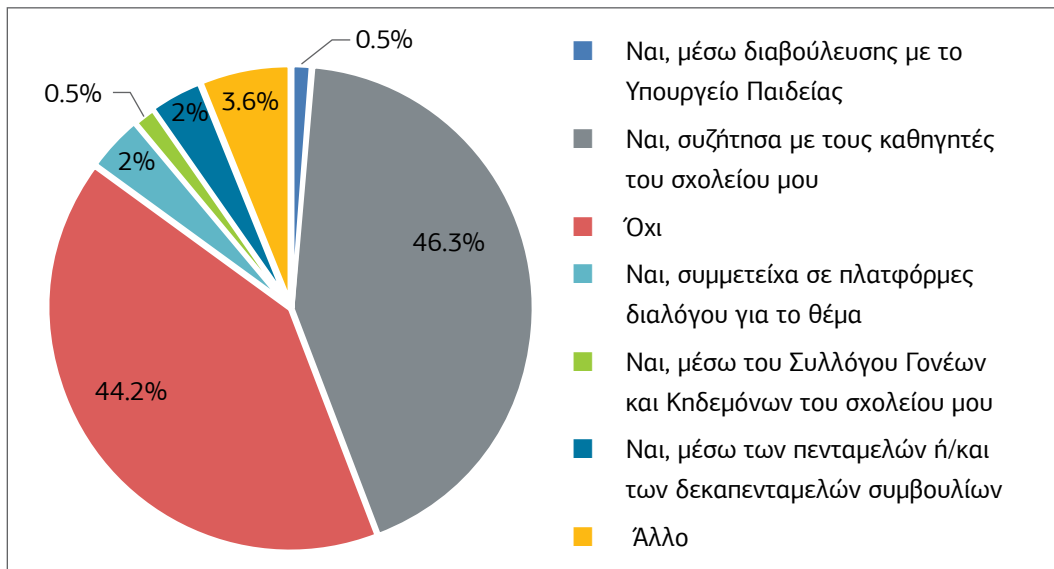
Η πλειονότητα των παιδιών (55.7%) δήλωσε ότι εξέφρασε τη γνώμη της ή συμμετείχε σε συζητήσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Το μεγαλύτερο ποσοστό (46.3%) δήλωσε ότι συζήτησε το θέμα αυτό με τους καθηγητές του σχολείου και σε πολύ μικρότερα ποσοστά αναφέρθηκαν οι μαθητικές κοινότητες (2%), φόρουμ διαλόγου (2%), η διαβούλευση με το Υπουργείο Παιδείας (0,5%) και οι διαδικασίες μέσω του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου (0,5%).

Αντίθετα, ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών (44.2%), δήλωσε ότι δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να συμμετέχουν σε διάλογο και να εκφράσουν τη γνώμη τους για την εξ αποστάσεως διδασκαλία (βλ Γράφημα 35).

58. <http://enoc.eu/wp-content/uploads/2021/07/CRIA-%CE%B4%CE%AE%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7-ENOC.pdf>

Γράφημα 35: Συμμετείχαν τα παιδιά στο δημόσιο διάλογο για την τηλεκπαίδευση;

4.5.2 Τι είπαν οι επαγγελματίες του πεδίου

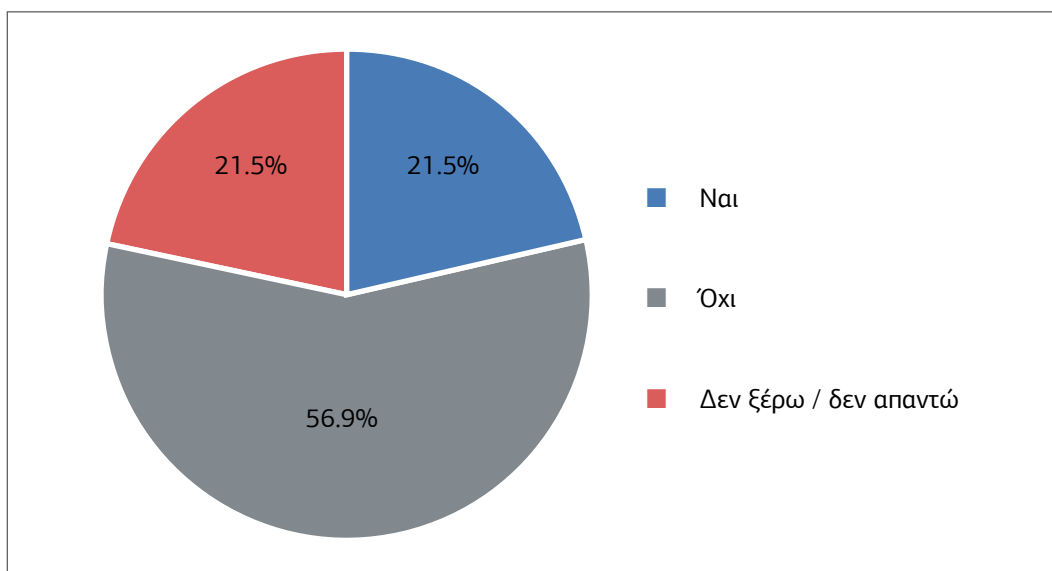
Θα τροποποιούνταν τα μέτρα αν ακούγαμε τα παιδιά;

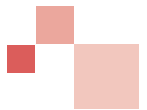
Σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα, οι επαγγελματίες που μετέχουν στα Δίκτυα για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται και για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα ερωτήθηκαν εάν, κατά την εκτίμησή τους, η Πολιτεία θα είχε λάβει τα ίδια μέτρα εφόσον τα παιδιά συμμετείχαν ουσιαστικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειονότητα (56.9%) δήλωσε ότι δεν θα είχαν ληφθεί τα ίδια μέτρα εάν είχε προηγηθεί διαβούλευση με τα παιδιά, ενώ μόνο το 21.5% δήλωσε ότι δεν θα υπήρχε διαφοροποίηση των αποφάσεων (βλ. Γράφημα 36).

Γράφημα 36: Θα είχε πάρει τα ίδια μέτρα η Πολιτεία αν είχε πραγματοποιήσει διαβούλευση με παιδιά;

4.5.3 Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου για τα ζητήματα συμμετοχής

Η ομάδα αναγνώρισε τον επείγοντα χαρακτήρα των μέτρων και την ανάγκη ταχύτερης ανταπόκρισης στις γρήγορα μεταβαλλόμενες επιδημιολογικές συνθήκες της χώρας. Παρ' όλα αυτά επεσήμανε πως σε μεταγενέστερο στάδιο, θα ήταν δυνατή η επικοινωνία και η διαβούλευση με τις μαθητικές κοινότητες, ώστε να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες της.

Στο πλαίσιο αυτό η ΟΕΣ πρότεινε την ενίσχυση των μαθητικών κοινοτήτων και την ενημέρωση και ενδυνάμωση των εκπροσώπων των σχολικών μονάδων, ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα στο ρόλο τους. Συνολικά όλο το πρόγραμμα του σχολείου θα πρέπει να ενισχύει περισσότερο τη δημοκρατική συμμετοχή και τις ανοιχτές συζητήσεις για τα προβλήματα/ανησυχίες/ζητήματα της σχολικής κοινότητας (και όχι μόνο).

Επιπλέον, προτάθηκε η δημιουργία μίας διαδικτυακής πλατφόρμας διαβούλευσης με τα παιδιά από το Υπουργείο Παιδείας, ώστε να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη τους σε αποφάσεις και ζητήματα που τα αφορούν.

Η ΟΕΣ υπογράμμισε επίσης, την αξία θεσμοθέτησης της εκπροσώπησης των παιδιών και ακρόασης της γνώμης τους κατά την εισαγωγή νόμων ή λήψη αποφάσεων που τα αφορούν δια μέσω δημοτικών συμβουλίων νέων σε όλη την επικράτεια και ενός εθνικού συμβουλίου με γνωμοδοτικό ρόλο προς το κοινοβούλιο.

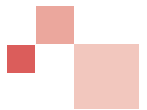
5. Διαπιστώσεις & Συστάσεις

5.1 Εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω διαδικτύου αποτελεί μια νέα μέθοδο εκπαίδευσης, η οποία έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα με την εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και εφαρμόζεται με επιτυχία, κυρίως σε προγράμματα κατάρτισης και, ενδεχομένως, σε συνδυασμό με ορισμένες δια ζώσης δραστηριότητες. Διαφαίνεται επίσης, ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί και μία εναλλακτική προσέγγιση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης που δεν επιτρέπουν τη δια ζώσης εκπαίδευση, λόγω χάρη σε περίπτωση ακραίων καιρικών φαινομένων και άλλων φυσικών καταστροφών. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας εξάλλου, η διαδικτυακή διδασκαλία αποτέλεσε σχεδόν το μοναδικό μέσο αναχαίτισης της μετάδοσης του ιού στο σχολικό περιβάλλον.

Τα δεδομένα που παρατίθενται ανωτέρω, μετά την επεξεργασία των απαντήσεων στα ερωτηματολόγια και την ανάλυση των δευτερογενών πηγών, οδήγησαν στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Οι υφιστάμενες υποδομές σύνδεσης με το διαδίκτυο δεν ήταν πρόσφορες σε όλη την Ελληνική Επικράτεια, ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Ο αναγκαίος εξοπλισμός δεν υπήρχε σε πολλές οικογένειες (ιδίως στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες).
- Η πλατφόρμα για την εξ αποστάσεως διδασκαλία δεν ικανοποίησε τις ανάγκες των μαθητριών και μαθητών.
- Οι γονείς, μετά την παρέλευση αρκετών μηνών τηλεεκπαίδευσης, εκτιμούν ότι τα παιδιά τους έχουν εκτεθεί δυσανάλογα στο διαδίκτυο και ότι δεν καλύφθηκε στο σύνολό της η σχολική ύλη.
- Οι εκπαιδευτικοί δεν έλαβαν την κατάλληλη υποστήριξη, προκειμένου να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες και τις ανάγκες που προέκυψαν από αυτές.
- Η διδακτική ύλη και η διδασκαλία δεν προσαρμόστηκαν κατάλληλα στις ανάγκες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, δηλαδή δεν ακολουθήθηκε συνολικά μία πιο διαδραστική, βιωματική και λιγότερο κουραστική για τα παιδιά προσέγγιση.
- Αποκλείστηκε μερίδα των μαθητριών και μαθητών από την εκπαίδευση, καθώς είτε δεν είχαν την υλικοτεχνική υποδομή, είτε λόγω διοικητικών προσκομμάτων.
- Η πολύμηννη εφαρμογή αποκλειστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (για 5,5

περίπου μήνες έναντι των 7,5 μηνών της σχολικής χρονιάς) επέτεινε τις αρνητικές επιπτώσεις της κόπωσης και του αποκλεισμού (για τα παιδιά που δεν είχαν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν) και παράλληλα είχε επιπτώσεις και στην ομαλή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη μαθητριών και μαθητών, που δεν είχαν τη δυνατότητα κοινωνικοποίησης και έκφρασης. Αυτές οι επιπτώσεις μετακυλήθηκαν και στην καθημερινότητα μετά την επανέναρξη της δια ζώσης διδασκαλίας και τροφοδότησαν σε πολλές περιπτώσεις ένταση στη σχολική καθημερινότητα και αυξημένα περιστατικά ενδοσχολικής βίας.

- Η απουσία διαβούλευσης με μαθητικές κοινότητες καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής του μέτρου, επέτεινε το αίσθημα αποκλεισμού των μαθητριών και μαθητών από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που τα αφορούν, αντίθετα από τις προβλέψεις του άρθρου 12 της ΔΣΔΠ.
- Ως θετική πλευρά του μέτρου της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καταγράφηκε ότι οι μαθήτριες και μαθητές εξοικειώθηκαν ακόμη περισσότερο με την ψηφιακή τεχνολογία και επωφελήθηκαν από τον κόσμο της διαδικτυακής μάθησης.

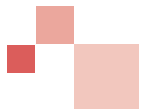
Ωστόσο, τα ευρήματα πιθανώς υποδεικνύουν τον δυσανάλογο αντίκτυπο στα δικαιώματα των παιδιών και πιθανώς την απώλεια πολύτιμου ανθρώπινου κεφαλαίου που θα οδηγήσει σε ελλείμματα στο μέλλον⁵⁹. Μάλιστα, τα αποτελέσματα αυτά ευθυγραμμίζονται με έρευνες που έχουν διεξαχθεί κατά τη διάρκεια της πανδημίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Education during COVID-19 and beyond, 2020).

59. Ενώ διάφοροι ερευνητές έχουν υιοθετήσει διαφορετικές προσεγγίσεις για να εκτιμήσουν τη συσχέτιση μεταξύ των μαθησιακών δεξιοτήτων και του εισοδήματος που αποκτάται από την εργασία, δεν υπάρχουν άμεσες αποδείξεις. Υπάρχουν όμως αρκετές μελέτες που εξετάζουν το πώς επιπλέον χρόνια σχολικής εκπαίδευσης επηρεάζουν το εισόδημα στην αγορά εργασίας. Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις οικονομικές επιπτώσεις στους μαθητές από το κλείσιμο των σχολείων βλ. Eric A. Hanushek Ludger Woessmann, 'The Economic Impacts of Learning Losses' (OECD, September 2020).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να είναι έσχατη λύση, μετά την εξάντληση όλων των υπόλοιπων εναλλακτικών

Λαμβάνοντας υπόψη τη μέχρι σήμερα εμπειρία και τις παραπάνω διαπιστώσεις, προτείνονται τα ακόλουθα, για την αντιμετώπιση αντίστοιχων καταστάσεων ανάγκης στο μέλλον:

- Η εφαρμογή του μέτρου της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε όλη την επικράτεια και σε όλες τις βαθμίδες πρέπει να εφαρμόζεται μόνο ως έσχατη λύση (ultimum refugium), λόγω των δυσανάλογων επιπτώσεων στην κοινωνικοποίηση και την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών και των οικογενειών.
- Σε αντίστοιχες συνθήκες στο μέλλον, προτείνεται να εξαντλούνται τα εναλλακτικά μέτρα (λειτουργία ολιγάριθμων τμημάτων, τήρηση αποστάσεων, τήρηση μέτρων υγιεινής, περιοδική και δωρεάν διενέργεια ελέγχων ανίχνευσης του COVID 19) με στόχο την εξακολούθηση της δια ζώσης λειτουργίας του σχολείου. Σε αντίθετη περίπτωση θα πρέπει ενδεχομένως να εξετάζεται η δυνατότητα χρήσης υβριδικού μοντέλου, δηλαδή εναλλαγής δια ζώσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Ειδικά σε περιόδους εφαρμογής προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι αναγκαίο να διασφαλίζεται η πρόσβαση στο διαδίκτυο και η παροχή εξοπλισμού σε όλα τα παιδιά με ιδιαίτερη μέριμνα για τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς.
- Η λήψη επιπλέον μέτρων στήριξης είναι επίσης επιβεβλημένη για την ολοκληρωμένη ανταπόκριση στις ανάγκες παιδιών που αντιμετωπίζουν προκλήσεις και χρειάζονται πρόσθετη στήριξη (λ.χ. μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες).
- Αναγκαίες κρίνονται η επιμόρφωση και η συνεχής υποστήριξη σε όλους τους χρήστες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω διαδικτύου, εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους, ως προς τον εξοπλισμό, τις διαθέσιμες εφαρμογές και τις δυνατότητές τους, καθώς και την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων στη διαδικασία.

- Η διδακτέα ύλη και ο τρόπος παράδοσης του μαθήματος χρήζουν προσαρμογής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, δηλαδή χρειάζεται να αποκτήσουν πιο διαδραστικό χαρακτήρα ευθυγραμμισμένο με τις ανάγκες που απορρέουν από τις ιδιαιτερότητες των επιμέρους ομάδων μαθητών και ανάλογα με την ηλικία αυτών.
- Σημαντική θεωρείται και η πρόβλεψη ενημέρωσης και λήψης εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών για την ασφάλεια των παιδιών στο διαδίκτυο.

5.2 Ψυχική υγεία

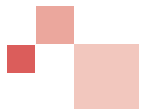
Αναπόφευκτα οι περίοδοι έκτακτης ανάγκης και κινδύνου, επιβαρύνουν την ψυχική υγεία των ανθρώπων γενικότερα. Η πανδημία αύξησε το άγχος σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού και δημιούργησε επιπλέον αγωνία για την άγνωστη και απρόβλεπτη εξέλιξη του ιού. Επιπλέον, τα μέτρα περιορισμού συνολικά και η αναγκαστική παραμονή στο σπίτι είχαν ως αποτέλεσμα ακραίες, άνευ προηγουμένου αλλαγές στην καθημερινότητα. Αυτές οι αλλαγές επηρέασαν το οικογενειακό εισόδημα, την πρόσβαση στην εκπαίδευση, τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, την εκδήλωση της οικειότητας, τις συναισθηματικές ισορροπίες μεταξύ γονέων και τέκνων κ.α.

Τα παραπάνω αντικατοπτρίζονται και στην ανάλυση των ευρημάτων μετά την επεξεργασία των απαντήσεων στα ερωτηματολόγια και την ανάλυση των δευτερογενών πηγών για την ψυχική υγεία, που κατέδειξε τα ακόλουθα:

- Η ψυχολογική πίεση στα παιδιά έχει αυξηθεί σημαντικά από την έναρξη των μέτρων της πανδημίας, ιδιαίτερα μετά το κλείσιμο των σχολείων. Τα αποτελέσματα αυτής της πίεσης απαντώνται εξάλλου και σε πολυάριθμες εθνικές και διεθνείς μελέτες σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις των μέτρων της πανδημίας στην ψυχική υγεία των παιδιών (Loades & et al, 2020).
- Η έλλειψη άμεσης επαφής με φίλους και συμμαθητές οδήγησε σε αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών, τα οποία ένιωθαν περισσότερο άγχος και εκδήλωσαν προβλήματα συμπεριφοράς. Ειδικά οι γονείς, των οποίων η εργασία ανεστάλη κατά τη διάρκεια της πανδημίας, δήλωσαν όλοι ότι επιβαρύνθηκε η ψυχολογία του παιδιού/των παιδιών τους και δεν αποκλείεται η επιβάρυνση να σχετίζεται και με την οικονομική ανασφάλεια.

- Περίπου 9 στους 10 γονείς αναγνώρισαν ότι τα παιδιά τους αντιμετώπισαν προκλήσεις στο πεδίο της ψυχικής υγείας, όμως δεν ζήτησαν βοήθεια από ειδικούς. Αυτό αποτελεί ένα εύρημα που ενδεχομένως συνδέεται και με το φόβο του στίγματος ή την ελλιπή ενημέρωση των οικογενειών για αυτά τα θέματα.
- Η πρόσβαση των παιδιών σε υπηρεσίες παιδικής ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων ήταν δυσκολότερη, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της πλειονότητας των επαγγελματιών που μετέχουν στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται και στο Δίκτυο για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα.
- Ένα θετικό αποτέλεσμα που επισημάνθηκε, σχετικά με τα περιοριστικά μέτρα κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ήταν ότι ορισμένες οικογένειες εκμεταλλεύτηκαν θετικά τη συγκυρία και αύξησαν τον ποιοτικό χρόνο ενισχύοντας τις σχέσεις με τα παιδιά, δεδομένου ότι γονείς και παιδιά παρέμεναν περισσότερο χρόνο στο σπίτι. Ωστόσο, συνολικά, η ψυχική υγεία των παιδιών επιδεινώθηκε αυτό το διάστημα. Η ταυτόχρονη θέσπιση των μέτρων, όπως της απαγόρευσης κυκλοφορίας, της αναστολής της διαζώσης εκπαίδευσης και άλλων καθημερινών δραστηριοτήτων, συνέβαλε στην πολλαπλή συναισθηματική επιβάρυνση των παιδιών, σε συνδυασμό αφενός με τις διαχρονικές αδυναμίες του συστήματος παιδικής προστασίας, αλλά και με τις επιπτώσεις στον ψυχισμό των ανηλίκων εξαιτίας της πανδημίας καθαυτής και του φόβου για την υγεία των οικείων.

Κρίνεται αναγκαία η ενίσχυση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και η ενημέρωση των παιδιών και γονέων στο σχολείο για τα θέματα προστασίας και ψυχολογικής υποστήριξης

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω προτείνονται τα ακόλουθα για τη διαχείριση της κατάστασης που έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα, αλλά και την αντιμετώπιση αντίστοιχων κινδύνων στο μέλλον:

- Αύξηση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στην κοινότητα και διασφάλιση κατάλληλης και επαρκούς στελέχωσής τους.
- Θεσμοθέτηση ειδικών πρωτοκόλλων για τη διαχείριση και αντιμετώπιση των αναγκών από κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ψυχικής υγείας, σε περιόδους κρίσης.
- Υλοποίηση εκστρατείας ευαισθητοποίησης για τις προκλήσεις της ψυχικής υγείας στην παιδική ηλικία με στόχο τον αποστιγματισμό και την έγκαιρη αναζήτηση βοήθειας.
- Ενθάρρυνση των επιμορφώσεων και ανοιχτών συζητήσεων στη σχολική κοινότητα για τα θέματα ψυχικής υγείας με γονείς και παιδιά.
- Σε αντίστοιχες καταστάσεις στο μέλλον, διατήρηση ανοιχτών των χώρων άθλησης για την εκτόνωση των παιδιών με τη λήψη εναλλακτικών μέτρων αποτροπής του συγχρωτισμού (λ.χ κατανομή αθλούμενων/ψυχαγωγούμενων σε διαφορετικές ώρες στη διάρκεια του ωραρίου λειτουργίας, συμμετοχή σε οργανωμένες δραστηριότητες κατόπιν διαγνωστικού ελέγχου, μικρότερες ομάδες παιδιών κ.α.)

5.3 Ενδοοικογενειακή βία

Όπως ήδη επισημάνθηκε, από τη «φύση» της η ενδοοικογενειακή βία είναι ένα σκοτεινό φαινόμενο⁶⁰. Η ενοχή, ο φόβος και η αδυναμία αναγνώρισης των κακοποιητικών συμπεριφορών εκ μέρους των παιδιών, αποτρέπουν τα θύματα από το να μοιραστούν την εμπειρία τους και να ζητήσουν βοήθεια. Για το λόγο αυτό ο ρόλος

60. Για λεπτομερή ανάλυση των λόγων βλ. Caroline Bradbury-Jones and Louise Isham, The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence (2020) 10 Journal Clinical Nursing 2047.

των επαγγελματιών του πεδίου (ιατρικές υπηρεσίες, δομές προσχολικής αγωγής και σχολεία) είναι εξαιρετικά σημαντικός για την έγκαιρη διάγνωση των ενδείξεων που παραπέμπουν σε κακοποίηση ή παραμέληση. Συχνά τα παιδιά εκμυστηρεύονται το περιστατικό στο πλαίσιο της σχέσης εμπιστοσύνης που δημιουργείται στο σχολείο ή ο/η εκπαιδευτικός, γνωρίζοντας το παιδί ολοκληρωμένα λόγω της καθημερινής επαφής, παρατηρεί συμπεριφορές ή σημάδια που μπορεί να σχετίζονται με τυχόν βία που υφίσταται και τα αναφέρει σύμφωνα με τη νομοθεσία (άρθρο 23, ν. 3500/06). Τι γίνεται όμως, όταν αυτή η επαφή αναστέλλεται και το παιδί περιορίζεται αναγκαστικά στο σπίτι;

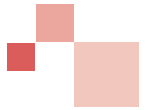
Από την πρώτη στιγμή επιβολής των περιοριστικών μέτρων εκφράστηκε από την επιστημονική κοινότητα η αγωνία αναφορικά με την πιθανή αύξηση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας (Bradbury-Jones & Isham, 2020). Μεγάλος αριθμός μελετών και εκθέσεων⁶¹ επιβεβαίωσε τη ραγδαία αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας που αφορούσαν παιδιά.

Σημειώτέον, ότι οι επιπτώσεις της κακοποίησης αφορούν όλα τα πεδία δράσης του παιδιού, δηλαδή το συναισθηματικό, συμπεριφορικό, κοινωνικό και σχολικό και τροφοδοτούν τόσο ενδογενή προβλήματα (πχ χαμηλή αυτοεκτίμηση, άγχος, απόσυρση, κατάθλιψη), όσο και εξωγενή (πχ επιθετικότητα, παραβατικότητα κ.α.) (Gross & Keller, 1992). Επομένως είναι ιδιαίτερα αυξημένη η ανάγκη συνεχούς εγρήγορσης με στόχο την έγκαιρη παρέμβαση και πλαισίωση του παιδιού και την αποκατάσταση και επανένταξή του, σύμφωνα και με το άρθρο 39 της ΔΣΔΠ.

Τα ακόλουθα ευρήματα αναδείχθηκαν από τη μελέτη δευτερογενών πηγών σε συνδυασμό με την ανάλυση των ερωτηματολογίων:

- Σε σχέση με την Ελλάδα, η εκτίμηση των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων ευθυγραμμίζεται με ευρήματα σε όλον τον κόσμο για τη σημαντική αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά των παιδιών.
- Ενώ τα δεδομένα από πηγές, όπως η Εθνική Τηλεφωνική Γραμμή για Παιδιά SOS 1056, είναι εξαιρετικά χρήσιμα και ενδεικτικά των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας κατά των παιδιών, υπάρχει έλλειψη συγκεντρωτικών στοιχείων που να αναδεικνύουν την πραγματική έκταση και τις διαφορετικές εκδοχές του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

61. Βλ. ανωτέρω σελ 46 επ.

- Από τα στοιχεία αναδείχθηκε η ανεπάρκεια αλλά και η δυσκολία ανταπόκρισης των αρμόδιων υπηρεσιών κατά τη διάρκεια ισχύος των περιοριστικών μέτρων.
- Παράλληλα επισημαίνεται η αδυναμία έγκαιρης αναγνώρισης των ενδείξεων σε περιόδους αναστολής λειτουργίας των σχολείων.

Είναι επιτακτική η ανάγκη ενίσχυσης των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων, ώστε -σε συνεργασία με τις σχολικές μονάδες- να εντοπίζουν εγκαίρως τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις

Στο σκέλος των συστάσεων για την αποτελεσματική διαχείριση του προβλήματος διαχρονικά, αλλά και σε αντίστοιχες συνθήκες στο μέλλον προτείνεται:

- Ενίσχυση κοινωνικών υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού στο πεδίο αρμοδιότητας των οποίων ανήκουν τα ζητήματα των ανηλίκων (πχ Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων) με προσωπικό, επιμόρφωση και καθοδήγηση/εποπτεία για τον έγκαιρο εντοπισμό οικογενειών που αντιμετωπίζουν προκλήσεις σε συνεργασία με τις σχολικές μονάδες.
- Εισαγωγή πρωτοκόλλων παρέμβασης σε περιόδους κρίσης/έκτακτης ανάγκης.
- Ενίσχυση των κατά τόπους εισαγγελιών με κοινωνικούς λειτουργούς για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των σχετικών καταγγελιών.
- Υλοποίηση εκστρατείας ευαισθητοποίησης του κοινού ενάντια στη σωματική τιμωρία και εν γένει την κακοποίηση των παιδιών.
- Υποχρεωτική και συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ώστε να αναγνωρίζουν εγκαίρως τα σημάδια όλων των μορφών κακοποίησης, να αναφέρουν τα περιστατικά αυτά σύμφωνα με τη νομοθεσία και να βρίσκονται σε αυξημένη εγρήγορση ακόμη και την περίοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Ενημέρωση κατά την έναρξη εκάστου σχολικού έτους όλων των παιδιών, ως προς τους φορείς και τις υπηρεσίες, όπου μπορούν να απευθυνθούν -τηλεφωνικά ή διαδικτυακά- ζητώντας συνδρομή, αλλά και διασφάλιση και γνωστοποίηση εξ αρχής του τρόπου με τον οποίο μπορούν να επικοινωνήσουν εμπιστευτικά με τη σχολική μονάδα (π.χ ηλεκτρονική διεύθυνση του σχολείου για επικοινωνία με τον/την εκπαιδευτικό που είναι αρμόδιος/α για διαχείριση ζητημάτων καθημερινότητας των παιδιών).

- Ενδυνάμωση των σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ μαθητριών/μαθητών και εκπαιδευτικών και διατήρηση της επαφής τους ακόμη και σε περιόδους εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (π.χ. με αξιοποίηση πιο ευέλικτων διδακτικών προγραμμάτων και εξασφάλιση χρόνου συζήτησης με τα παιδιά σε περιόδους φυσικής απομόνωσης).

5.4 Αξιολόγηση επιπτώσεων των ρυθμίσεων και αποφάσεων στα παιδιά και ακρόαση της γνώμης τους

Η καινοφανής απειλή που αναδύθηκε από την πανδημία ανάγκασε τα κράτη σε όλον τον κόσμο να στραφούν επειγόντως σε μέτρα προστασίας των πιο ευάλωτων στη νόσο COVID-19 πληθυσμών και εν γένει στην προστασία της δημόσιας υγείας.

Κατά το πρώτο στάδιο λήψης αποφάσεων και επιβολής περιορισμών ήταν ιδιαίτερα δύσκολη η διαβούλευση ή η οποιαδήποτε εκτίμηση της επίδρασης των μέτρων αυτών στα δικαιώματα των παιδιών λόγω της αυξημένης πίεσης του επικείμενου κινδύνου. Ωστόσο, στη συνέχεια υπήρξαν ευκαιρίες ώστε τα παιδιά να μοιραστούν την εμπειρία, το φόβο και τις συστάσεις τους για την ενδεδειγμένη διαχείριση της κατάστασης, αλλά και να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις των περιοριστικών μέτρων στα δικαιώματά τους με ιδιαίτερη έμφαση στην ψυχική υγεία και την προστασία τους από ενδοοικογενειακή βία. Οι ευκαιρίες αυτές ωστόσο δεν αξιοποιήθηκαν για πολλούς λόγους, με προεξάρχοντα λόγο την έλλειψη κοινωνικής κουλτούρας και την ανεπάρκεια θεσμικών διαδικασιών σε σχέση με την ακρόαση της γνώμης των παιδιών σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 12 της ΔΣΔΠ και την ερμηνεία του Γενικού Σχολίου 12⁶² της αρμόδιας Επιτροπής του ΟΗΕ που μεταξύ άλλων αναφέρει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε τα παιδιά να διατυπώνουν τη γνώμη τους, να παρέχουν εκπαίδευση σε όλους τους επαγγελματίες ώστε να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται σε αυτήν την ανάγκη και να καταπολεμούν με ποικίλα μέσα (πχ καμπάνιες) τυχόν αρνητικές στάσεις που υπονομεύουν την υλοποίηση της συγκεκριμένης δέσμευσης.

Συγχρόνως, λαμβανομένου υπόψη του επείγοντος χαρακτήρα των μέτρων αλλά και της απουσίας στην Ελλάδα διαδικασίας εκτίμησης (ex ante) και αξιολόγησης (ex

62. Το Γενικό Σχόλιο 12 της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι διαθέσιμο εδώ <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

post) των επιπτώσεων νομοθετικών ρυθμίσεων και αποφάσεων στα δικαιώματα του παιδιού, αναμενόμενα δεν έγινε καμία τέτοια προσπάθεια, αντίθετα με όσα προβλέπονται στο Γενικό Σχόλιο 5⁶³ της αρμόδιας Επιτροπής του ΟΗΕ που υπογραμμίζει την ανάγκη υιοθέτησης τέτοιων διαδικασιών.

Τα παιδιά χρειάζονται ενδυνάμωση και ενθάρρυνση για την εξασφάλιση της συμμετοχής τους...

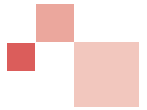
Από την ανάλυση των ερωτηματολογίων σε συνδυασμό με τη μελέτη άλλων πηγών, όπως οι απόψεις της Ομάδας Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου, αλλά και οι συστάσεις των Ευρωπαίων Εφήβων Συμβούλων⁶⁴, προέκυψαν τα ακόλουθα:

- Ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών δεν είχε την ευκαιρία να εκφράσει την εμπειρία του στο πλαίσιο απλής συζήτησης εντός της σχολικής κοινότητας, πολλώ δεν μάλλον σε διαδικασία διαβούλευσης για τη φύση των μέτρων που δεν δρομολογήθηκε ποτέ.
- Ενδεχομένως η διαβούλευση με τα παιδιά και η απόπειρα εκτίμησης της επίδρασης των μέτρων στα δικαιώματά τους, να είχε συμβάλει σημαντικά στη στάθμιση της τήρησης η μη της αρχής της αναλογικότητας, λαμβανομένων υπόψη των επαχθών επιπτώσεων στην υγεία τους και να οδηγούσε ακόμη και σε τροποποίησή τους στην πορεία εξέλιξης της πανδημίας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, συστήνονται τα ακόλουθα για τη διαχείριση αντίστοιχων καταστάσεων στο μέλλον, αλλά και τη συμμόρφωση της χώρας με τα άρθρα 4 (γενικά μέτρα εφαρμογής) και 12 (ακρόαση της γνώμης του Παιδιού) της ΔΣΔΠ:

63. Το Γενικό Σχόλιο 5 της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι διαθέσιμο εδώ <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsiOql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2FQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6Gsi1fheVp%2Bj5HTLU2Ub%2FPZZtQWn0jExFVnWuhiBbagAj0dWBoFGbK0c>

64. Βλ. υποσημείωση 37.

- Σε κάθε μέτρο που επηρεάζει και αφορά τα παιδιά είναι σκόπιμη η θεσμοθέτηση της εκτίμησης της επίδρασης νόμων και αποφάσεων στα δικαιώματά τους (Child Rights Impact Assessment - CRIA).
- Είναι αναγκαία η ενδυνάμωση των παιδιών στη σχολική καθημερινότητα, ώστε να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και να εξοικειώνονται με δημοκρατικές διαδικασίες συμμετοχής στο δημόσιο διάλογο.
- Για την εξασφάλιση της ακρόασης της γνώμης τους κατά τη λήψη αποφάσεων και την εισαγωγή νομοθετικών ρυθμίσεων, θα πρέπει να ενισχυθούν μέσω επιμορφώσεων οι μαθητικές κοινότητες και οι εκπαιδευτικοί και να συσταθούν δημοτικά και εθνικά συμβούλια νέων.
- Τέλος, κρίνεται χρήσιμη η δημιουργία διαδικτυακής πλατφόρμας διαβούλευσης με τα παιδιά, που μπορεί να αξιοποιείται και σε συνθήκες κρίσης.

Παραρτήματα

A. Βιβλιογραφία

Άρθρα και Βιβλία

- Donovan, R. J., & Anwar-McHenry, J. (2016). Act-Belong-Commit: Lifestyle Medicine for Keeping Mentally Healthy. *American Journal of Lifestyle Medicine*, 193.
- Ferguson, N. M., & et al. (2020). *Report 9 - Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand*. Ανάκτηση από <https://www.imperial.ac.uk/mrc-global-infectious-disease-analysis/covid-19/report-9-impact-of-npis-on-covid-19/>
- Loades, M. E., & et al. (2020). Rapid Systematic Review: The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of COVID-19. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 1218.
- Taylor, R. L., & et al., (1984). Friends Can Be Good Medicine: An excursion into mental health promotion. *Community Mental Health Journal*, 20, 294.
- Wagner, K. D. (2020). *New Findings About Children's Mental Health During COVID-19*. Ανάκτηση από <https://www.psychiatrytimes.com/view/new-findings-children-mental-health-covid-19>
- Bradbury Jones, C., & Isham, L. (2020). The pandemic paradox: The Consequences of Covid-19 on domestic violence. *Journal Clinical Nursing*, 10, 2047.
- Brennan, Jr, W. J. (1988). The Quest to Develop a Jurisprudence of Civil Liberties in Times of Security Crises., *Israel Yearbook on Human Rights*, 18, 11.
- Bera, L., Souchon, M., Ladsous, A., Colin, V., & Lopez-Castroman, J., Emotional and Behavioral Impact of the COVID-19 Epidemic in Adolescents *Current Psychiatry Reports* 24, 2022)
- Cheng, G., & et al. (2021). Stressful events and adolescents' suicidal ideation during the COVID-19 epidemic: A moderated mediation model of depression and parental educational involvement. *Children and Youth Services Review*, 127. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106047>
- Gross, A. B., & Keller, H. R. (1992). Long-term consequences of childhood physical and psychological maltreatment. *Aggressive*, 171-185.

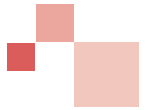

- Halmai, G., Meszaros, G., & Schellele, K. L. (2020, 5 30). From emergency to disaster: How Hungary's second pandemic emergency will further destroy the rule of law. *Ανάκτσησ ανό* <https://verfassunsblog.de/from-emergency-to-disaster>
- Hendrianto, S. (2020, 6 20). Early Warning Signs of Abusive Constitutionalism in Indonesia: Pandemic as Pretext. *Int'l J. Const. L. Blog*. *Ανάκτσησ ανό* <http://www.icconnectblog.com/2020/06/early-warning-signs-of-abusive-constitutionalism-in-indonesia-pandemic-as-pretext/>
- Hodgkin, R., & Newell, P. (2007). *Commentary. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. United Nations Children's Fund.
- Imai, N., & et al. (2020). *Report 3 - Transmissibility of 2019-nCoV*. *Ανάκτσησ ανό* <https://www.imperial.ac.uk/mrc-global-infectious-disease-analysis/covid-19/report-3-transmissibility-of-covid-19/>
- Ludvigsson, J. F., Engerström, L., Nordenhäll, C., & Larsson, E. (2021). Open Schools, Covid-19, and Child and Teacher Morbidity in Sweden. *N Engl J Med*, 384.
- Magklara, K., & et al. (n.d.). Impact of COVID-19 pandemic and lockdown measures on mental health of children and adolescents in Greece. doi:<https://doi.org/10.1101/2020.10.18.20214643>
- Pinheiro, P. S. (2006). *World report on violence against children / Paulo Sérgio Pinheiro, Independent Expert for the United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children*. United Nations Publishing Services.
- Posner, R. (2003). *The Truth About Our Liberties*. Στο A. E. Marsch, *Rights vs Rights Safety after 9/11: America in the age of terrorism*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Rubin, M., & et al. (2016). A Longitudinal Study of the Relations Among University Students' Subjective Social Status, Social Contact with University Friends, and Mental Health and Well-Being. *Journal of Social and Clinical Psychology*. doi:<https://doi.org/10.1521/jscp.2016.35.9.722>
- Taylor, R. J., & et. al. (2020). Social isolation from family and friends and mental health among African Americans and Black Caribbeans. *American Journal of Orthopsychiatry*, 468.
- Valentine, D. (2002). Distance Learning: Promises, problems and possibilities. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 5.

- Βλαχόπουλος, Σ. (2020). *Συνταγματικός Μιθριδατισμός: Οι Ατομικές Ελευθερίες σε Εποχές Πανδημίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.
- Δρόσος Γ. 2022, Μάρτιος) Το Σύνταγμα στο σώμα μας: Ένα σχόλιο πάνω στο ζήτημα της υποχρεωτικότητας του εμβολιασμού. Ανακτήση από <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/to-syntagma-sto-swma-mas-ena-sxolio-panw-sto-zhthma-ths-yproxrewtikothtas-tou-emvoliasμου/>
- Καμτσίδου, Ι. (3/2020). Η πανδημία και η αναχώρηση του δικαίου. *Δικαιώματα του Ανθρώπου*.
- Κοντιάδης, Ξ. (2020). *Πανδημία, Βιοπολιτική και Δικαιώματα. Ο Κόσμος μετά τον COVID-19*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κουφονικολάκου, Θ. (2020, Απρίλιος). *Το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος παιδιών: Πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κρίση του Κορονοϊού*. Ανακτήση από enainstitute.org: <https://bit.ly/3uoWp4A>

Εκθέσεις

- Διμηνιαίο Ενημερωτικό Δελτίο #1: Πολιτικές και Δράσεις της Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ. για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών στις Συνθήκες Πανδημίας του Covid-19. Ανάλυση Στατιστικών Στοιχείων από το Δίκτυο Δομών και της Γραμμής SOS 15900 της Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ. Μάρτιος 2020- Απρίλιος 2020
- Digital Economy and Society Index 2020 Thematic chapters page 14 στο: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>
- Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, 'Second General Report on GREVIO's activities' (Council of Europe, April 2021)
- Eric A. Hanushek Ludger Woessmann, 'The Economic Impacts of Learning Losses' (OECD, September 2020).
- OECD 2020: Initial education policy responses to the COVID-19 pandemic: Greece, στο: www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Greece-2020.pdf
- Office for Planning and Creating Standards and Monitoring Policies of Gender Equality and Directorate of Social Protection and Counseling Services, '1st Annual Report on Violence Against Women' (November 2020)

Πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη «Εκπαιδευτική ένταξη παιδιών που διαβιούν σε Δομές και ΚΥΤ του Υπουργείου Μετανάστευσης & Ασύλου» (2021). στο <https://www.synigoros.gr/resources/docs/20210420-porisma.pdf>

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1, <https://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>

United Nations, Policy Brief: Education during COVID-19 and Beyond (2020)

B. Δίκτυα και Φορείς που συνέβαλαν με τις απόψεις τους

ΜΚΟ «Αλληλεγγύη Τώρα»

Αλληλεγγύη Θεσσαλονίκη,

Άρσις, Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων Θεσσαλονίκης

«Άρσις» Κοινωνικός Οργανισμός Υποστήριξης Νέων

Γιατροί του Κόσμου

Γιατροί Χωρίς Σύνορα

Δανικό Συμβούλιο Προσφύγων (DRC)

Δήμος Αθηναίων

Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ICRC)

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ)

Διεθνής Επιτροπή Διάσωσης (IRC)

Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Δίκτυο Ιδρυμάτων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης και Ψυχικής Υγείας «Αργώ»

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ)

Ελληνική Ένωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Εξέλιξη Ζωής

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής

Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ»

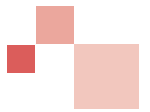
Κέντρο Παιδιού και Εφήβου Χίου

Ξενώνας «Μέλισσα»

Παιδικά Χωριά SOS

Ρίζες ΑΜΚΕ

Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος

Ύπατη Αρμοστέία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες

Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας

Χαμόγελο του Παιδιού

Tandem

Terres des Hommes

Γ. Ερωτηματολόγια

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	
Θέμα	Ερωτηματολόγιο σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση
Απαντήθηκε από	Μαθητές/τριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (συμπεριλαμβανομένων των παιδιών προσφύγων και μεταναστών και των παιδιών που διαβιούν σε ιδρύματα)
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές.

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υποστηρίζεται από τη UNICEF διεξάγει μια μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις του παιδιού σας σχετικά με:

- Αυτό που νιώθει ότι έχει αλλάξει στη ζωή του λόγω των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας**
- Τι του αρέσει και δεν του αρέσει**
- Τι νομίζει ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθούν τα πράγματα**

Η συμμετοχή των παιδιών σε αυτή την έρευνα είναι προαιρετική. Αν αποφασίσουν να συμμετέχουν και κατά τη διάρκεια της έρευνας για οποιοδήποτε λόγο δηλώσουν ότι δεν θέλουν να συνεχίσουν την έρευνα, μπορούν να διακόψουν.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συμφωνείτε να συμπληρώσει το παιδί σας το ερωτηματολόγιο;

Ναι

Όχι

2. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

- τις αλλαγές στη ζωή σας λόγω των μέτρων**
- τι σας αρέσει και δεν σας αρέσει**
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση**

Οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές.

Δεν χρειάζεται να λάβετε μέρος σε αυτήν την έρευνα, αλλά αν το κάνετε, μπορείτε να διακόψετε την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συμφωνείς να συμπληρώσεις το ερωτηματολόγιο;

Ναι Όχι

3. Σε ποια τάξη πας;

Α Γυμνασίου

Β Γυμνασίου

Γ Γυμνασίου

Α Λυκείου

Β Λυκείου

Γ Λυκείου

4. Ποιο είναι το φύλο σου

Αγόρι

Κορίτσι

5. Εργάζονται οι γονείς σου;

Και οι δύο

Ο ένας

Και οι δύο είναι σε αναστολή εργασίας λόγω της πανδημίας

Ο ένας από τους δύο είναι σε αναστολή εργασίας λόγω της πανδημίας

Κανένας

6. Κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, έχεις κάνει απουσίες;

Καμία

λίγες, μέχρι 10

αρκετές, μέχρι 20

πολλές, πάνω από 20

Δεν έχω παρακολουθήσει κανένα μάθημα

7. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; [μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Δεν είχα συσκευή να συνδεθώ
- Δεν είχα ίντερνετ στο σπίτι
- Είχα ίντερνετ αλλά δεν είχα καλό σήμα
- Δεν είχα τις απαραίτητες τεχνολογικές γνώσεις
- Η πλατφόρμα είχε προβλήματα
- Δεν μπορώ να συγκεντρωθώ στο μάθημα
- Η ώρα διδασκαλίας δεν ήταν κατάλληλη
- Δεν υπάρχει χώρος με ησυχία στο σπίτι
- Το μάθημα δεν γίνεται με ενδιαφέροντα τρόπο
- Δεν αντιμετώπισα καμία δυσκολία
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

8. Σου δόθηκε η ευκαιρία να συμμετέχεις σε διάλογο και να εκφράσεις τη γνώμη σου για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

- Ναι, μέσω διαβούλευσης με το Υπουργείο Παιδείας
- Ναι, συζήτησα με τους καθηγητές του σχολείου μου
- Ναι, μέσω των πενταμελών ή/και των δεκαπενταμελών συμβουλίων
- Ναι, συμμετείχα σε πλατφόρμες διαλόγου για το θέμα
- Ναι, μέσω του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου μου
- Όχι
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

9. Ποιο από τα παρακάτω χρησιμοποίησαν οι καθηγητές για να προσαρμόσουν της διδακτέα ύλη στην εκπαίδευση εξ αποστάσεως; [μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Διαδραστική διδασκαλία με ερωταπαντήσεις
- Παρουσιάσεις
- Ομαδικές εργασίες
- Online ερωτηματολόγια
- Οπτικοακουστικό υλικό
- κανένα από τα παραπάνω
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

10. Συγκριτικά με τη φυσική παρουσία στο σχολείο, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως συμμετείχες στο μάθημα;

- Πολύ περισσότερο
- Περισσότερο
- Εξίσου
- Λιγότερο
- Πολύ λιγότερο

11. Συγκριτικά με τη φυσική παρουσία στο σχολείο, κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, υπήρξε κάποια αλλαγή στον φόρτο εργασίας;

- Έχει μειωθεί
- Είναι ο ίδιος
- Έχει αυξηθεί

12. Είσαι ικανοποιημένος/-η από την online πλατφόρμα Webex;

- Πάρα πολύ
- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

13. Τι θα άλλαζες στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τι θα πρότεινες για να βελτιωθεί;

14. Τι σου έλειψε περισσότερο από το μάθημα στο σχολείο; [μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Οι συμμαθητές/φίλοι μου
- Η κοινωνικοποίηση εκτός σπιτιού
- Η παράδοση του μαθήματος εντός αίθουσας
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	
Θέμα	Έρευνα για τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την εκπαίδευση
Απαντήθηκε από	Μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υποστηρίζεται από τη UNICEF διεξάγει μια μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις του παιδιού σας σχετικά με:

- Αυτό που νιώθει ότι έχει αλλάξει στη ζωή του λόγω των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας**
- Τι του αρέσει και δεν του αρέσει**
- Τι νομίζει ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθούν τα πράγματα**

Η συμμετοχή των παιδιών σε αυτή την έρευνα είναι προαιρετική. Αν αποφασίσουν να συμμετέχουν, και κατά τη διάρκεια της έρευνας για οποιοδήποτε λόγο δηλώσουν ότι δεν θέλουν να συνεχίσουν την έρευνα, μπορούν να διακόψουν.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συμφωνείτε να συμπληρώσει το παιδί σας το ερωτηματολόγιο;

Ναι

Όχι

2. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

- τις αλλαγές στη ζωή σας λόγω των μέτρων**
- τι σας αρέσει και δεν σας αρέσει**
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση**

Οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές.

Δεν χρειάζεται να λάβετε μέρος σε αυτήν την έρευνα, αλλά αν το κάνετε, μπορείτε να διακόψετε την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Θέλεις να απαντήσεις λίγες ερωτήσεις για τα μαθήματα μέσω υπολογιστή;

Ναι

Όχι

3. Πας στο δημοτικό ή στο νηπιαγωγείο;

δημοτικό

νηπιαγωγείο

4. Είσαι...

Αγόρι

Κορίτσι

5. Σου ήταν εύκολο να συνδεθείς στο ίντερνετ και να παρακολουθήσεις το μάθημα;

Ναι

Όχι

6. Ήξερες να χρησιμοποιείς τον υπολογιστή (ή το τάμπλετ) ;

Ναι

Όχι

7. Ήταν εύκολο να παρακολουθείς το δάσκαλο ή τη δασκάλα μέσα από την οθόνη του υπολογιστή (ή του τάμπλετ);

Ναι

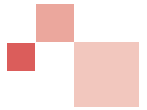
Όχι

8. Σου άρεσε το μάθημα μέσω υπολογιστή;

Ναι

Όχι

Δεν Ξέρω

9. Τι σου έλειψε περισσότερο από το μάθημα στο σχολείο; [μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Ο/η Δάσκαλος/α
- Το μάθημα μέσα στην αίθουσα
- Το παιχνίδι στο διάλειμμα
- Οι συμμαθητές/φίλοι μου

10. Όλη αυτή η περίοδος της πανδημίας για μένα ήταν ... (συμπλήρωσε τη πρόταση με μια λέξη ή μια φράση)

11. Τι θα άλλαζα από το μάθημα μέσω υπολογιστή;

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε δασκάλους και καθηγητές	
Θέμα	Μια έρευνα αναφορικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση της πανδημίας σχετικά με την εκπαίδευση
Απαντήθηκε από	Νηπιαγωγούς, Δασκάλους και Καθηγητές
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

- τις αλλαγές στη ζωή των παιδιών λόγω των μέτρων**
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση**

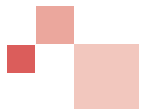
Δεν χρειάζεται να λάβετε μέρος σε αυτήν την έρευνα, αλλά αν το κάνετε, μπορείτε να διακόψετε την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συαινώ στο να συμπληρώσω το ερωτηματολόγιο

Ναι

Όχι

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- 18-25 χρονών
- 26-35 χρονών
- 36-45 χρονών
- 46-55 χρονών
- 56-65 χρονών
- Άνω των 65 χρονών

3. Η εξ αποστάσεως διδασκαλία υποκατέστησε το μάθημα στην τάξη

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

5. Η εξ αποστάσεως διδασκαλία διατήρησε την επαφή των μαθητών με τη μαθησιακή διαδικασία

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

6. Συζητήσατε με μαθητές/ριες για τις απόψεις και τις προτάσεις τους σε σχέση με την εξ αποστάσεως διδασκαλία; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

Ναι, με μεμονωμένους μαθητές στα τμήματα

Ναι, με εκπροσώπους μαθητών

Όχι

7. Είχε παρασχεθεί στους εκπαιδευτικούς η απαραίτητη πρόσθετη υποστήριξη για την ομαλή μετάβαση στην τηλεκαίδευση; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

Ναι, με διαδικτυακά σεμινάρια κατάρτισης (αναφορικά με τη χρήση του λογισμικού και με τη διαδικτυακή διδασκαλία)

Ναι, με παροχή εργαλείων πληροφορικής και δωρεάν συνδεσιμότητα (υπολογιστής, κινητή συσκευή, κουπόνι για κινητές ευρυζωνικές συνδέσεις κ.λπ.)

Ναι, με επαγγελματική, ψυχοκοινωνική και συναισθηματική υποστήριξη (π.χ. ομάδες συνομιλίας, διαδικτυακά φόρουμ για την ανταλλαγή ιδεών και εκπαιδευτικού περιεχομένου)

Ναι, με διδακτικό περιεχόμενο (π.χ. χρήση ανοιχτών εκπαιδευτικών πόρων, δείγματα μαθημάτων κ.λπ.)

Όχι

Δεν ξέρω/δεν απαντώ

Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

8. Ποιο/α από τα ακόλουθα μέτρα έχουν ληφθεί για να διασφαλιστεί η ομαλή ενσωμάτωση στην τηλεκπαίδευση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων μαθητών [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Υποστήριξη σε μαθητές με αναπηρίες (π.χ. νοηματική γλώσσα σε διαδικτυακά προγράμματα εκμάθησης, παράλληλη στήριξη κ.ά.)
- Βελτιωμένη πρόσβαση σε υποδομές για μαθητές σε απομακρυσμένες περιοχές και σε αστικές περιοχές υψηλής πυκνότητας
- Σχεδιασμός εκπαιδευτικού υλικού για μέλη μειονοτικών ομάδων
- Επιδοτούμενες συσκευές για πρόσβαση στην τηλεκπαίδευση
- Κανένα από τα παραπάνω
- Δεν ξέρω/Δεν απαντώ
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

9. Ποιοι ήταν οι σοβαρότεροι λόγοι για τους οποίους απουσίαζαν οι μαθητές από τα εξ αποστάσεως μαθήματα; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Τεχνικά προβλήματα σύνδεσης
- Έλλειψη σύνδεσης στο διαδίκτυο
- Τεχνικά προβλήματα εξοπλισμού
- Έλλειψη εξοπλισμού (λχ χρησιμοποιούσε άλλο μέλος της οικογένειας τον εξοπλισμό)
- Ακατάλληλη ώρα μαθημάτων
- Λόγοι υγείας
- Άλλοι λόγοι(παρακαλώ εξηγήστε)

10. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπόρεσε να προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις στους μαθητές;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

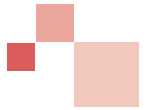
11. Συγκριτικά με τη διά ζώσης εκπαίδευση, οι μαθητές συμμετείχαν κατά της διάρκειας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

- Πολύ περισσότερο
 Περισσότερο
 Το ίδιο
 Λιγότερο
 Πολύ λιγότερο

12. Ποιο από τα παρακάτω προβλήματα αντιμετωπίσατε με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

[μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

- Ανεπαρκής διαθεσιμότητα εξοπλισμού από πλευράς σχολείου
 Ανεπαρκής διαθεσιμότητα εξοπλισμού από την πλευρά των μαθητών
 Προβλήματα με τη σύνδεση του δικτύου
 Προβλήματα με την ασφάλεια στο διαδίκτυο
 Αδυναμία συγκέντρωσης των μαθητών/-ριών
 Αδιαφορία
 Άλλο, παρακαλώ εξηγήστε
 Κανένα από τα παραπάνω

13. Ποια μέτρα έχουν ληφθεί για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των μαθητών στη διαδικτυακή υποδομή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;

- Προσφορά πρόσβασης στο Διαδίκτυο με επιδοτούμενο ή μηδενικό κόστος
- Δυνατότητα πρόσβασης σε πλατφόρμες εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω σταθερού δικτύου
- Δυνατότητα πρόσβασης σε πλατφόρμες εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω κινητών τηλεφώνων
- Επιδοτούμενες ή δωρεάν συσκευές για πρόσβαση
- Δεν ελήφθησαν μέτρα
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε επαγγελματίες του Δικτύου για παιδιά που μετακινούνται	
Θέμα	Έρευνα σχετικά με τα μέτρα που θεσπίστηκαν και τον αντίκτυπό τους στην ενδοοικογενειακή βία και την ψυχική υγεία των παιδιών
Απαντήθηκε από	Από επαγγελματίες του Δικτύου για παιδιά που μετακινούνται
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

- τις αλλαγές στη ζωή των παιδιών λόγω των μέτρων
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση

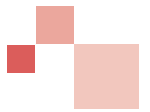
Δεν χρειάζεται να λάβετε μέρος σε αυτήν την έρευνα, αλλά αν το κάνετε, μπορείτε να διακόψετε την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συαινώ στο να συμπληρώσω το ερωτηματολόγιο

Ναι

Όχι

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- 18-25 χρονών
- 26-35 χρονών
- 36-45 χρονών
- 46-55 χρονών
- 56-65 χρονών
- Άνω των 65 χρονών

3. Έχετε αντιληφθεί αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/δεν απαντώ

4. Αν ναι, πού οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας;

- Στην υποχρεωτική καραντίνα στο σπίτι
- Στην κοινωνική απομόνωση από συγγενείς και φίλους
- Στην περιορισμένη δυνατότητα των παιδιών να ζητήσουν βοήθεια και να απευθυνθούν σε φορείς και νομικούς παραστάτες
- Στο κλείσιμο των σχολείων
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

5. Είναι οι υπηρεσίες για την πρόληψη ή την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεσματικές κατά τη διάρκεια της πανδημίας;

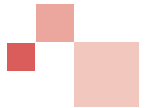
Ναι Όχι Δεν ξέρω/ δεν απαντώ

Αν ναι, ποιες παρεμβάσεις ήταν αποτελεσματικές να μετριάσουν τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας στα παιδιά;

Αν όχι, πώς θα μπορούσαν να είχαν ενισχυθεί οι εν λόγω υπηρεσίες

6. Ποιο από τα παρακάτω επιβάρυνε περισσότερο την ψυχική υγεία των παιδιών; (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Οι περιορισμοί μετακίνησης και ο αναγκαστικός περιορισμός των παιδιών στο σπίτι
- Κλείσιμο σχολείων
- Οι περιορισμοί στις συναθροίσεις
- Η υποχρεωτική εργασία των γονιών από το σπίτι
- Η οικονομική ανασφάλεια που δημιουργήθηκε ως συνέπεια της πανδημίας
- Κλειστές παιδικές χαρές και χώροι άθλησης
- Υπερβολική έκθεση σε ειδήσεις, εικόνες και πληροφορίες σχετικά με την πανδημία COVID-19
- Υπερβολική χρήση Η/Υ
- Δεν ξέρω
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

7. Η πρόσβαση των παιδιών σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας παιδιών κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων ήταν πιο δύσκολη

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

8. Όταν η κυβέρνηση έλαβε μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας, πιστεύετε ότι έλαβε υπόψη της τον αντίκτυπό τους στη ψυχική υγεία των παιδιών;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

9. Αν κατά τον σχεδιασμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, η Κυβέρνηση είχε διεξάγει διαβούλευση ειδικά με παιδιά, θεωρείτε ότι θα υιοθετούσε τα ίδια μέτρα;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

10. Συμφωνείτε με την παρακάτω δήλωση;

«Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, τα παιδιά έχουν προσφέρει μία υπερβολικά μεγάλη θυσία για να προστατεύσουν τη δημόσια υγεία»

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

11. Δεδομένου ότι το σχολείο επιτελεί σημαντικό ρόλο στον εντοπισμό κρουσμάτων ενδοοικογενειακής βίας, το κενό που δημιουργήθηκε από το κλείσιμό τους αναπληρώθηκε έστω και μερικώς από εναλλακτικούς φορείς

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

12. Δεδομένου ότι το σχολείο συμβάλλει σημαντικά στην προαγωγή της ψυχικής υγείας των παιδιών, το κενό που δημιουργήθηκε από το κλείσιμό τους αναπληρώθηκε έστω και μερικώς από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

13. Το κρίσιμο μέλημα του σχολείου με την επανέναρξη των δια ζώσης μαθημάτων είναι ...

[μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

- να εκπληρώσει το πρόγραμμα σπουδών
- να βοηθήσει τους μαθητές/τις μαθήτριες να βάλουν στόχους για τους/τις ίδιους/-ες και την τάξη τους δίνοντας την αίσθηση της προοπτικής μετά την Covid εποχή
- να συμβάλει στην επανασύνδεση μεταξύ των μαθητών/τριών της τάξης συμπεριλαμβάνοντας παιχνίδια, δημιουργικές δραστηριότητες, ομαδικές ασκήσεις, συζητήσεις
- να βοηθήσει τους μαθητές να ανακτήσουν εμπιστοσύνη στην κοινωνικές τους δεξιότητες αλλά και να νιώσουν ασφάλεια στους χώρους του σχολείου
- Δεν ξέρω / δεν απαντώ
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε Επαγγελματίες του Δικτύου για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα	
Θέμα	Έρευνα σχετικά με τα μέτρα που θεσπίστηκαν και τον αντίκτυπό τους στην εκπαίδευση, την ενδοοικογενειακή βία και την ψυχική υγεία των παιδιών
Απαντήθηκε από	Επαγγελματίες του Δικτύου για την Αποϊδρυματοποίηση και την Εναλλακτική Φροντίδα
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

- τις αλλαγές στη ζωή των παιδιών λόγω των μέτρων**
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση**

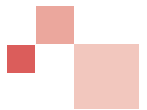
Δεν χρειάζεται να λάβετε μέρος σε αυτήν την έρευνα, αλλά αν το κάνετε, μπορείτε να διακόψετε την έρευνα ανά πάσα στιγμή.

Ανά πάσα στιγμή, τώρα ή μετά την έρευνα, εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συνηνώνω στο να συμπληρώσω το ερωτηματολόγιο

Ναι

Όχι

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- 18-25 χρονών
- 26-35 χρονών
- 36-45 χρονών
- 46-55 χρονών
- 56-65 χρονών
- Άνω των 65 χρονών

3. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση κράτησε τους μαθητές σε επαφή με την εκπαιδευτική διαδικασία

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα

4. Έχετε αντιληφθεί την αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας;

- ΝΑΙ ΟΧΙ Δεν ξέρω/δεν απαντώ

5. Αν ναι, πού οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας;

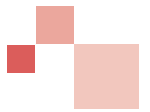
- Στην υποχρεωτική καραντίνα στο σπίτι
- Στην κοινωνική απομόνωση από συγγενείς και φίλους
- Στην περιορισμένη δυνατότητα να ζητήσουν βοήθεια και να απευθυνθούν σε φορείς και νομικούς παραστάτες
- Στο κλείσιμο των σχολείων
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

6. Είναι οι υπηρεσίες για την πρόληψη ή την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεσματικές κατά τη διάρκεια της πανδημίας;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/δεν απαντώ

Αν ναι, ποιες παρεμβάσεις ήταν αποτελεσματικές να μετριάσουν τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας στα παιδιά;

Αν όχι, πώς θα μπορούσαν να είχαν ενισχυθεί οι εν λόγω υπηρεσίες

7. Ποιο από τα παρακάτω επιβάρυνε περισσότερο την ψυχική υγεία των παιδιών; (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Οι περιορισμοί μετακίνησης και ο αναγκαστικός περιορισμός των παιδιών στο σπίτι
- Κλείσιμο σχολείων
- Οι περιορισμοί στις συναθροίσεις
- Η υποχρεωτική εργασία των γονιών από το σπίτι
- Η οικονομική ανασφάλεια που δημιουργήθηκε ως συνέπεια της πανδημίας
- Κλειστές παιδικές χαρές και χώροι άθλησης
- Υπερβολική έκθεση σε ειδήσεις, εικόνες και πληροφορίες σχετικά με την πανδημία COVID-19
- Υπερβολική χρήση Η/Υ
- Δεν ξέρω
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

8. Η πρόσβαση των παιδιών σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας παιδιών κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων ήταν πιο δύσκολη

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ απόλυτα

9. Όταν η κυβέρνηση έλαβε μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας, πιστεύετε ότι έλαβε υπόψη της τον αντίκτυπό τους στην ψυχική υγεία των παιδιών;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/δεν απαντώ

10. Αν κατά το σχεδιασμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, η Κυβέρνηση είχε διεξάγει διαβούλευση ειδικά με παιδιά, θεωρείτε ότι θα υιοθετούσε τα ίδια μέτρα;

- Ναι Όχι Δεν ξέρω/δεν απαντώ

11. Συμφωνείτε με την παρακάτω δήλωση

«Κατά την διάρκεια της πανδημίας, τα παιδιά έχουν προσφέρει μία υπερβολικά μεγάλη θυσία για να προστατεύσουν τη δημόσια υγεία»;

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα
- Δεν ξέρω

12. Το κρίσιμο μέλημα του σχολείου με την επανέναρξη των δια ζώσης μαθημάτων είναι ...

[μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις]

- να εκπληρώσει το πρόγραμμα σπουδών
- να βοηθήσει τους μαθητές να βάλουν στόχους για τα ίδια και την τάξη τους δίνοντας την αίσθηση της προοπτικής μετά την COVID-19 εποχή
- να συμβάλει στην επανασύνδεση μεταξύ των μαθητών/τριών της τάξης συμπεριλαμβάνοντας παιχνίδια, δημιουργικές δραστηριότητες, ομαδικές ασκήσεις, συζητήσεις
- να βοηθήσει τους μαθητές να ανακτήσουν εμπιστοσύνη στην κοινωνικές τους δεξιότητες, αλλά και να νιώσουν ασφάλεια στους χώρους του σχολείου
- Δεν ξέρω / δεν απαντώ
- Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε)

Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε γονείς παιδιών	
Θέμα	Έρευνα σχετικά με τα μέτρα που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας και τις επιπτώσεις τους στα δικαιώματα του παιδιού
Απαντήθηκε από	Γονείς παιδιών
Γιατί συλλέγουμε αυτά τα δεδομένα;	Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μας δώσουν πληροφορίες σχετικά με την επίπτωση των μέτρων που επιβλήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στα δικαιώματα των παιδιών. Δεν θα χρειαστούν περισσότερα από πέντε λεπτά για να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Όλες οι απαντήσεις θα ληφθούν υπόψη σε μια έκθεση που θα καταρτιστεί σχετικά με τον αντίκτυπο των μέτρων στα δικαιώματα των παιδιών. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές

1. Το Γραφείο της Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού διεξάγει μελέτη σχετικά με τον αντίκτυπο που έχουν τα μέτρα της πανδημίας στα παιδιά, με την υποστήριξη της UNICEF.

Θα θέλαμε να ακούσουμε τις απόψεις σας σχετικά με:

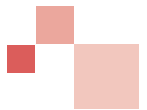
- αυτό που νιώθετε ότι έχει αλλάξει στη ζωή των παιδιών σας λόγω των μέτρων της πανδημίας**
- τι νομίζετε ότι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η ζωή των παιδιών κατά τη διάρκεια της πανδημίας και αμέσως μετά**

Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική ενώ εφόσον ξεκινήσετε μπορείτε να διακόψετε τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ανά πάσα στιγμή. Εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή ανησυχία, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το cr@synigoros.gr

Συαινώ στο να συμπληρώσω το ερωτηματολόγιο

Ναι

Όχι

2. Πόσα παιδιά έχετε;

- Ένα
- Δύο
- Πάνω από δύο

3. Σε ποια τάξη πηγαίνουν τα παιδιά σας στο σχολείο;

- Α Γυμνασίου
- Β Γυμνασίου
- Γ Γυμνασίου
- Α Λυκείου
- Β Λυκείου
- Γ Λυκείου
- Άλλο

4. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής σας;

- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών
- Διδακτορικό επίπεδο σπουδών
- Άλλο

5. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας ποιο ήταν το εργασιακό σας καθεστώς;

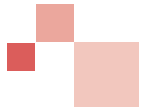
- Τηλεργασία
- Δια ζώσης εργασία
- Αναστολή εργασίας
- Μη απασχολούμενος
- Άλλο

6. Θεωρείτε ότι κατά το περασμένο διάστημα της πανδημίας επιβαρύνθηκε η ψυχολογία του παιδιού /των παιδιών σας;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ

7. Αν ναι, με ποιον τρόπο;

- Περισσότερος εκνευρισμός και ένταση
- Εμφάνιση στοιχείων παλινδρόμησης σε μικρότερη ηλικία
- Δυσκολία και διαταραχές στον ύπνο
- Απώλεια όρεξης για φαγητό
- Εμφάνιση συγκρουσιακής διάθεσης
- Φαινόταν πιο κλεισμένο στον εαυτό του
- Άλλο

8. Αισθανθήκατε την ανάγκη να ζητήσετε βοήθεια για τα παιδιά σας από υπηρεσίες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, το διάστημα που πέρασε;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ

9. Κάνατε χρήση δημόσιων ή ιδιωτικών δομών (λχ κοινωνικές υπηρεσίες ή υπηρεσίες ψυχικής υγείας) για την υποστήριξη του παιδιού/των παιδιών σας κατά το διάστημα της πανδημίας;

- Ναι
- Όχι

10. Είστε ικανοποιημένοι με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μέσο για την κάλυψη της διδακτικής ύλης;

- Πολύ ικανοποιημένος /n
- Ικανοποιημένος/n
- Ούτε ικανοποιημένος/n ούτε απογοητευμένος/n
- Απογοητευμένος/n
- Πολύ απογοητευμένος/n

11. Είχατε καλή συνεργασία ή επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς καθ' όλο αυτό το διάστημα;

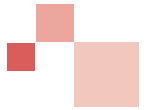
- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω /δεν απαντώ

12. Σε ποιο πεδίο κατά τη γνώμη σας η Πολιτεία ανταποκρίθηκε ή δεν ανταποκρίθηκε ικανοποιητικά στις ανάγκες σας σε σχέση με τα παιδιά κατά την περίοδο των μέτρων της πανδημίας;

Ελεύθερη απάντηση

13. Ποιες θεωρείτε ότι θα είναι οι συνέπειες των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας στα παιδιά σας για το μέλλον;

- έχουν αλλάξει τα όρια και οι ισορροπίες στην οικογένεια
- θα αντιμετωπίσουν μεγαλύτερο άγχος και φόβο λόγω της εμπειρίας
- θα έχουμε οικονομικά προβλήματα
- έχουν εκτεθεί δυσανάλογα στο διαδίκτυο
- έχει χαθεί πολύτιμο έδαφος στην εκπαίδευσή τους
- έχουν ενισχυθεί οι οικογενειακοί δεσμοί
- θα δίνουν περισσότερη έμφαση στα θέματα υγείας
- άλλο
- Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

14. Πώς θα χαρακτηρίζατε με μια φράση ή με μια λέξη τη σχέση σας με το/τα παιδί/ά σας κατά την περίοδο της πανδημίας

Ελεύθερη απάντηση

